

WWW.ILIB.

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

БЕОГРАДСКЕ ОПШТИНСКЕ НОВИНЕ

ЧАСОПИС ЗА КОМУНАЛНО-СОЦИЈАЛНИ, ПРИВРЕДНИ
И КУЛТУРНИ ЖИВОТ БЕОГРАДА

Бр. 4-5 Година 52	РЕДАКЦИОНИ ОДБОР: Др. Ксенофон Шаховић, Драгослав Стојадиновић, Мих. Стефановић, Павле Кара-Радовановић, Воја Симић УРЕДНИК: Слободан Ж. Видаковић	Април-Мај 1934 год.
----------------------	--	------------------------

Мај 1934

I

РАДИМО ЗА ЈУГОСЛОВЕНСКУ ДЕЦУ! — Њено
Величанство Краљица Марија, стр. 307

II

НАЦИОНАЛНИ И СОЦИЈАЛНИ ПРОБЛЕМИ ДЕЧЈЕ ЗАШТИТЕ:

- Колонизација деце у сеоске породице — Д-р. Јосип Шиловић, професор Универзитета, сенатор и претседник земаљ. Уније за заштиту деце, стр. 309
- Социјална заштита детета. — Д-р Милош Ђ. Поповић, члан Гл. управе Уније за заштиту деце, стр. . 313
- Каритас и дужност у заштити деце. — Д-р Матија Амброжић, проф. Универзитета, стр. 318
- Национални и расни проблеми децје заштите. — Д-р Милан Петровић, стр. 322
- Државна заштита деце и младежи. — Милена Ј. Атанацковић, шеф Отсека за заштиту деце Министарства социјалне политике и народног здравља, стр. 325
- Децје трпезе Њ. В. Краљице Марије. — Д-р Наталија Николајевић, шеф Школске поликлинике, стр. . 328
- Здравствени и васпитни значај школских кухиња. — Д-р Чед. Ђурђевић, санитарски ђенерал у пензији, стр. 330
- Заштита деце. — Васа Ј. Лазаревић, члан Гл. Управе Земаљске уније за заштиту деце, стр. 333
- Мисија соколства на изградњи национално и социјално снажних генерација. — Доброслав М. Богдановић, старшина Соколског друштва у Београду, стр. 335
- Комунално-социјални проблеми децје заштите. — Слободан Ж. Видаковић, отправник послова Савеза

градова и члан Главне управе Уније за заштиту деце Краљевине Југославије, стр. 339

III

ЗДРАВСТВЕНА ПИТАЊА ИЗ ДЕЧЈЕ ЗАШТИТЕ:

Здравствене задруге и заштита деце. — Д-р Стеван З. Иванић, директор Централног хигијенског завода, стр. 347

Рад Уреда за заштиту матера деце и младежи града Београда, стр. 349

Утицај дечјих болести на дечје развијање. — Д-р Коста М. Јовановић, стр. 354

Здрава деца — најчвршћа подлога за будућност народа. — Д-р Миливој Сарван, асистент дечје Универзитетске клинике, стр. 356

Како да заштитимо нашу децу од туберкулозе. — Д-р Стаја Стајић, дечји лекар, стр. 358

IV

ПРОБЛЕМИ МОРАЛНОГ И ИНТЕЛЕКТУАЛНОГ ВАСПИТАЊА ДЕЦЕ:

Морална заштита деце и младежи. — Проф. Божидар Зечевић, главни секретар Гл. управе Уније за заштиту деце, стр. 361

Дете и цивилизација. — Д-р Милорад Драгић, стр. 365

Старање о душевном здрављу детета. — Д-р Светислав Стефановић, в. д. директора Социјално-здравствене дирекције О. г. Београда, стр. 367

Заштита абнормалне деце. — Антон Скала, рефрент Министарства просвете, стр. 369

Средњешколски проблеми. — Проф. Катарина Јовичић, стр. 374

Београдска општина за хигијенске и здраве школе. — Воја Симић, одборник О. г. Београда и члан Школског одбора за град Београд, стр. 376

Београдска општина даје београдској деци што више сунца, ваздуха и зеленила. — А. Б. Херенда, стр. 378

Општинска летовалишта сиромашних ђака основних школа. — Д-р Неда Јовановић, лекар, члан Школског одбора града Београда, стр. 381

Развој дечје заштите у Југославији. (Кратак историјски преглед). — Д-р М. Ђ. Поповић, стр. 383

Женевска декларација, стр. 386

ДРУШТВЕНА ХРОНИКА:

Преко сто хиљада Београђана и око двадесет хиљада ратника из свију крајева наше Отаџбине одали су достојно признање и дубоко се поклонили сенима херојских бранилаца Београда из 1915 године. — С. М., стр. 387

КЊИЖЕВНЕ БЕЛЕШКЕ:

Емил Патаки: Комунално-социјални рад града Брода Деца и родитељи, месечни часопис. Уредници: Д-р Миливоје Сарван и д-р Жика Марковић, дечји лекари, стр. 401

Уметнички рад на корицама од г. Косте Хакмана, академског сликара.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
С
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Наша Највећа Мајка: Њено Величанство Краљица Марија са Престолонаследником Петром и Краљевћима Томиславом и Андрејом

Деца су понос, нада и будућност наше државе, нашег народа, наше расе.

WWW.UNILIB.RS

БИБЛИОТЕКА
ОПШТИНЕ ГРАДА БЕОГРАДА

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

М

РАДИМО ЗА ЈУГОСЛОВЕНСКУ ДЕЦУ!

Наша деца су нам највећа брига, наш најдрагоценији понос и ружичаста нада наше светле будућности.

Старање о животу, здрављу и васпитању деце није само најсветија дужност мајки и родитељских домова, него први и најважнији задатак хуманих друштава, општина, градова, па и саме државе.

Снага једног народа мери се по моралном и физичком здрављу деце, а његове способности по добро организованој дечјој заштити.

Ако хоћемо да се одужимо својем јуначком народу, ако хоћемо да приведемо нашу лепу домовину напретку, посветимо нашу сталну, искрену и топлу љубав југословенској деци.

Нека ни једно југословенско дете не остане незбринуто, незаштићено, нека сва наша деца весело живе и напредују и нека се њихова, дечја песма среће разлеже по свима крајевима дивне Југославије.

Варија

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Њено Величанство Краљица Марија, као Прва југословенска Мајка, дубоко дирнута децјим проблемом, нарочито проблемом незаштићене и незбринуте деце, — према којој је Она од увек била Највећи заштитник и добротвор — благоизволела је написати за часопис Београда, „Београдске општинске новине“, овај афористички уводник, ове лапидарне речи, речи дубоке истине и вере у напредак југословенске деце.

Деца Краљевине Југославије доживела су данас један срећан и епохалан дан. Од сада ће Велика Мајка, Њено Величанство Краљица Марија, као почасна Претседница Земаљске Уније за заштиту деце Краљевине Југославије, стајати на челу свих оних који се пожртвовано боре за праведну ствар тих малих и милих бића, за животну заштиту свих пет и по милиона југословенске деце — поноса, наде и будућности наше државе, нашег народа, наше расе.

Уредништво „Београдских општинских новина“

Д-р Јосип Шиловић,

професор Универзитета, сенатор и претсед-
ник земаљске Уније за заштиту деце

Колонизација деце у сеоске породице

Дубоко су се у душу моју урезале речи, које сам читао као натпис на вратима једног дечјег дома у Риму, када сам се године 1887 спремао за катедру професора казне-ног права на универзитету у Загребу, а које гласе:

„Parum est improbos coircere paena, nisi probos efficias disciplina” „мало вреди кажњавати кривце, ако не узгајаш ваљане грађане”.

Проучавајући доцније узроке злочина у својој домовини, дошао сам до резултата, да су код нас два главна узрока злочина, и то: алкохолизам и запуштена и занемарена деца.

Нису крива запуштена и занемарена деца, ако их отрује улица, те гладна и жедна, гола и боса посрну, већ је криво друштво, које им није надокнадило осуство родитељског дома, није им надокнадило губитак мајке, најбоље и најприродније одгојитељице деце.

Природно да се и преда мном створио проблем, како ваља одгајити ову незбринуту децу, да ли у домовима, у заводима за децу и младеж или у сељачким породицама малих привредника на селу и у малим варошицама.

За мене беше већ у мојој младости јасно, да је код нас немогуће сместити не само сву него и већи део запуштене и занемарене деце у дечје домове, јер је Југославија аграрна земља малопоседника, која не може подизати и издржавати довољан број домова за ову децу. Па када би то и било могуће, ја сам уверен, да је породица бољи узгајач од дечјег дома, јер породица има мајку, која је најбољи узгајач не само своје рођене деце него и оне, коју није родила, али ју је узела к себи, да се за њу брине и да је одгаја.

Уз то има одгој у породицама још једну предност пред одгојем у дечјим домовима, а та је, да деца одмах долазе у околину, у којој ће провести сав свој живот, те се на ту околину већ у најранијој младости лако привикну. Она пак деца, која се подижу у дечјим затвореним домовима, долазе у нову околину, у којој ће живети, али тек после

навршене 14, 16 или чак 18 године, те се на нове животне прилике ван дечјег дома тешко привикавају и у њима сналазе. Особито им је то тешко онда, ако су навикла у дому на бољи живот него ли га имаду, кад ступе у праву животну борбу за егзистенцију и хлеб.

С тих разлога сам ја већ на почетку свога рада на заштити запуштене деце био за то, да се та деца спасавају смештањем у породице. Само још нисам имао искустава хоће ли ми то поћи за руком, хоће ли се код нас наћи довољан број сељачких породица, које би биле вољне примити ову сиротну децу у свој дом без сваке накнаде.

У овоме и теориском и практичном проучавању дечје заштите дошла је и година 1917, која беше управо катастрофална за наш народ у Босни и Херцеговини, Далмацији и Истри, јер је суша и туча уништила сав приход, а благо и стока беху по војним властима реквирирани. Са ових страна наше домовине долажаху „Народној заштити” ужасни гласови, да народ, а особито деца умиру у групама од глади.

Ради илустрације стања у Истри докажује најбоље овај случај учитељице из Нерезина:

„Њени малишани испод шест година, одкад нема више ни хљеба ни паленте, постадоше шутљиви, тужни и поспани.

И учитељица је ослабила. С муком се креће, а још теже говори. Једног дана донесе јој око 10 сати служавка комадић црног хлеба. Мало га је било, колико би два пута на зуб.. Нема ту шта да се дели, и учитељица, да је деца не виде, окрену се и кришом наложи оно нешто тврде корице...

Кад се опет окрене, има шта и видети! Троје или четворо деце допузало јој до ногу и оквашеним прстима хватају сићушне мрвице хлеба, што су учитељици испале из руке, и приносе их к уснама”...

Тако је то било...

Један свештеник из Херцеговине послао ми је поштом крух, који народ тамо једе. Тај крух је мешан од папради и хростове коре без и једног зрна брашна. У писму ми

уједно јавља, да народ кува и једе траву без труна ма каквог смока!

У исто доба причао ми је један поморски официр, да је 1917 године са подморницом дошао на оток Корчулу у једно село и да је тражио од сељанке, да му прода ракије. Она му одговори, да хоће ако јој за ракију даде круха. Он одговори, да нема

Деца из Кључа, Босна, када су узета на прехрану од „Народне заштите“

круха, али ће јој дати новац. Она му одврати: шта ће ми новац, кад за њ не могу купити хране, да нахраним дечицу своју, која умиру од глади. Ја нападам децу ракијом, да ми не раздиру срце вичући непрекидно за крухом.

У то су време у Хрватској и у Војводини биле сасвим нормалне прехранбене прилике, јер је година била родна и свет сељачки је имао од чега да пристојно живи.

Деца из Кључа, Босна, после шест месеци прехране у сеоским колонијама

Ја сам као претседник „Народне заштите“ разаслао по Хрватској и Војводини десетину својих људи, да прикажу сељачком народу ужасне прилике у којима живу дечица браће наше у наведеним покрајинама и да потраже породице, које би биле вољне по које дете између 6 и 14 година да узму у свој дом.

Бојећи се, да не би успео, ако будем превише тражио, ја сам им рекао, да кажу људима, да ће то смештање у породице трајати само неколико месеци најдаље до пролећа 1918 године.

Одзив је био ванредан тако, да је године 1917 смештено преко „Народне заштите“ на прехрану у сељачке породице 16.568 деце, а године 1918 смештено их је још 20.648.

Како су та деца изгледала, када су смештена у сељачке породице, види се из ове фотографије, која нам приказује децу из Кључа у Босни, која су дошла на прехрану 27 априла (слика I). Шест месеци након што су боравила ова дечица у сељачким породицама у Хрватској изгледала су овако (слика II). Тада сам дефинитивно дошао до закључка да спас наше дечје заштите лежи у колонизацији градске деце у наше сеоске породице.

Како је красан наш сељачки свет, доказује овај доцнији пример.

Ма да је „Народна заштита“ колонизирала само децу од 6 до 12 година, увукла се у влак, који је возио децу из Брода према Срему и једна млада жена са синчићем од 3 године и кћерком од 5 година, јер јој је муж пао у рату, а она није имала нигде ничега ни никога. Казала је мом изасланику: ако ме вратиш кући, баци ћу себе и децу под точкове воза. И он је узео собом на њену и њезине деце срећу. У једном селу у Срему узела ју је са децом к себи стара сељанка, која има красну кућу и 50 јутара, земље, јер јој је муж умро, а два сина погинула у рату. Старица је заволела њу и децу јој, као да их је родила, удала ју је за једног честитог момка и с децом уписала у своју задругу.

Многа дечица, коју смо тада примили, бејаху већ тако ослабила од глади, да нису подносила обичне хране, већ смо их у прво време морали хранити само млеком, а некоја су нам путем и умрла.

Од спасене дечице од глади колонизацијом беше 7.175 српске деце из Босне и Херцеговине. Како су та деца ужасно трпела за време рата код куће, најбоље доказује овај случај:

На путу из Бос. Брода једна девојчица се у влаку срушила, јер ју је ухватила падавица. Када јој је прошао напад, саопштила је изасланику „Народне заштите“, да нема нигде никога, да су јој оца обесили, а мајку одвели у лудницу у Сарајеву. На питање изасланиково, ко јој је обесио оца, одговори: аустријски војници. Кад су га вешали о дуд у авлији, ја сам гледала с прозора, а он ме спазио па повика: Маро, моја Маро! А ја падох, спопала ме је тада први пут ова невоља као и данас. Мајка ми је тада полу-

дела, отрчала у село и од онда је више нисам видела.

Мари је било онда 14 година, а била је од глади и невоље суха као трска и слаба као да ће сваки час издахнути. Кад је влак дошао у одредиште, одвезоше је у болницу, у којој је исте ноћи умрла.

Све оне сеоске породице у које дођоше деца, тако су заволела сву ту децу као своју рођену и придржаше великодушно сву до године 1920, када дођоше родитељи по своју децу, јер су се прилике код куће биле у велико поправиле.

Али сада настаде права мука, јер хранитељи нехтедоше да даду децу, а ни деца не хтедоше нипошто да пођу од својих хранитеља, које називаху оцем и мајком.....

Ваља, наимае, знати, да је један, и то већи део Југославије плодан, а други мањи кршовит, горовит и неплодан тако, да морају очеви породица ићи у свет на зараду, да прехране породицу код куће. А управо ове породице у кршовитом и неплодном делу Југославије имају много деце, док породице у плоднијим крајевима необилују толико децом.

Природно је, дакле, да се ова деца нису дала кући у сиромаштво, кад су се навикла овде на бољи и угоднији живот.

Кући су се вратила само она деца, која су имала код куће родитеље или барем мајку и кућице и бар нешто земљишта, а остадоше код хранитеља сва остала деца, која не имађаху код куће ни оца, ни мајке, или ако имађаху мајку, она их није имала чиме да прехране.

Ова се деца овде удомише, поудаше и пожене и данас живе сретно и задовољно у својим домовима.

Природно је, да смо кроз „Народну заштиту“ после оваквог сјајног успеха у ово катастрофално доба, наставили са колонизацијом деце у сеоске породице. Она је сместила у току година свога колонизационог рада:

На прехрану:	На занате:	Под своје:	Укупно:
54.204 детета	2.701	416	57.321 дете

Ради животне потврде нашег принципа о значају колонизације деце у сеоске породице изнећемо још један конкретан пример.

Почетком претпрошле године уништио је јак потрес у Јужној Србији многе сељачке домове тако, да су многе породице остале без крова.

„Народна заштита“ обратила се одмах бану Вардарске бановине, да јој пошаље сиромашну децу, која остадоше без дома, да их смести у Хрватској, у сељачке породице, и то у Подравини, где је наш сељачки народ један од најнапреднијих у целој Југо-

славији, и то не само у ратарству него и у сточарству и коњарству.

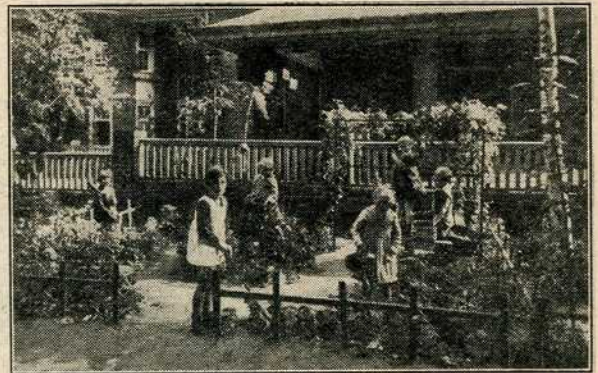
„Народна заштита“ је оданде допремила 40 деце између 6 и 14 година, те их је сместила у села у околици Бјеловара. Ја сам сам ту децу лично онамо одвео и био сведок управо срдечног дочека те деце у Бјеловару (слика III).

Довођење деце пострадалих родитеља из Јужне Србије у хрватска села. (са децом лично и сам г. Др. Јосип Шиловић)

Сељаци, који су се пријавили, да ће да приме децу из Јужне Србије пак је нису добили, јер је дошло премало деце да се даде свима, били су ожалошћени, да и они нису добили деце.

Када су лане родитељи дошли по своју децу, јер су подигли нове своје домове, настала је опет кукњава за децом, те су се хранитељи са сузама у очима од њих де-

Дечје градско обданиште

лили. Две су породице на своју највећу радост могле придржати децу, јер су сирочад без оца и мајке, те их није нико натраг кући тражио.

Ова је љубав према деци са стране њихових хранитеља са нашег села посве природна, јер сељаку требају деца у његовом господарству, јер када остари за њега вреди потпуно она наша стара пословица, да на

млађима свет остаје, јер та деца одмах ступају у породични живот, у коме се развија међусобна љубав и поштовање.

Хранитељи су дужни слати децу у основну школу, те се деца одмах одузимају онима, који неће да је дају у основну школу.

Надзор над том децом води у првом реду цело село, које је у правом смислу речи проширена породица.

Градска деца у сеоским колонијама (село Милошевац)

У селу се зна тачно, што се у свакој кући догађа, а напосе се пази, како се поступа са туђим дететом, које се налази у породици, те се јавља „Народној заштити“, ако се не поступа с дететом као са својим властитим.

Онде где се налазе хигијенске станице, имају надзор над том децом директори тих станица и сестре помоћнице.

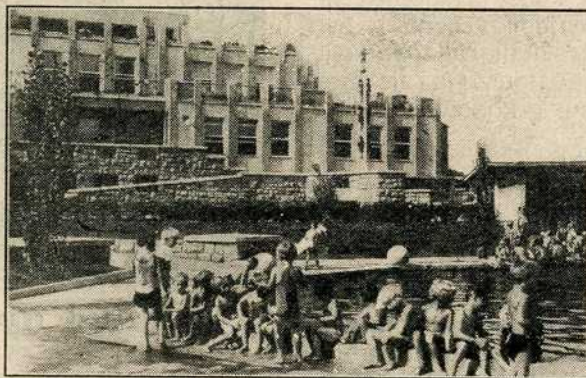
Мимо тога има „Народна заштита“ у сваком селу, у коме су колонизовани њени штићеници, свог повереника или повереницу, који над том децом воде тачну евиденцију и одузму децу хранитељима, који не поступају с њом као са својом властитом и предају је на одхрану другим хранитељима и о томе одмах извештавају „Народну заштиту“.

Повереници „Народне заштите“ су редовно учитељи и учитељице основних школа, јер су они у најужем контакту са народом, познају прилике сваког хранитеља у свом селу и имаду љубави за сирочад.

Онде, где нема подесног учитеља или учитељице, поверава се надзор над колонизованом децом домаћим угледним људима, који се баве социјалним радом.

Поред тога одлази изасланик „Народне заштите“ с времена на време по селима у којима су колонизирани штићеници наши, те обилази сву ову децу и издаје нужне одредбе, односно одређује промене хранитеља итд.

Ово су наша животна искуства на пољу заштите деце. Искуства добра и плодна, и она треба да служе за углед и пример како свима градовима и општинама, тако и свима каритативним друштвима, која се баве највећим социјалним радом — спасавањем деце!

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

Д-р Милош Ђ. Поповић,

члан Гл. управе Уније за заштиту деце
Краљ. Југославије

Социална заштита детета

У људском друштву све је већи број оних којима је угрожен опстанак и који немају сретстава за живот. Све те чланове друштва зовемо заједничким именом *социално слабијим*. Међу њима, а према узроцима њихове социалне слабости, разликујемо оне које треба помагати и заштићавати, зато што су по природи беспомоћни, то су у првом реду деца и недорасли, о којима се морамо старати све док се не оспособе за рад и привређивање. Исто тако и стари, болесни, инвалиди нису у стању да за себе привређују, и њих мора други да издржава.

Али осим ових, по природи слабијих, увек је било људи, а у последње време све их је више који су способни за рад, који хоће да раде, али који не могу да нађу посла и немају према томе никакве могућности данас да зараде и да се издржавају. То су милиони неупослених радника на целом свету, па и код нас, иако у мањој мери.

Ма да нас поглавито интересују овог пута деца као социално слабији чланови друштва, о чијој заштити у првом реду треба да се старамо, ипак не можемо децу издвојити из целе групе социално слабијих, а још мање је могуће да их заштитимо док се год не реши питање опште социалне заштите људи.

Ако, дакле, схватимо заштиту деце у најширем обиму, онда је дужност друштва или државе, зависи ко ту дужност узима на себе, да пре свега спречи зачеће и рађање деце зачете од заражених, наследно оптерећених и дегенерисаних родитеља, како не би са највећом сигурношћу долазила на свет оптерећена наследним манама и осуђена да, или још у раном детињству изумиру, или, ако остану и дуже у животу, целог века буду због своје неспособности или недостатака на терету друштву, или да постану за своју околину велика опасност као криминални типови.

О том питању баве се данас врло озбиљно многе државе и уводе врло енергичне мере за поправку расе, као што је стерилизовање свих дегенерисаних и неспособних, као и опште регулисање рађања.

Али и деца рођена од здравих родитеља изложена су многим опасностима, а њихов опстанак, добро здравље и спрема за живот,

зависан је од многих других услова. Социална заштита детета захтева, даље, да свако дете његова мати доји и негује, да свако дете одрасте у породици и да му породица и друштво пружи све услове за његово развиће и спрему за живот. Да би се ови услови могли испунити, потребно је дакле, пре свега, социално заштитити матер детињу, дати јој могућности да може своје дете сама да храни, негује и подиже. Оваку заштиту мати може имати најбоље у *материјално потпуно обезбеденој породици*. А материјално обезбедити сваку породицу, то је данас највеће друштвено питање, питање основног преуређења свих друштвених економских и моралних односа у друштву. Све до коначног решења овог питања и дечје питање и дечја заштита састојаће се у *олакшању само једног малог дела дечје беде*.

Иако смо дакле, врло далеко од остварења идеалне заштите детета, морамо се задовољити да бар колико је год могуће, учинимо, да се поправи зло стање ма и једном делу наше деце и да се уклоне бар они узроци који се могу отклонити и у данашњим приликама.

Олакшање дечје беде постиже се извесним законским одредбама, али данас још много више *приватном иницијативом*.

Прва идеја о заштити детета и потекла је са приватне стране, као израз осећања за ближње, и жеља да се невољноме помогне.

Први извор овом социалном осећању треба тражити у материнској љубави. Она се преноси на све шире кругове, почевши од уже породице, на родбину, пријатеље, познанике, саплеменике и, најзад, на све људе уопште. И доиста је људе дуго роководило само осећање милосрђа према ближњима, у колико је било таквих људи и у колико се и са тим „милосрђем“ искрено мислило и доследно поступало. Свакако да су се људи, који су у почетку једино из милосрђа помагали постепено научили да *социално мисле* и да увиде, да је милосрђе недовољно да заштиту и помоћ ближњима, па и деци. Заштиту деце треба ставити на сасвим друге основе. Од заштите и помоћи свима који су у невољи, треба створити *социалну дужност*, да поред чисто сентименталних побуда, које многе руководе

у овоме раду, морамо рачунати са реалним материјалним чињеницама, које нас упућују да је друштво, односно држава као његов претставник и главни чинилац дужна, и да је њен животни интерес да заштићује и помаже децу.

Тако је постало *дечје право* — право детета да буде рођено од здравих родитеља, да га његова мати доји и гаји и право да добије васпитање и спремност за живот. На темељу тога *права детета* донесена је и позната међународна *Женевска декларација и дечја повеља* којима се проглашавају захтеви за дечји бољитак и напредак. Али све ове племените и правичне изјаве остају само лепе, али за сад још далеко од свога остварења жеље добронамерних људи и жена, и биће све дотле док год ти захтеви не постану *закони* који се дословно морају испуњавати, док год се не уклоне узроци због којих постаје дечја као и општа социјална беда и неправда које стварају и дечју беду.

Рекли смо, да је држави не само дужност, већ и велики интерес, да се стара и заштићује свој подмладак, ако уопште хоће и зна да води рачуна и о свом живом материјалу, који је несумњиво прави извор снаге и једина гаранција за опстанак и напредак једне нације.

Свако дете које болује и умире пре него што постане привредни члан друштва, пре него што се може одужити за све оно што је за њега учињено, претставља чист губитак и пада на терет у првом реду својој породици а затим целом друштву и држави.

Наравна ствар да једна здрава и разумна социјална политика мора водити рачуна о томе, да таквих губитака мора бити што мање. Ти огромни материјални губитци, који износе на милијарде годишње, могу се избећи, али опет по цену извесних, сразмерно много мањих материјалних жртава.

Друштво као и државе, изгледа да ово још не увиђају, и због тога, као и сваки нерационалан економ, ускраћују помоћ и материјална сретства, другим речима не улажу у свој живи материјал — у обнову живља, зато им се те привидне уштеде страховито свете и излажу их огромним губитцима. По једном приближном рачуну, услед велике смртности деце, која је два и више пута већа код нас него код других напредних народа, губимо годишње око 50.000 деце, то је половина целокупног годишњег прираштаја. Кад се деси неки несрећан случај, кад страда само неколико лица, узбуни се цела јавност и дуго се о томе пише и говори, а ми сасвим равнодушно пролазимо поред десетина хиљада жртава нашег немара, незнања, заблуда и грешака несвесних, а често и свесних. И није чудо, што се поставља питање: да ли не би било боље да се те десетине хиљада деце уопште и не роде, другим речима да се спречи не само њихово зачеће, већ и њихов долазак на свет, ако ће

се од њих правити мали мученици, ако ће се на њих и њихово лечење и узалудно подизање трошити драгоцене време, материјално здравље упропашћавати и трошити силна материјална сретства.

Код оваквог стања ствари: несхватљивост оскуца сваке социјалне свести, неразумевања и погрешне социјалне рачунице, поред страховитих тешкоћа у отклањању првобитних узрока не само дечје, већ целокупне људске беде доиста је тешко замислити пуну социјалну заштиту детета а још мање њено извођење и остварење. Па ипак, мора се радити, мора се бар и најмањи део дечје беде ублажавати.

Учињен је при свем том један корак унапред, помоћ и заштита детета не сматра се више само као дело милосрђа добрих људи, већ се сматра као *социјална дужност*, увиђа се да је дечја невоља само део опште људске невоље, увиђа се да се она радикално да лечити само отклањањем најдубљих узрока, стварањем других, правичнијих и здравијих услова у људском друштву.

Приватна иницијатива која је преходила многим друштвеним установама и уређењима, и у питању дечје заштите, нарочито социјалне заштите, има своју врло важну улогу социјалног просвећивања, буђења социјалне свести и социјалног васпитања широких народних маса.

Ниједно друштвено питање не поставља се док год се не осети прека потреба за његово решавање. Несумњиво је, да постоји дечја беда, и то не само сирочади, напуштене, заостале и болесне деце, већ и огромног броја деце коју, ма да су и материјално обезбеђена, и имају родитеље, на други начин ипак треба заштићавати.

Према тим разноврсним потребама и опасностима, којима су деца изложена, разликујемо и више врста социјалне дечје заштите и делимо их на:

Превентивну заштиту деце у коју долазе све мере предохране, да се спречи зачеће и рађање болесне и наследно оптерећене деце, затим и све оне мере које би се предузимале да се спречи ширење заразних и других болести. Свакако да у те мере предохране долази добра исхрана и нега деце, мера која је скопчана са највећим тешкоћама и у приликама којима данас живимо, неостварљива, иако се уништавају огромни стокови хране, просипају читаве реке млека и спаљују читаве милионске жетве!

Поред здравствене заштите деце постоји врло важна правна заштита деце, која би нарочито имала да се бави заштитом деце на раду.

Наравна ствар, да су само деца сиромашних родитеља или деца без родитеља принуђена да и пре времена раде те *још и данас*

постоји код нас тешко експлоатисање деце на раду.

Најзад, готово за сву децу уопште, потребна је ментална заштита деце и младих. Јер као што постоји хигијена тела, тако постоји и душевна хигијена. Та душевна или ментална хигијена стара се да се душевни живот детета заштити од свих опасности и повреда које им може нанети средина у којој живе, па било да је то и сам родитељски дом у коме, на жалост, деца данас често ништа добро ни корисно не могу да виде и да науче, било да је то неподесан начин и поступање у радионицама, па чак и у школама, где су рђаве хигијенске прилике и где деца добијају наро-

Дужни и позвани смо сви да вршимо ову заштиту, не само своје деце, већ уопште деце, у првом реду дужни су да то врше сви органи социалне заштите, приватне, општинске, градске, државни и међународни. Искуство нас је научило да су за непосредно извођење заштите детета најподеснији у нашим приликама приватне установе, које то врше са највише добре воље и разумевања.

Држава као и самоуправне установе треба да дају обилна материална сретства и моралну потпору. Овакав начин помоћи мора се изводити све дотле, док се не спроведе опште обезбеђење и коренито не измене прилике и односи у друштву, када ће нестати и потреба

Њ. В. Краљица Марија обилази установе за дечју заштиту у Београду

чите „школске болести”. Највише су пак деца изложена опасности улице и штетном утицају биоскопа, претераног спорта, а поглавито алкохола и алкохолних обичаја, у којима данас деца готово без изузетка расту и на сваком кораку имају рђаве примере.

Непосредно указивање помоћи треба вршити у сваком случају где је зато потреба. И у тим случајевима треба се држати начела и указивати помоћ у најтежим случајевима, указивати је брзо, без непотребних формалности и бирократизма, који може сваку социалну помоћ да компромитује. И у том случају често се поступа врло нерационално. Док се у много случајева улаже велики труд и велика материална сретства да се по сваку цену одрже у животу телесни и душевни ботаљи, пуштамо да остају без икакве помоћи масе здраве деце, која пропадају само зато што немају ни хране, ни неге. Најзад, треба да видимо ко је најпозванији и најспремнији да врши функције социалне заштите детета?

за многе врсте помоћи, и кад ће свака помоћ сама по себи да се подразумева.

Социална заштита детета биће идеално остварена тек онда, кад престане потреба да се врши помоћ. Дотле, сви наши напори морају се ограничити да се олакша бар једном малом делу дечје беде и то не увек најпотребнијем и не увек довољно рационално. Али поред испуњавања тога задатка, наш је задатак да путем дечје заштите, социално просвећујемо и социално васпитавамо цео народ и да га оспособимо и спремимо за коначно решење социалног питања, а тиме и коначно решење питања дечје заштите.

На свечаној академији дечје недеље, у присуству Њ. В. Краљице Марије, сада почасне претседнице Југословенске уније за заштиту деце, прочитана је дечја повеља, којом дечји пријатељи проглашавају захтеве за дечји и народни бољитак и напредак, и која гласи:

I. Опште начело

1) Деца су најдрагоценији народни иметак, а све материјалне жртве које се учине за децу многоструко ће се накнадити као опште народно благодостање.

2) Заштита и помоћ деци не сме бити само дело милосрђа, већ дужност друштва и државе.

II. Заштита пре рођења

3) Свакоме детету се мора обезбедити од стране општине и државе материнска нега, исхрана, здрав стан и васпитање а према његовим способностима и општим потребама образовање и спрема за живот.

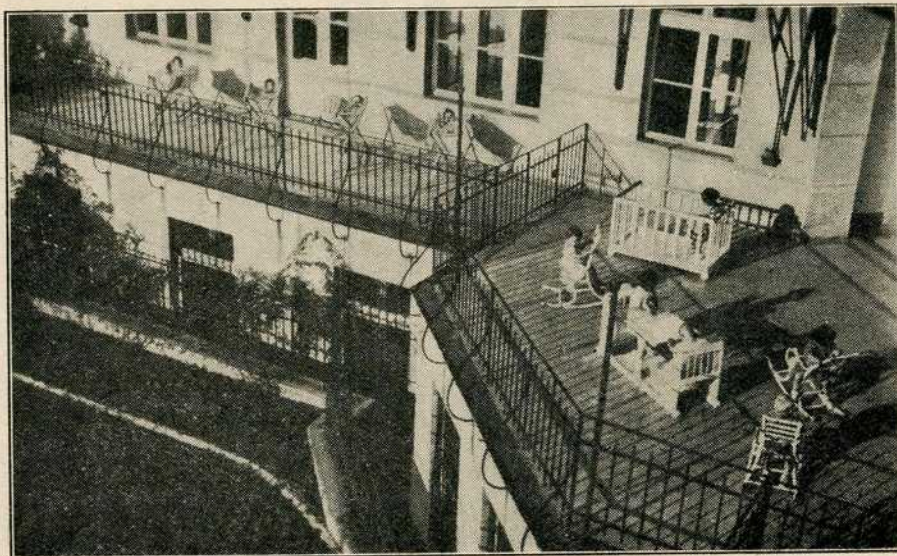
IV. Лекарска помоћ и установе пре школе

10) Мора се сваком детету и матери, која носи, доји и чува дете, обезбедити лекарска помоћ и сва сретства за лечење. Морају се применити све превентивне мере противу разних болести код деце.

Трошкове сноси општина и држава.

11) У сваком већем месту морају се подићи установе за децу. Дечје станице, саветишта за матере, породилишта, чувалишта за децу чије су матере на раду, обданишта за децу сиромашних родитеља.

12) За исхрану и лечење болешљиве и болесне деце морају се установити дечји диспанзери, болнице, санаторији и лето-

Тераса за сунчање деце у дому Материнског удружења

4) Свако дете има право да буде од здравих родитеља, с тога се тражи да се спречи склапање бракова и рађање деце од болесних и наследно оптерећених родитеља.

5) За уништавање здраве клице и зачетка морају се прописати најстрожије казне.

III. Заштита материнства

6) Мати која носи, доји и гаји дете мора да буде потпуно материјално обезбеђена да може у пуној мери извршивати све своје материнске дужности, а свака мати дужна је да своје дете доји.

7) За исхрану мале деце морају се обезбедити довољне количине млека.

8) Приликом снабдевања становима морају се снабдети добрим и здравим становима на првом месту породице са децом.

9) Треба гледати да свако дете остане у породици. Децу без родитеља првенствено сместити у породице.

валишта. Трошкове сноси општине и држава.

13) У свим женским школама има се увести као обавезан предмет хигијена и нега деце.

V. Школско доба

14) Школске зграде морају бити хигијенске и снабдевене хигијенским установама: купатилом, игралиштем, радионицом, вртом итд. Сиромашна школска деца морају се о трошку општине снабдевати добром храном и свима другим потребама.

15) У школама се мора обраћати подједнака пажња и на телесно, као и на морално и интелектуално образовање и васпитање.

16) Све школе треба да су снабдевене школским лекарима и специјалистима.

17) За децу из удаљених места од школе мора се подићи при школи стан и трпеза, или се за те крајеве имају установити путне школе.

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

18) Деци до осамнаесте године има се забранити давање алкохолних пића, као и посета локала, где се точи алкохол. Сопственици и родитељи, односно старатељи биће кажњавани за ово.

19) Деци до 18 године треба забранити пушење дувана.

20) За анормалну децу морају се установити нарочите школе и установе.

VI. Деца на раду

21) Деца млађа од 16 година не смеју се употребљавати на рад као најамна снага у индустријским предузећима, а у радионицама испод 18 година. За ноћну службу не смеју се употребљавати млађи испод 21 године.

22) Женска младеж до 21 године не сме се уопште употребљавати ни за ноћни рад ни у локалима где се продаје алкохол.

23) За децу од 12—14 година треба установити *дечје радионице* за избор заната, где ће поред обуке у занату добијати и општу наставу и хигијенско васпитање.

24) До навршене 18 године сви ученици заната дужни су да посећују у радно време и општу наставу.

25) Радно време за децу од 14—18 године не сме бити дуже од 6 часова, не рачунајући ту допунску наставу од највише 2 ч.

26) Сваки послодавац је дужан да својим ученицима да добру храну и здрав стан.

27) Деца на селу млађа од 16 год. морају такођер бити заштићена од тешких пољских радова.

28) За децу на селу и пољопривредним предузећима морају се установити зимски течајеви за општу наставу и ручне радове.

VII. Ванбрачна деца

29) Сваком ванбрачном детету мора да се истражује отац, који је дужан да га издржава до 16 год., а матер за време од 2 год.

31) Свако ванбрачно дете има иста права као и остала деца.

31) Ванбрачна деца, као и њихове матере, стајаће под надзором лекара и власти дечје заштите.

VIII. Дечји судови и безбедност

32) Морају се установити нарочити судови за децу и нарочита полиција (безбедност) за децу, са стручним особљем и потребним установама.

IX. Дечје законодавство

33) Закон о заштити деце мора обухватити целокупну заштиту како ратне сирочади,

тако и сву осталу децу којој је потребна ма каква помоћ или заштита. Све одредбе морају имати силу закона и свако неиспуњавање законских одредаба мора повлачити нарочите казне.

34) Држава и градске општине морају узети у заштиту и бринути се о сваком детету које је ма на који начин незаштићено или незбринуто, било да се налази код послодавца, старатеља или родитеља.

Једна мајка (из београдског женског радничког склоништа — одељење за мајке дојиље)

35) Потребна сретства, за целокупну дечју заштиту треба да се покрију из нарочитог прогресивног дечјег пореза. — Нарочит порез да плаћају нежењени људи преко 30 година — и ожењени без деце преко 35 година.

Сматрајући дечје питање као део општег друштвеног питања, све што иде у прилог решавању општег друштвеног питања ићи ће у прилог и правилном и потпуном решењу дечјег питања. Зато се и све мере за делимично решење сматрају само као привремене и недовољне мере, које могу ублажити само крајњу дечју беду.

Д-р Матија Амброжић, проф. универзитета

Каритас и дужност у заштити деце

Родитељи се старају за своју децу из љубави. Родитељима је и дужност да се старају за своју децу.

Ако дете остане без родитеља, за њега се брине она тетка, која га највише воли. Ако не тетка, онда баба, или комшиница или пријатељ, који га највише воли. Ако се таква душа, пуна љубави, не нађе у околини детета, оно је осуђено на пропаст.

каритас је наступила тек са вишом културом човечанства. Религије, нарочито хришћанске, довеле су организовану каритас према детету до вишег степена. Али и ван званичних и догматских религија било је и данас постоји организована каритас. Нарочито у данашње доба има у свима културно организованим народима, па и у нашој земљи, много каритативних удружења којима је један од циљева,

Игралиште дечјег радничког обданишта у ул. Милоша Поцерца (Београд)

На неминовну пропаст? У сваком случају? Не, још има наде за дете. — Наћи ће се можда нека добра душа, која ће дете примити из саосећајности, иако није имала раније прилике да дете заволи. Можда ће га завоleti касније, можда га чак и неће моћи завоleti, али саосећајност према њему остаће жива и спасиће дете.

Брига за немоћне и невољне из саосећајности, где нема личне љубави, је Каритас. Уместо: каритас, веома често се каже и хуманост. Али хуманост је шири појам. Сем бриге за немоћне и невољне, хуманост значи и много што шта друго. И добротинство није савим исто што је каритас, иако се оба појма у многоме стварно покривају.

Лична добротинства су вршена према деци, отада има људског рода. Организована

или главни, или једини циљ: заштита незбринуте или недовољно збринуте деце.

Та друштва се често називају и хуманим друштвима. Тај назив није најбољи. И рад на заштити животиња и биљка је хуман, и рад на сузбијању проституције је хуман, и рад на измирењу народа је хуман, али све то није и каритас. И заштита деце спада у ред хуманих предузимања; али у реду тих предузимања, рад на заштити деце спада у ону групу, коју најбоље и најпрецизније означаје назив: каритас. Каритас је један део хуманости.

Каритативни рад често се идентификује и са социјалним радом. И то само са делимичним оправдањем. Као последицу такве идентификације исувише често видимо, како се у

нашем друштву сматра да је социјално питање само питање добротинства према сиромасима. Социјални рад је много шири него каритативан рад. Социјалан рад је рад на целокупном подизању уређења човечјег друштва. Виртуелан идеал социјалног рада је такво уређење друштва, где не би било ни неправде, ни глади, ни искоришћавања, ни незбринуте деце. Док свега тога има, каритативан рад је један од важних саставних делова социјалног рада. А пошто човек, због неусавршености свога интелекта и свога карактера, не може да постигне свој виртуелан идеал социјалног уређења, каритас ће остати увек важан и потребан саставни део рада на социјалном по-

Када би сви родитељи без изузетка имали према својој деци истинску, пуну и праву родитељску љубав, појам родитељске дужности у човечанству уопште не би постојао, јер би био излишан, неразумљив. — Када би каритас била у човечанству толико јака колико је велика невоља незбринуте деце, када би каритас била у човечјем друштву толико густо сејана колико има сирочади и недовољно збринуте деце: онда се у проблемима културног човечанства никада не би појавило питање: *које дужности има друштво према детету.*

Има ли друштво уопште дужности према детету? — Да не лутамо надалеко, тражећи одговора, задубимо се само у душу човечју.

Терасе у Београдском обданишту за одојчад и малу децу

љу. Што буде боље уређење друштва, толико мање поље рада ће имати каритас. Што мање се друштво приближава своме идеалу савршене социјалне организације, толико више посла ће имати каритас.

Каритас је осушила многе горке сузе, излечила је многе болеснике, спасла је животе многобројној напуштеној деци, извела је на пут велики број залуталих дечака и девојчица. Каритас религиозних установа, каритас племенитих појединаца и каритас приватних удружења афирмирала се је у друштву својим успешним радом. Да су оне особине човечје душе, које дају потстрека за каритативан рад, у јачој мери заступане у душама појединаца и да појединаца са таквим особинама има у већем броју, каритас би била у стању да излечи све ране које задаје тежак живот појединцу, каритас би извела на пут и у здрав живот сву сирочад и сву залуталу и сву болесну и болешљиву децу.

Неки тајни глас у нама, не знамо одакле долази, често га називамо глас савести, одговори нам одмах, без икаквог размишљања и без тражења ма каквих разлога: *има дужности.*

Али глас савести појединог човечјег бића је, можда, меродаван само за њега, а на погрешном је, можда, путу када је у питању друштво. Иако је глас савести непоквареног појединца и у личним и друштвеним питањима најбољи путоказ, ипак питајмо и друштвене јединице.

Породица, најмања друштвена ћелија, која има жељу да се очува кроз више генерација, осећа веома интензивно *дужности према својој деци.*

Све географско-политичке организације човечјег друштва, државе, које су имале истинску вољу и здраву снагу за живот, доказале су, у своме законодавству и својој организацији да *осећају велике дужности према деци.* Законодавство је било, можда, неусавршено, организација помоћи деци недовољна,

УНИВЕРЗИТЕТСКА

БИВЕЛИОТЕКА

али осећај дужности је био увек ту и покушаји воље да томе осећају удовоље су доказ да је осећај постојао. Питање доброг људског подмлатка сматрало се, а у новије време све више се сматра као важно *државно* питање.

Саветовалиште за колонијску децу у селу Милошевцу

Народи, велике језиковно-етничке јединице човечјег друштва, чим се појави опасност разнародовања, у националној борби најпре помишљају на своју децу и организују од-

Из Диспансера универзитетске дечје клинике

бранбене мере. Старање за бројни, чврст и добро васпитан народни подмладак сматра се данас, у доба национализма, најеминентнија национална дужност.

И где год се на нашој планети појављује свест друштвене заједнице, без обзира на државне и националне границе, било да се ограничава само на поједине делове или поједине слојеве државе или народа, било да се шири преко граница многих држава или народа, било да се таква друштвена свест појављује као племенска, регијонална или класна, било да се појављује као расна или свечовечанска тенденција: увек се у низу питања такве групе друштва, у низу његових животних проблема, појављује и дечје питање као проблем *друштвене, социјалне дужности*.

И савест појединца, и савест породице, и савест државе, и савест народа, и савест ма какве формације човечјег друштва, која је свесна себе и жели да се одржи у животу: и индивидуална и колективна савест каже нам да *друштво има дужности према детету*.

Дужности организованог друштва према детету су много обимније но што их може решавати каритас. Не спада у те дужности само помоћ оној деци коју је задесила невоља и помоћ деци којој родитељи не могу или не умеју пружати све оно што треба: у те дужности спада, пре свега, таква организација друштва (породице и општине, просвете и здравства, рада и зараде итд. итд.), да је бројно довољан, здрав, добро васпитан и морално јак подмладак обезбеђен. Дакако спада у дужности друштва и све оно што би каритас у теорији могла да сврши а због своје слабе развијености не може. Друштвена савест осећа, да друштвени подмладак *не може и не сме остати зависан само од добре воље каритативно настројених појединаца и удружења*.

Рђаво би прошла деца у породици где би их родитељи неговали, чували и васпитали само по дужности, па макар био осећај дужности још два пута толико развијен. Тек родитељска љубав даје осећају дужности онај полет који је потребан да мајка издржи у свим оним тешким данима и ноћима када дете тражи сву њену пожртвованост па да се одржи живо и здраво подигне.

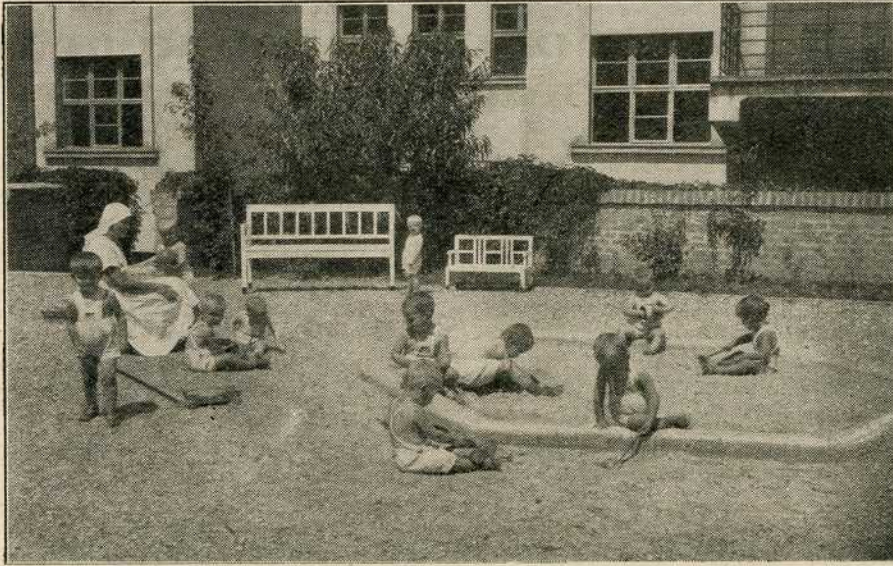
Како ће тек проћи дете без родбине које зависи само од осећаја дужности неке шире друштвене јединице?! Заиста, нација или држава, која би базирала дечју заштиту једино на дужности, ускоро би остала без подмлатка. Ни добра нега, ни добра храна, ни добро васпитање не може се детету дати под нагајком дужности, бирократски, са строгим поштовањем службених прописа и уредовних часова. Рад по дужности, без љубави, ни у јавној дечјој заштити не може дати добре резултате.

Срећом природа, када је жени усадила у орце семе материнске љубави, није одредила да из тог семена може порастати биљка и цвет љубави само за дете које ће се родити из њеног тела. Жена је од природе примила способност да може постати пожртвована мајка сваком детету са којим дуже живи у зајед-

ници. Та способност жене омогућава друштвеној заједници да своје дужности може да у потпуности испуњава. Код жене као стручне раднице у установама дечје заштите, као неговатељице деце, као сестре-нудиље, као забавиље, као васпитачице, код жене као хранитељице деце смештене у туђој породици, убр-

И у јавној друштвеној заштити деце је мушки елеменат главни носилац дужности, док жени у првом реду припада у део каритас.

Али како у породици нема среће и доброг васпитања за децу ако влада дисхармонија између оца и мајке, тако и у јавној заштити неће бити успеха, ако мушки и женски еле-

Игралиште у Београдском обданишту (у ул. Млетачкој)

зо се развије каритас према свој повереној деци, а када је дуже са дететом, у њој се развије и права индивидуална материнска љубав. И то је највећа срећа. Јер без тога ни народ, ни држава, ни општина, па ни једно приватно удружење у својим настојањима на пољу заштите деце не би могло имати правог успеха.

У породици има родитељске љубави и родитељских дужности и на мушкој и на женској страни. Али је природа мајци дала јачу љубав, а оцу је и природа и организована друштвена заједница дала одговорније дужности.

мент не сарађује у најинтимнијој колаборацији, јер су и ту, као и у породици, задаци толико испреплетани, да се тачне границе не могу поставити.

Исто важи и за односе добровољне приватне заштите деце, у чији домен спада каритас, према облигатној јавној заштити (државној, самоуправној, општинској), која је базирана на основној социјалној дужности. Оне се међусобно допуњавају и могу рачунати на добар успех само онда, када иду раме уз раме у пуној сарадњи и хармоничном споразуму.

WWW.CMILIB.BS
У
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
В
Л
И
О
Т
Е
К
А

Др. Милан Петровић,

шеф одељења за дечје болести
Државне болнице

Национални и расни проблеми дечје заштите

Опстанак и напредак једне нације у мно-
гоме је под утицајем спољних фактора, гео-
графског положаја, климатских прилика, по-
литичких, империјалистичких и асимилатор-
ских тенденција и културне моћи суседних
народа и држава. Али су и опстанак и раз-
виће и напредак зависни од квалитета гене-
рација. Морално и физички здраве генера-
ције су те које праве епохе у развићу поли-
тичком и културном једног народа. Матери-
јална, западњачка, одн. техничка култура
једног народа није стечена искључиво тру-

кама великих душевних, физичких и мате-
ријалних страдања. Само се у необично теш-
ким и очајним душевним и физичким бор-
бама стварају идеје које загосподаре осећа-
јима генерације. Из тих под т. з. духом вре-
мена створених осећаја постају политичке
тенденције које се реализују под видом раз-
них политичких струја. Уколико су јачи
осећаји, у колико је реактивност једног рас-
ног темперамента већа у толико је динамич-
ност политичког живота развијенија и у то-
лико више обилује историја тог и таквог

Игралиште дечјег обданишта на Булбулдеру (Београд)

дом и успехом обдарених духова, она је
дело једне или више квалитетно јаким гене-
рација. Старе и источне културе су још већи
доказ ове тврдње. Старе културе, прихва-
ћене су и ношене генерацијама морално и
физички здравим и, чим су генерације деге-
нерисале морално и физички, културе, а
с њима и нације, су пропадале. Историју
једног народа, у позитивном смислу, граде
само те физички и морално јаке генерације,
вођене духом времена. Дух времена то су
идеје крилатице, рођене под тешким прили-

народу светлим временима херојским подви-
зима и сјајним епохама. Динамика освежава
живот једног народа, помаже искристалисање
оних времена које све епохе и сва времена у
историји сматрају за одлике расних кар-
актера.

И све те високе моралне особине није у
стању да прихвати потомство физички и мо-
рално слабо. За одржање једне цивилиза-
ције, за продужење националних карактер-
них својстава, најзад за одржање, јачање,
за опстанак и напредак нације и државе по-

требне су, опет понављамо, физички и морално здраве генерације. А те се подижу само тако ако сву дуговану пажњу дамо и обратимо нашој деци као будућим грађанима.

Негда, у ери раног Хришћанства, почело се с оплемењивањем људских нарави. Главни морални принцип Христове науке: Љубав према ближњем, почео је улазити у морал. Исус је као и сваки моралиста ценио значај деце и потомства па је зато и призивао, прихватао и звао децу да му приступе. Хуманост је постепено улазила у хришћански морал. Самилост је била проповедана пре 19 векова а да се ни у епоси највећих верских пожртвовања не може наћи друкчије него у траговима.

Хуманост је постојала па постоји и сада у нехришћанским, источним културама, њени су видови зависни од религиозних догми, племенских, регионалних и класних обичаја и традиција итд. Али хришћанству је доиста дуго и дуго требало, да Христову хуманост, љубав према ближњем и према деци, т.ј. према себи самом у даљем току односа, подеси према стању цивилизације дотичне епохе. Најзад се ова најлепша хришћанска врлина, под утицајем материјалистичких схватања, последњих деценија прошлог века прилагођава „духу времена“. Она није више искључиви атрибут племенитих срдаца, мање или више трајна или случајна бољећивост и саосећајност обичних, потиштених или ганутљивих моћних и богатих. Она постаје општа дужност друштвене заједнице! Да! Љубав према ближњем није више један више или мање пролазан афект који се појављује у извесном тренутку под нарочитим околностима и траје краће или дуже. Реалнији вид узима ова врлина кад постаје дужност она се појављује као тежња за обвезним збрињавањем и помагањем слабих и потребитих. Њено право име је социјално старање, њена је крајња сврха социјална правда. То је крајњи беочуг у кружном ланцу коју чини хуманост у свом развићу кроз векове и саставља са светом, примитивном основицом Христова учења о љубави према ближњем са хуманошћу нашег времена, у виду социјалног старања.

А један значајан део тог кружног ланца које је сковала данашњица то је старање о деци, о подмлатку, о нараштају. Покрет који је још пре три деценије био у повоју, узео је сад маха широм целог културног света. Детету почиње да се обраћа пажња као на следном носиоцу националних обележја, детету се, као будућем грађанину, признаје право на нормалан физички и душевни одгој. Принципе и правила за нормалан, савремен, хигијенски одгој деце и младежи дала је пуерикултура и еугеника а социјални радници и филантропи, удружени првобитно у

појединим покретима за збрињавање напуштене деце, сирочади, ванбрачне и дефектне деце дали су потстрека за преузимање обвеза старања о тој деци организованом друштву. Тако је дошло до тога да држава и самоуправа (нарочито градске) приме на себе сву законску и социјалну заштиту а и један део моралне и здравствене заштите деце и младежи. Приватној иницијативи је при том ипак остављено широко поље рада и сарађивања и са државом и са градским

Градска деца у сеоским колонијама

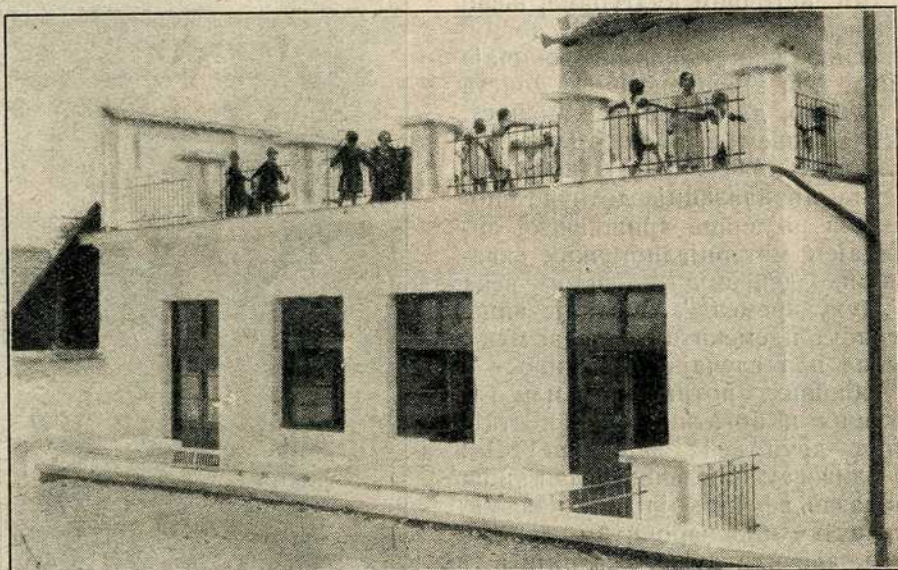
самоуправама. Тако се од чувене Женевске декларације о правима детета, потекле из чисте филантропије и хуманости, пред призором ратом разрушених огњишта, када су деца без родитеља, без склоништа пропала у моралној и физичкој беди. Поратно стање духова, настало услед економских и политичких поремећаја, које је рат оставио за собом, наметнуло је обвезе држави односно општини и друштву да се стара о економски слабима и незаштићенима. Велики губитци у људству као и мањак у новорођенима истакли су на прво место националну потребу да се тај мањак попуни. Осим тога новостворене границе европских држава захтевала су сливање, стапање и кристализо-

вање нација. Отуда је потекла императивна дужност организоване нације, т.ј. државе да што већу пажњу сконцентрише на нараштаје који долазе, да они буду оспособљени, бројно, физички и морално да прихвате и одрже, да појачају и унапреде све од прошлих генерација наслеђено добро.

Овим се сада проширује заштита деце, не мисли се само на сирочад без родитеља, на физички, умно или морално дефектну или на децу из породица опустошених материјалном или моралном бедом. *Заштита деце обухвата сву децу једног народа.* Ако желимо напредак нације онда се не смемо задовољити чисто филантропским и хуманим тежњама дечје заштите него морамо да у заштити деце гледамо изграђивање основе,

ђена дужност оца и мајке, даље породице, завичајне општине, шире самоуправе и најзад државе у збрињавању деце, у старању здравственом, материјалном, социјалном и моралном на првом месту деце без породица или морално или правно дефектних породица.

Несумњиво је да породица претставља најважнијег чиниоца за нормално подизање деце. А породица је за друштво и државу оно што и ћелија за организам. Физички и морално здрава породица је основ за физички и морално здрав друштвени и државни организам. Зато је дужност и државе и друштва као и појединаца да ту основну ћелију друштвеног организма морално и правно учврсти, економски подигне и хигијенски

Тераса на периферском дечјем обданишту (Београд)

темеља на коме ће наша нација и наше друштво стајати и развијати се кад нас више не буде било међу живима или се притиснути старачким недузима морамо повући и препустити вођење ствари млађима, пуним акције и животне свежине.

Из свега што смо напред изложили јасно се виде две главне групе циљева и задатака дечје заштите као расног и националног проблема: прво је унапређење физичког, душевног и нервног здравља деце и друго развијање моралних снага. Путеви за постизање истакнутих задатака јесу многобројни и зато треба да су вођени једном организацијом, једном заједничком вољом. Све акције треба да су координоване а не расуте. Рад појединаца и појединих приватних добротворних удружења треба да је административно и законски омогућен, морално па и материјално помаган. Законом треба да је одре-

просвети. Тако хигијенски свесна, физички и морално здрава, привредно сређена породица је најбоља гаранција за правилан и нормалан одгој здрава потомства. Стога је у заштити сирочади, напуштене деце једна од првих потреба да им се породица створи, т.ј. да се таква деца повере од стране градских општина добрим домаћинским сеоским породицама на чување под контролом стручних лица. Зато и у морално дефектној породици мора и држава и друштво да наметне силом закона своју заштиту.

На крају ових наших излагања изводимо закључак да заштита деце и младежи претставља дужност државе, општине и друштва од чијег испуњења зависи судбина нашег друштва, народа и државе, а јасно се указује пут да ће се та заштита најбоље постићи ако се спроводи кроз породицу која је први и природни заштитник деце.

Милена Ј. Атанацковић,

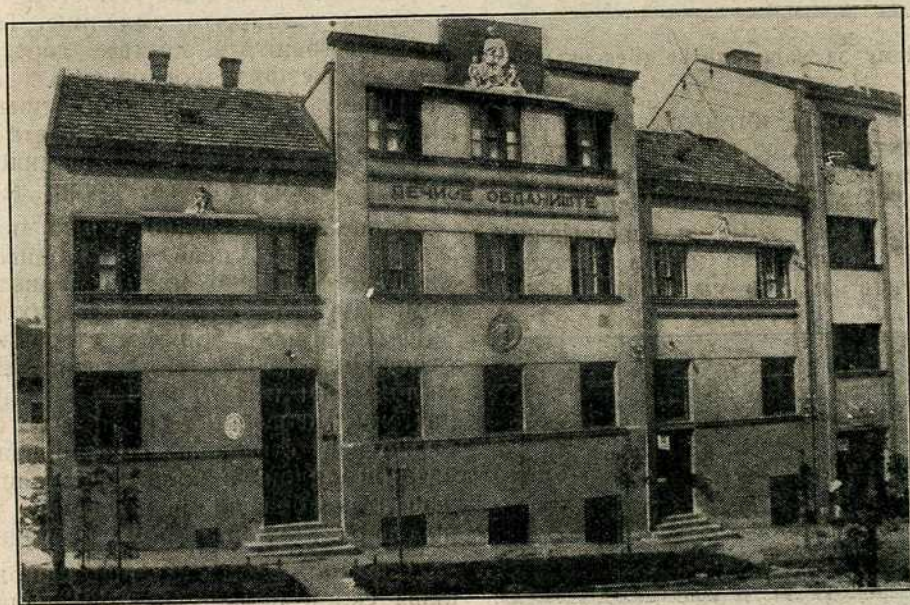
шеф Отсека за заштиту деце Министарства
социјалне политике и народног здравља

Државна заштита деце и младежи

Старање државе за децу и омладину, мора се осећати у целокупној државној политици, у раду свих јавних органа и оцртати у свима земаљским законима. Али када говоримо о државној заштити деце и младежи, мисли се у ужем смислу на непосредно старање државе за ону децу, која не могу добити довољне, или не могу добити никакву, заштиту од својих природних стараоца, т.ј. од родитеља или најближе родбине; у ширем смислу речи, државна заштита

обезбеди најпотребнију бригу за његов развитак, која траје све до потпуног оспособљења младога грађанина за привреду, као душевно и физички потпуно корисног члана друштва.

У раду на заштити деце јасно се оцртавају два делокруга рада: хигијенска и социјална заштита. Ова два делокруга рада стоје у тесној вези један с другим, и без упоредне хигијенске и социјалне заштите, систематски и добро спроведене, не можемо замислити

Дечје обданиште

се односи на целокупан онај рад државних органа, који иде за тим, да се деци и омладини осигурају сви услови за нормални физички и морални развитак.

Да би овај задатак испунила, држава се мора старати о сваком своме новом грађанину, од самога његовог зачећа, па чак и пре зачећа, у циљу да му осигура долазак на свет без тешких преоптерећења, која доцније у његовом животу могу постати судбоносни, и извор највећих човекових мука и патњи. Затим чим новорођенче дође на свет, државна заштита се мора постарати да му

ни једну ефикасно уређену заштиту деце у држави.

Први почетак старања заштите деце, пре и после рођења, састоји се у главном у томе, да се обезбеде новоме грађанину сви услови за његов нормални развитак. Како је његов развитак у томе добу у најтешњој вези са животом матере, то се и прва заштита детету састоји у најефикаснијој моралној и материјалној помоћи, која се има пружити матери и одојчету. Многобројне установе, државне, самоуправне и приватне у нашој земљи говоре јасно у коликој је мери раз-

граната брига државе у овом добу детињег развика.

Кад дете наврши једну годину живота, оно почиње да постаје мање зависно од матере, и све више постаје оно само центар старања државне заштите деце. Но, не губећи из вида да је здрава породица незаменљиви одгојитељ деце, и да је топли породични амбијент најдрагоценији и најповољ-

у свакоме погледу, нарочито до завршене основне школе. Социјална заштита деце у томе добу живота, веома је разнолика, и мора се прилагодити свима оним потребама и средини, у којој се дете налази. Ако помислимо колики је данас број деце, која у томе добу живота не могу да добију од својих родитеља или старатеља онај најнеопходнији минимум потребан за живот, број који сваки даном постаје све већи, услед општих економских невоља, — онда тек можемо схватити колико је велики задатак државне заштите деце да сваком малом члану нашега друштва обезбеди оно што му је за живот најпотребније. Принцип, да се уложи сви напори, да би се детету првенствено помогло у његовој породици, мора увек да руководи сваку пружену помоћ. Са рашћењем детета, све јача и постаје брига за моралним одгојем његовим. Та брига за моралним одгојем постаје тежа и деликатнија, када дете достигне 12 или 14 година живота. Опасности рђаве околине, недовољног надзора, варошка улица, која на сваком кораку вреба омладинца оба пола, постаје најважнији проблем у заштити омладине. Тада задатак државне заштите постаје двоструко тежи: обезбеђење физичког развоја у пубертету и настојању да се морално и душевно до максимума развије, то је најсветија дужност добре заштите деце и омладине, са којом има да се крунише свеукупно дело.

Поред овога, једно тешко поглавље државне заштите деце, јесте брига за децом „недужном“, како их ми називамо, са децом, која услед разних телесних мана захтевају специјалну бригу и старање, да би се оспособила за живот, па затим брига о оним малолетним несретницима, за које друштво најтежу одговорност сноси, а то су деца морално већ страдала. То сачињава најделикатнији делокруг рада дечје заштите, и та заштита мора да је најчвршће у рукама и под директним надзором државних органа.

Све ово, веома сумарно изложено, сачињава склоп проблема, који спадају у делокруг рада државне заштите деце и младежи. Ни један делокруг рада државних органа није толико везан за рад приватне иницијативе, за допринос добровољнога рада, као што је то рад на заштити деце. Круте норме државне администрације далеко су од тога да би се преко њих могла спровести заштита деце у једној земљи. Држава даје законе, она мора да пружи највећа сретства за рад, да да стручно особље и да руководи целокупним радом са строгим надзором. Њено ће руководство тек онда моћи дати најбоље резултате, ако у раду на заштити деце прикупи све добровољне снаге и моћи, које се пружају само из љубави према делу, из љубави према народу.

Мајке у Дому за мајке-дојиље (Београд)

нији за њихов одгој, интерес државне заштите деце захтева да се детету првенствено омогући развика у његовој рођеној породици. Тек ако је дете своју породицу изгубило, или ако је она сама, из специјалних узрока, постала опасна за његов опстанак, државна заштита се има постарати да по-

Саветовалиште за одојчад и малу децу Завода за здравствену заштиту матера и деце

родицу замени каквим дечјим домом, или што је најповољније, да рођену породицу замени туђом, која ће прихватити птиче туђега гнезда у своје топло огњиште. Породични живот, па ма и туђе породице, најбоље ће маломе детету заменити и надокнадити прерано изгубљену своју рођену породицу; ту ће за њега бити најповољнији узгој

У нашој младој држави треба још много да се ради на заштити деце. Она је још саввим у почетку свог развика. Овај рад је у толико значајнији, што је наш несретни народ био вековима прождиран од туђинаца, и

снаге удруже на конструктивном делу, на светом задатку, да однегујемо најделикатнији и најдрагоценији плод нашега народа — а то је наш подмладак. Нека се у томе конструктивном раду, у коме нас везује чи-

Сунчалиште деце у једном од београдских обданишта

што су његови синови вековима били однарођавани туђинском власти. Стога у данашњој нашој држави одгајимо душевно и телесно здрав подмладак, што ће се моћи постићи само систематско уређеном и разгранатом заштитом деце. На томе делу удружимо све наше најбоље снаге. Под руководством државе, нека се све наше најбоље

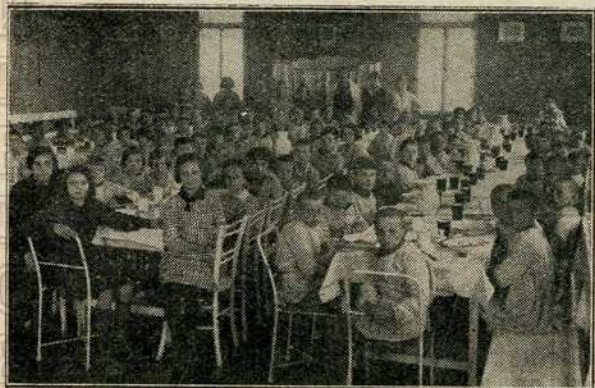
ста љубав према нашем подмлатку, удруже наши најнесебичнији радници, са јасном вером, да држава без сарадње широких редова наших најбољих радника не може извршити тај велики задатак. Само удружени на томе великом делу, на коме нас спаја љубав према подмлатку, можемо триумфовати над егоистичким тежњама данашњице.

Др. Наталија Николајевић

шеф Школске поликлинике у Београду

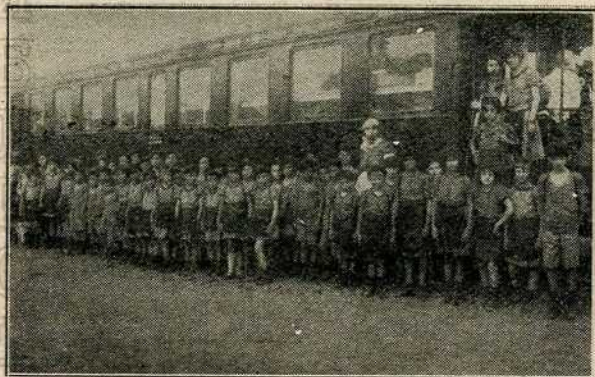
Дечје трпезе Њ. В. Краљице Марије

Економска криза и незапосленост родитеља најјаче погађају школску децу. Деца су мали грађани са обавезама без обзира на њихове социјалне прилике. Они морају ићи у школу гладни или сити, обувени или боси, одевени или голи, здрави или болесни. Да све ове недаће савладају брину се и држава

Једна група сиромашне деце, која се хране у Трпези Њ. В. Краљице у Београду

и родитељи, ну онде где родитељи немогу да савладају животне недаће прискочила је у помоћ Њено Величанство Краљица Марија својом високом хуманошћу.

Група радничке сиромашне деце, „Краљичине деце”, одлази из Београда на опоравилиште на Локрум

Већ од пре десет година даје Она обилату помоћ специјално за исхрану најсиромашније школске деце. До сада су се организовале

сталне Трпезе Њ. В. Краљице Марије у Београду од 1926 год., где се свакодневно исхрањује око 150 сиромашне деце. Деца се одбирају преко лекара Школске поликлинике и то она која су ослабила услед недовољне исхране код куће. То су у већини деца сирочад, без оца и без мајке, оца инвалида и изнурених у рату а нарочито деца радника и радница која су моментално у невољи услед незапослености. У овој Трпези деца имају хигијенски обилат ручак, купање и надзор тако да су у стању да се опораве и да се сачувају од зла улице. Ради илустрације обимне делатности ове Трпезе да наведем неколико статистичких података. Тако је у год. 1932/33 издато:

1) Ђацима из средње и основне школе укупно ручкова у Београду издато . . . 20.995

До сада од постанка издато у Београду оброка ђацима из средње и основне школе 177.259

Одевано сиромашне школске деце 267

Одевано и послато на опоравак сиромашне школске деце 270

Може се сигурно рећи да у Београду нема скоро ниједног сиромашног ђака који није био у Ђачкој трпези и који није уживао ма коју помоћ од Њ. В. Краљице Марије. Они и сами себе називају „Краљичина деца” и веома су поносита на свога заштитника принца Андреју, чију и славу заједно са Њиме славе у својој Трпези.

Оваквих Трпеза за дечју исхрану има и у другим центрима, где се сиромаштво и економска криза јаче осећа.

2) У Загребу је основана Трпеза Њ. В. Краљице Марије 1929 године. Прошле се године сазидало нарочито склониште за средње школе, те је у овој трпези проширен рад тако да се данас у њој стално храни дневно 400 ђака.

Од 1 септембра 1933 год. до 31 децембра 1933 год. издато је укупно ручкова ђацима из средње школе 31.064

Поред ових Трпеза, отворене су у току последњих година Трпезе Њ. В. Краљице Марије још и у овим градовима:

Г Р А Д	Година оснивања	Издато ручкова и вечера у року једног тромесеца	За које време
Љубљани	1-XI-1929	6.555	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Скопљу	1-VIII-1930	6.205	од 1-X-1933 до 31-XII-1933
Сарајеву	1-II-1930	16.245 (ручкова и ужина)	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Цетињу	1-XI-1930	5.794	од 1-X-1933 до 31-XII-1933
Сплиту	1-XI-1930	5.906	од 1-XI-1933 до 31-XII-1933
Цељу	1-XI-1930	19.058	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Марибору (млечна кухиња)	1-XI-1930	51.167 (порција млека)	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Крижевци	1-IV-1933	8.146	од 1-IX-1933 до 31-XII-1933
Плевљима	1-XI-1932	око 10.800	1933

Из овог летимичног прегледа обимности рада ових трпеза за раздобље од неколико месеци, најбоље се види сва социјална и здравствено-еугеничка благодет ових дечјих трпеза **Њ. В. Краљице Марије**.

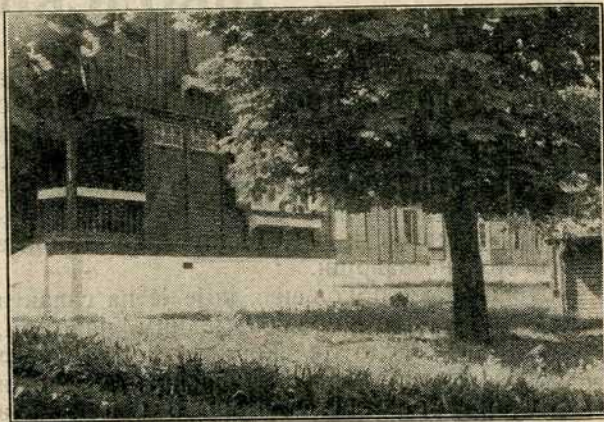
У свим трпезама **Њ. В. Краљице Марије** за четворомесечје укупно издато од 1 септембра 1933 год. до 31 децембра 1933 год.

Укупно издато ручкова	72.432
Укупно издато ужина	31.951
Укупно издато вечера	2.666
Укупно издато порција млека	13.244
Свеукупно издато obroka	120.293

Просечно је дневно ручавало особа 969
 Просечно је дневно ужинало особа 357
 Просечно је дневно вечерало особа 23
 Просечно је дневно добијало порција млека 710

Свеукупно се дневно издаје obroka 2.059

Сем ових трпеза које **Њ. В. Краљица Марија** редовно свакога месеца помаже, и у другим местима шаље Она годишње помоћи за ђачке трпезе као н. пр. у Дебру, Крагујев-

Школска поликлиника у Београду

цу, Тетову, Пећи, итд. у којима се такође хране сиромашна школска деца.

Поред свих трпеза, **Њ. В. Краљица Марија** издржава и Домаћичке течајеве при свима овим трпезама.

Оваквим Високо хуманим радом Наша Краљица и велика дечија Мајка задужила је не само хиљаде и хиљаде сиромашних радничких породица, него цео наш народ.

WWW.UNILIB.RS
 У
 Н
 И
 В
 Е
 Р
 С
 Т
 Е
 К
 А
 Б
 И
 Б
 Л
 И
 О
 Т
 Е
 К
 А

Д-р Чед. Бурђевих,
санитетски ђенерал у пензији

Здравствени и васпитни значај ШКОЛСКИХ КУХИЊА

„На млађима свет остаје”. То је једна дубока друштвена и биолошка мисао. Једно поколење не може вечито да живи, а још мање да буде стваралац и господар за дуго у држави и породици. Свако ко се роди, напредује, расте, држи се дуже време на извесној висини и после, раније или доцније опада док не заврши.

Стога свако поколење, које је на снази и које се стара и управља једним народом, мора да је свесно да ако хоће један народ да буде стално ваљан, душевно, телесно и социјално, мора да се стара о њима, који долазе, који ће бити у даљем току времена

Трпеза обданишта радничке деце Бр. 2 (Београд)

господари и управљачи истог народа. Дакле, данашња генерација на крмилу живота има да се стара о деци и омладини; и то не само појединачно већ и скупно.

Одрасли се уопште старају двојако о деци, као родитељи и скупно као чланови заједнице, као чланови општине, области, установа, државе, народа.

Дужност о старању за децу треба да буде и пре рођења, шта више и пре зачетка. Данашње поколење, које господари и доноси законе има да се постара, да се само они чланови једнога народа могу размножавати, који су по способностима изнад просечног и који потичу из породица потпуно умно и телесно здравих, без икаквих душевних на-

следних болести. Они се даље могу размножавати, и то ако нису алкохоличари, или склони ма коме патолошком пороку.

Многе државе су у томе погледу знатно коракнуле. Да наведемо само Америку, а у првом реду Сједињене Америчке Државе, па и Мексико и др. У Европи Швајцарску а у последње време и Немачку, која је најозбиљније и систематично, као што то Немци уопште могу да ураде, приступила решавању проблема еугенике или како је Немци зову *расне хигијене*.

У здравственом погледу у погледу спречавања туберкулозе као најопасније социјалне болести у роду човечјем, од рођења, долази запајање новорођенчади мајом против туберкулозе по Калмет-Герену. И ако се број за поједине одојчади, неке деце па и одраслих приближује сада крају другога милиона, опет тај начин заштите деце слабо продире код нас. Кривица је до недовољне обавештености, а доста и до колебања неких лекара, који као стручњаци последњи верују у успешност методе, иако сви верују да је нешкодљива.

*
* * *

Ми ћемо се овде позабавити са једним специјалним проблемом дечје заштите са питањем исхране школске деце, у првом реду ученика основних школа.

Иако се мора признати да породица игра главну улогу у подизању деце и омладине, и да се не сме бежати од породице и она потискивати, ипак се мора признати, да је подела потрошних добара по породицама далеко од тога, да то служи као искључива основа подизању и исхрани школске деце и целокупне омладине.

Ту мора цела заједница да помаже. Она мора приватним и званичним путем да помогне Средишњу организацију и установу за допуну исхране школске деце, мора да помогне Средишни одбор нашег Подмлатка Црвеног крста, који је узео на себе ту благотворну и узвишену улогу у погледу ста-

урања о исхрани школске деце, поред породице.

Који су разлози нагнали цео свет, т.ј. све напредније народе да се посвете томе по превасходству социјалном питању и да га успешно шире?

У школи се — мислимо у првом реду на нормалну основну школу — скупља све што је способно за напредовање у учењу, све што је здраво, умно и телесно, те има изгледа да постане ваљан и способан члан нашега друштва. Дакле самим школовањем је извршено одабирање (селекција) способнијег за живот. Према томе помагање одгоја школске деце нормалних школа је еугенична метода, начин помагања способнијег за живот, да се подигне и одржи. Тај се еугеничан начин мора све више ширити не само у целом свету, већ и код нас.

Помагање способних, а недораслих за живот не дејствује деморализујући, изопачавајући, јер се тиме код деце не помаже ленствовање и лакомисленост, као што је то донекле, кад се даје одраслима, здравима и способнима за рад оно, што они нису сами заслужили, сами зарадили. У томе погледу предузимљу се потребне мере код напредних народа. У томе погледу могла би нам послужити за углед Енглеска, Немачка и друге.

Наша сирота школска деца заслужују ту помоћ у погледу исхране, јер она уредним школовањем враћају заједници својим радом у школи оно што су добили од заједнице. И са тога гледишта помоћ у исхрани не дејствује понижавајуће на децу, не срзава њихов морал као понекада код одраслих. Та помоћ у исхрани није милосрђе, већ је она обавеза, дужност друштва према будућим генерацијама свога народа.

Родитељи који имају децу за школовање не смеју да забораве да морају да се старају и за добро здравље остале деце која иду у школу, јер рђавом исхраном, као и рђавим здравственим приликама, даје се могућност ширењу заразних болести код деце, а у првом реду туберкулозе, која се лако развија код неуравненог детета сиромашних и онда преноси и на добро исхрањену децу имућнијих. И зато је помагање и исхрањивање сироте деце не милостиња него дужност, обавеза.

*
* * *

Радам за школске кухиње васпитавају се социјално и сама школска деца, прво тиме што поједине основне школе у богатијим крајевима постају као такве помагачи школама у оскудним крајевима. Школе добротворке шаљу сиротнијим средствима за школске кухиње — старају се стално о њима.

На други се начин деца социјално васпитавају тиме што сама лично раде по школ-

ским вртovima, који своје производе прилажу за школске кухиње. То је један потез од огромног васпитног значаја. Деца се уче и навикавају на здрав и користан телесни рад, на рад у врту и на рад за другог. Код нас је био досадањи систем у васпитању само обраћање пажње на умни рад. То је и створило такво поколење, које се данас либи телесног корисног рада, и сматра га да је испод достојанства за „господина“.

Ево само због тога, а да и не говорио о огромном социјалном и здравственом значају школских кухиња, требало би обратити велику пажњу школским вртovima, и у великим градовима као што је Београд, не рачунајући ни то што треба деци да се омили рад у врту и да се деца — нарочито на селу — обучавају пољопривреди. Ово у толико пре што се основна школа сада проширава на 8 година.

Из школске кујне

Рад у школским кухињама за децу има значај као и школа за домаћинство у маломе. То је рад на „терену“, рад примером и непосредним упутом, а не само рад речима и онде где треба да се покажује примером. Ту деца стичу добре појмове и добре здравствене навике о значају и каквоћи намирница и хране, као и о одржавању чистоте, реду итд.

Из свега досадањег види се да је рад на помагању школских кухиња један конструктиван социјални и државнички рад највишега реда. Његов је васпитни значај не само за децу у смислу целисходног социјалног васпитања ради подизања радног, способног и социјално васпитаног будућег поколења. Ни једна врста дечје заштите, па ни ова, не сме се схватити као чисто, често и слепо милосрђе, већ као виша увиђавност код напредног човечанства, која долази до сазнања, да ће свима бити добро, ако будуће поколење буде што здравије, што способније и што радније.

Основно начело данашњег друштва мора бити: нормална, способна, здрава омладина,

која обећава да ће у будућности дати способне радне и социјално васпитане грађане и добре бранитеље човечанских слобода. Та омладина мора доћи испред оне деце са дефектима, умним и телесним. И милосрђе друштвено и појединачно, иако је већим делом осећање, не треба да носи чисто инстинктивни, нагонски карактер, већ и њиме треба да управља смисао и логика, треба да носи конструктиван карактер.

Родитељски нагон и осећања, да треба да одрже све своје потомке без обзира на њихову вредност и употребљивост, пренео се слепо и на заједницу, друштво, државу, иако се интереси друштвене заједнице баш у томе проблему јако разилазе са интересима и осећањима родитеља.

Целоме се друштву данас налаже да врши социјалну предохрану т.ј. да све треба да уради, да се спречи појава деце на свет и у свету са дефектима умним, телесним и моралним. Здравим и способним помоћи свима средствима, па и исхраном, да се одрже, напредују и постану корисни чланови друштва. Пре и изнад свега помагати здраве и регендироване снажне јединке националног подмлатка!

*
* * *

У том погледу ми видимо у нашем јавном животу сјајан пример основан на приватној иницијативи, видимо покрет за допуну исхране школске деце у облику школских кухиња. Подмладак Црвеног крста Краљевине Југославије узео је на себе да организује на лицу места тај посао, а његов Централни одбор управља целим покретом, који је и досада дао већ добре резултате, а желети је да у будуће буду још и бољи.

У 1928/29 школској години било је 517 основних школа, које су имале своју школску кухињу, која је била у вези са Средишним одбором Подмлатка Црвеног крста. Прехрањено је 23.626 ђака, просечно издато 1.532 дин. на школску кухињу а 33,50 дин. на ђака. Сам Главни одбор Подмлатка издао је у тој години 770.000 дин. од којих је 700.000 дин. добио од Главног одбора Црвеног крста а 70.000 дин. сакупљено је раније у фонду школских кухиња. Школски одбори Подмлатка Црвеног крста прикупили су и послали у намирницама и новцу преко 3.000.000 дин. Министарство народног здравља издало је 1.000.000 дин. преко својих социјалних друштвених установа, преко хигијенских завода, Домова здравља итд.

Сем тога су оснивању и раду школских кухиња много допринела и хумана и културна друштва, међу којима су и обласни одбори Црвеног крста, а на првом месту Њ. В. Краљица Марија, која издржава цео низ Својих трпеза за исхрану школске сиро-

машне деце, већином деце неупослених радника и ратних инвалида.

Новим законима о народним школама извршен је извештан преокрет у нашем јавном животу, нарочито на селу, као што су постављене нове широке основе за просвећивање, не само деце већ и одраслих.

Тим законом стављено је у дужност школским општинама у глави III § 23 т. 5: да се старају по могућности за школске кухиње, као и за обданишта за децу.

У глави IV истог закона а у § 52 предвиђено је, да *уза сваку сеоску народну школу, мора бити школски врт.*

Штета је велика што се није донела одредба да се школски вртови морају подизати и у градовима, где год је могуће, нарочито код нових школа. Ми видимо једну жалосну појаву у Београду, да нема вртова ни код оних народних школа, где има простора за то.

Иако и код нас бесни привредна криза, опет је рад на школским кухињама отишао даље у ширину иако не у висину, као што се из извештаја о раду последње 1932-1933 године најбоље види:

Према примљеним на крају године извештајима у школ. години 1932/33 радило је 694 кухиња Подмлатка Црвеног крста у разним крајевима наше државе. Од ових кухиња 494 само су обновили свој рад, а 200 њих било је ново основаних.

У кухињама се прехрањивало 40.355 деце.

По бановинама је радило кухиња:

Вардарска	79
Врбаска	31
Дравска	32
Дринска	93
Дунавска	33
Зетска	90
Моравска	72
Приморска	148
Савска	106
Управа града Београда	10
	694

Иако помоћ Главног одбора Подмлатка и осталих Одбора није била тако обилата као ранијих година у доба јачег благостања и привредног просперитета, као н. пр. у години 1928/29, ипак показује да је покрет за помагање школске деце у облику школских кухиња ухватио дубљег корена у свима крајевима наше велике државе. Желети је само да се Главном одбору Подмлатка пружи већа помоћ као средишном органу, за ту тако социјалну, васпитну и здравствену установу у области наше дечје заштите.

Подизати школске кухиње данас значи штетити у будућности на подизању болница и изолационих азила за туберкулозне и болесне чланове наше друштвене заједнице.

Васа Л. Лазаревић,

члан Главне управе Земаљске уније за
заштиту деце

Заштита деце

Кад је реч о заштити слабих и немоћних, треба имати на уму да су највећи видови те заштите, заштита деце и заштита старца и старица. Кад се направи упоређење између ове две врсте заштите, видеће се да се заштити деце даје велика предност пред овим другим видом заштите, и да на једно друштво за заштиту старца долази двадесет и више друштава за заштиту деце. И то је сасвим разумљиво, зато што заштита деце представља осигурање будућности, она изражава нашу жељу да одржимо континуитет у нашој раси, да сачувамо наш пород да буде здрав и снажан, да се он однегује са свима особинама које карактеришу једну расу. По интересовању људи који улажу своје напоре на његовом решавању, овај проблем и по својој замашности премаша све проблеме.

У погледу заштите деце код нас се много ради у последњим годинама. На томе проблему ради се, можда, не тако систематски како би се могло желети, нарочито не у границама старе Србије, али се из дана у дан уноси све више усавршавања у тај проблем и тај рад је веома обиман и велики. Познаваоци тих проблема могу да посведоче, да је факат да наш свет, који има пуно самостости, има пуно разумевања за ове проблеме и да он, и ако недовољно организовано, ради и даје много на пољу заштите деце. Мисао да се деца заштите путем једне специјалне организације, путем једне Уније која треба да доведе до координације све племенитих напора, та мисао је и здрава и добра и даће све плодове и добре резултате, далеко јаче него што је до сада било.

Има много разних видова заштите деце. Та заштита може имати васпитни циљ, поуку деце, спрему њихову за живот и упућивање на исправне путеве живота. Као што се види то је проблем који у себи садржи најразноврсније проблеме који се тичу заштите деце. Један проблем за себе била би заштита деце која су заиста незаштићена, која су напуштена и која заиста траже помоћ и заштиту. У ту сврху заштите долазе она деца која су током живота остала незбринута, чији је нормалан развитак поремећен. Број те деце није тако мали, као што се може мислити и специјално после рата

тој деци морала се посветити велика пажња. Било је много друштава која су заштиту те деце прихватила. И ово је схватање сасвим оправдано, јер ако проценат те деце у упоређењу са целокупним бројем није велики, њихов утицај по штети коју може да нанесе врло је значајан и врло незгодан. И да би се паралисале те њихове негативне стране и утицаји, да би се надокнадила оскудица у њиховом упућивању на прави пут, морају се употребити и нарочите организације, и специјални домови за њих, и све друге мере које та заштита за собом повлачи. Држава је у томе правцу предузимала иницијативу

Из Београдског обданишта за одојчад и малу децу

и са своје стране, припомажући свима средствима приватну иницијативу, да би се тај ред незаштићене младежи преобразио и упутио на прави пут.

Једно што нарочито можемо да истакнемо, то је да је заштита деце у нашој земљи на добром путу. Веома је велики број људи који на то мисле и на томе раде и можемо са великим оптимизмом да рачунамо на добар успех и немамо разлога да се одајемо песимизму и да кажемо да су наша деца упуштена. Можда у неком правцу организација још није најбоља, али кад узмемо у обзир средства са којима располажемо и добру вољу приватне иницијативе која се манифестује кроз разне организације, кон-

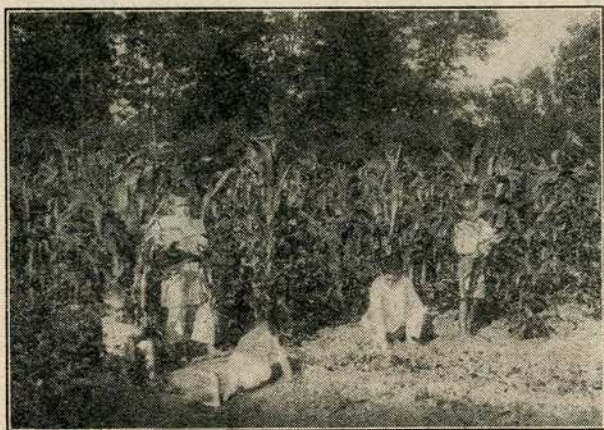
статоваћемо да је та акција велика и силна и да она сигурно много утиче на добро васпитање наше младежи.

Жеља би била да се кроз Земаљску унију за заштиту деце организација заштите деце усаврши, али исто тако да се сва прегнућа приватне иницијативе, која се појављују и која постоје, да се то све саобрази и ступи

Игралиште у обданишту за радничку децу дошколског доба

под окриље Уније, јер кад једног дана будемо постигли да Унија доведе до координације напоре свих појединих организација, ми ћемо у томе правцу учинити такве напретке и постићи такве успехе какве сваки доброжељатељ ове земље може само пожелети. А са колико тек оптимизма морамо

Београдска деца у колонији за малу децу у у Милошевцу

веровати у успехе заштите деце сад, кад се на чело Уније за заштиту деце ставила Њено Величанство Краљица Марија, која је и иначе својом племенитошћу предначила увек и давала тон и импулс за правилно решавање оваквих проблема. Сада, када Она целокупним својим моћним ауторитетом помаже ту акцију, наша је дужност да на овом

проблему радимо са још више преданости и да чинимо и многе друге жртве које буду биле потребне.

Нарочито данас кад се говори о тешкоћама животним, брига старијих генерација за млади нараштај треба да је све већа, треба му пружити добру заштиту и добре савете, како би се од младих генерација однеговале такве генерације које ће и у најтежим приликама моћи одржати свој став исправних грађана, добрих националиста и патриота и украшених свима особинама племенитог човека.

Познате су земље на Северу које су у погледу социјалног старања у толикој мери напредовале, да је код њих и питање заштите младости и питање заштите старости скинуто са дневног реда. Генерације које су моћне и способне за рад, могу кроз те организације да осигурају себи егзистенцију у старости, улажући један проценат својих уштеђевина за људе који су дугом борбом кроз живот стављени у стање немоћи. Те се земље могу сматрати као Елдорадо старости, где нико и не помишља на своју будућност у старости, јер зна да ће имати онолико колико му буде потребно за његов скромни живот у последњим данима живота.

Оваквим прегнућима код нас, ако ми нашу социјалну организацију још усавршимо, ми ћемо, према добром расположењу и условима који постоје у нашем народу, моћи заиста да кажемо да смо за кратак период времена дошли у ред народа као што су Данска, Холандија и остале северне државе. Тиме се решава један крупан социјални проблем, а његовим решавањем решавају се и многи други, непредвиђени, нежељени и натурени проблеми, чије нерешавање, или недовољно решавање доводи до тешких социјалних заоштрениости, поремећености и потреса.

Шта је циљ заштите деце? Њен је циљ да васпитањем младежи очува добре племенске традиције, да се нове генерације очврсну у ведром духу и добром расположењу, да могу доцније заузети место старијих генерација и као борци и као добри и плодни грађани, који треба са новим полетом и са дубљим искуством да повећају вредност онога што су старије генерације дале. Ако постоје какве болести у друштву и какве негативне струје, дужност је садашњих генерација да млађе генерације одвртају са тих путева, и да их доведу до стања да могу собом владати.

Како човек буде сејао, тако ће и да ниче. Ако будемо осигурали здрав смисао заштите деце, онда ће и резултати бити здрави и добри.

WWW.UNILIB.RS

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А
Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Доброслав М. Богдановић,

старешина Соколског друштва у Београду

Мисија соколства на изградњи национално и социјално снажних генерација

Веома су узвишени и корисни циљеви Соколства били од самог његовог почетка, а нарочито данас. Поникао у братском Чехо-Словачком народу, Соко се постепено преносио и развијао код других Словенских народа: Руса, Пољака и код нас Југословена.

Соколство има у главном ове циљеве: да подигне телесно здраве, морално јаке и национално свесне држављане.

Соколство тежи да створи што боље, чиститије и социјално корисније чланове људског друштва.

Као важно средство соколског васпитања, сматра Соколство телесно вежбање по Тиршевом систему и његовој методи, којим се постизава пуно и складно развијање тела и душе, као и дисциплина и јачање воље. Развијањем и јачањем физичког организма јача се и дух, јер у здравом телу је и здрав дух.

У Соколству важи принцип једнакости без обзира на друштвене, класне и друге разлике и сви припадници Соколства се узајамно зобу „браћа”, јер Соколство цени људе по њиховој личној вредности.

Соколство много полаже на збрињавање слабих и сиромашних чланова, према томе оно је неоспорно и социјални покрет, и од својих чланова тражи да се у приватном и јавном животу, кад год се укрштавају њихови интереси са интересима других, увек опредељују према захтевима социјалне правде и соколског братства.

У Соколству је жена изједначена потпуно са човеком, јер у Соколству влада начело равноправности чланова без обзира на пол.

Соколско васпитање је национално васпитање, јер оно тежи за тим да изгради национално свесне генерације целокупне југословенске омладине и да у њима формира националну свест и развије љубав према своме народу, Краљу и држави и наоружано овом љубављу Соколство постаје пуна гаранција за несметан развој народа и државе у границама своје територијалности. Соколство, младо и снажно, спремно је да брани у сваком тренутку јединство, слободу и независност Краљевине Југославије против свих непријатеља.

Нарочито је важна мисија Соколства на селу. Сеоске чете на селу, као лепо организоване, дисциплиноване и добро васпитане јединице, постају важан центар за напредак

Њ. В. Престононаследник Петар

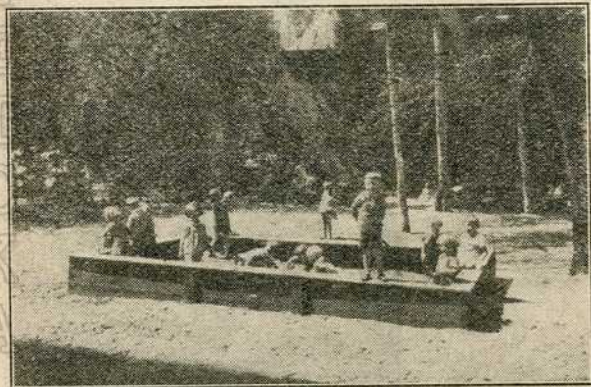
села. Помоћу ових чета спроводи се, поред редовног соколског васпитања сеоске омладине, и рад на културном и економском пољу, и тако су сеоске чете данас код нас постале прави народни универзитети, на којима се људи на селу уче многим корисним знањима.

Наш југословенски национализам и наше словенско осећање мора бити у складу са општим људским идеалима и тежњама за напредком читавог човечанства.

*

Не постоји данас ни једна организација, која је поникла у срцу самога народа, која ради и живи за свој народ, и која је по својме утицају на духовни и физички развитак његове омладине дала сјајније резултате него што је то Југословенски Соко.

Многи погрешно мисле, да је Југословенски Соко обична гимнастичка организација, којој је једино задатак да ствара јаке мишиће својим члановима. У ствари, то је мишљење само стоти део истине. Стоји у суштини: да је за Југословенски Соко важније крепко деце је здравље од правила латинске коњугације; и да је снажна децја душа важнија за њега од свих „синуса“ и „осинуса“, али

Игралиште градског децјег обданишта

је ипак улога Југословенског Сокола у животу југословенске деце, омладине и народа несравњено шира, безгранично благороднија и значајнија од овога уског схватања. Када се дубоко и објективно проучи утицај Југословенског Сокола у широким масама нашега народа и кад се свестрано простудира Устав Соколства — онда ће нам се у јасној светлости оцртати његови прави задатци и права историска мисија. Пре свега један од основних задатака Соколства јесте снажење југословенске душе у нашој омладини. Духовно јединство јаче је од политичког јединства. Ако политичко јединство једног народа не извире из духовног јединства, оно је онда прелазно, слабо и неотпорно. А кад је политичко јединство засновано на духовном, када је оно армирани темељ његове политике архитектуре — као што је наше народно јединство — онда ће такво народно јединство пркосити свима бурама живота, свима ударцима судбине и људи, онако исто као што је наш народ кроз своју славну и мученичку историју пркосио инвазији свих својих непри-

јатеља, савлађивао их и на њиховим гробовима, побијао заставу својих трофеја.

Снажећи једновремено и хармонично духовне и физичке снаге своје деце и омладине, Југословенски Соко полако а постепено формира у њима људе достојне нашега бурног века, гранитно снажне, духовно несаломљиве, национално свесне и човечански солидарне према свима онима који социјално пате и боре се за боље дане целокупног југословенског народа.

Кад не би било ничега другог до ове психолошке револуције, коју наш Соко врши у душама своје омладине, па би његова историска улога била света и колосална.

Зар је то мало, да се стотинама и стотинама, а сутра милонима Југословенске деце и омладине упуте једном здравом и конструктивном народу, једној снажној и позитивној дисциплини воље, а не да мекушни, бескичмени и нагрижени омладински редови морално заражавају здраве редове наше деце и нашег народа?

Соколство не трпи алкохолизам ни у својим редовима, ни у свом позиву. Оно истиче трезвеност духа као највишу моралну вољу. Оно не трпи млаке, безвољне и ништавне омладинске редове, него тражи снажну југословенску и социјалну свест и челичну мишицу у којој неће подрхтавати застава националне и социјалне правде на свима овим кошавама, којима је наш народ изложен.

Југословенски соко спасава своју децу и омладину од разорног утицаја улице и кафане, од сваког злочиначког универзитета апашких романа и криминалних филмова, од морално нездравих спортова и од свих нездравих и моралних перверзија наших изопачених дана, па их упућује и организује да у здравој националној идеологији, у здравој и широкој човечанској солидарности траже највиши идеал данашњих генерација.

Југословенски Соко не допушта да црв локалног шовинизма нагриза снажно југословенско стабло; он свим својим моћним утицајем сузбија сваку појаву верске нетолеранције и прозелитизма. Њему су све вере подједнако добре, подједнако законите и подједнако равноправне, јер Соколство сматра да је верски осећај најинтимнији акт човечанске бриге, нешто најприсније у њој, и да ни културни човек, ни културно друштво немају права да ометају те верске осећаје.

И ова велика улога буђења верске толеранције, верскога мира и сношљивости, показује, да је наш Соко моћан фактор националног, културног и верског прогреса.

Поред овог сплета идеала, који он буди систематски у југословенској деци и младежи, поред описане велике историске мисије, коју наш Соко са толико части и пожр-

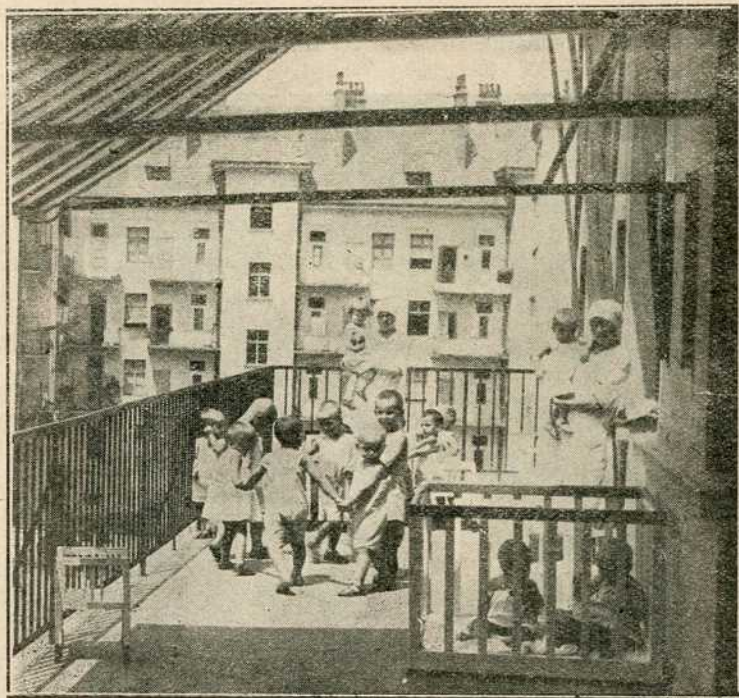
www.новина изводи у најгушћим редовима југословенског народа — ја сам у овом чланку изабрао да говорим о једној новој, исто тако великој улози, која је до сада у нашој јавности најмање освенчена и најмање обрађена. То су његови социјални задаци, то је социјална улога Југословенског сокола у градовима и селима.

Није проста жеља добронамерних људи да се Југословенски соко заложу својом у истини исполинском снагом за остварење својих социјалних задатака. Напротив, ти социјални задаци нашега Сокола потичу из самог духа његовога битисања, из самог његовог устава.

Наше је село запуштено, некултурно осиротело. Њега у многоне даве незнање, непписменост, алкохолизам, беда материјална и духовна.

Нема народа који је по благородству своје душе достојнији среће, а да живи несрећније од наших сеоских маса; нема народа у свету који је виши по природним особинама духа од нашег народа, а да живи нижим и примитивнијим животом од југословенског сељака.

Соколство, преко својих сеоских чета, одређено је својом историском мисијом, да постане један од највећих и најпресуднијих фактора његове цивилизације и најјачих бо-

У дечјем обданишту дошколске радничке дече (Београд)

У њему су, као светиња, исписани животни снажни редови: да је једна од најсветијих дужности Сокола, да сваки његов члан постане до највише могућности физички, морално, интелектуално и економски усавршена социјална јединица.

А да ли један човек може да то постане, кад је непписмен, кад га притискује беда духа и тела, скученог предрасудама и незнањем, кад га дави тешка економска потчињеност, која често одлази до понижавајућих граница ропства, и низак стандард живота, толико низак да он у њему толико пута завиди животу богаташких паса?!

Ето, зато су социјалне дужности Соколства еминентно високе, и по своме рангу долазе на једно од првих места у дугачком низу његових дужности и његовог животног програма.

раца за ренесансу југословенског народа преко изграђивања нових генерација.

Југословенско Соколство мора да сузбија непписменост у народу, јер непписмен је народ као слеп човек, који не види лепоте природе, која га окружава. Оно има да разбија тврђаву његових укоревених предрасуда, ропских заблуда и празноверица, у којима се његов дух апатично уљуљукује толиким празним вековима.

Соколство исто тако има да уништи алкохоличарску манију, лудило пијанчења, култ ракије у нашем добром али непросвећеном народу, јер је трезвеност битан услов за велики препорођај југословенских маса.

Соколство има да се свим својим силама бори у борби противу туберкулозе у народу, и да у томе правцу буде најбољи помагач и

www.unilib.rs
 најјача армада антитуберкулозне Лиге у Краљевини Југославији.

У редовима Југословенског Сокола има хиљадама тешке сиротиње, неупослених маса, које се преливају богатством у души, али које леде сиротиња и немаштина. И ту Југословенски Соко има да одигра своју високу улогу апсолутне социјалне правде. Треба неупосленима помоћи да дођу до рада, треба сиромашнима помоћи да им материјална сиротиња не спречава полет и богатство духа.

То не значи да Соколство треба да постане нека хумано-културна установа. У осталом, највиша хуманост није у виду помоћи, у давању милостиње, него у социјалном уздизању широких народних маса, у буђењу солидарности, у организовању и снажној борби да се песма радости и среће захори свима југословенским дубравама од Ветерника до Краса, од Тимока до Јадранског мора — а и ту улогу, свету, апостолску и велику, Југословенски Соко умеће витешки да изврши.

Београдска соколица

(уметнички рад акад. сликара М. Голубовића)

У
Н
И
В
Е
Р
З
И
Т
Е
Т
С
К
А

Б
И
Б
Л
И
О
Т
Е
К
А

Слободан Ж. Видаковић,

Отправник послова Савеза градова и члан
Гл. управе Уније за заштиту деце Краљевине
Југославије

Комунално - социјални проблеми дечје заштите

Нигде се у културном свету не схвата површније и уже проблем дечје заштите него у Југославији. Они који га познају из основа и у свима његовим танчинама, немају обично снаге да своја схватања наметну у облику обавезног радног програма, а они који имају снаге, најчешће га не схватају ни по обиму, ни по дубини. Чак многи налазе, да је дечја заштита нека врста комунално-социјалног луксуза и непотребне раскоши у овим данима привредно-финансијске депресије. Најнепомирљивији противници њени одлазе чак до комичне аргументације: да су југословенска деца живела хиљадама година без дечје заштите, још од времена кад смо се доселили из наше класичне постојбине Бојке, па ће моћи и сада да живе без ње!

Није онда чудо што се под утицајем таквих схватања формирало код многих државних и комуналних фактора једно погрешно уверење, да је дечје питање један облик филантропске акције, које улази мање више у искључиву компетенцију каритативних и хуманих друштава, а општина и држава треба само да субвенирају та друштва и тиме да испуне цео свој дуг према својој деци!

Да би се дечје питање једном и у комуналној политици поставило на право место, да би се дало тачно обележје његовог социјалног значаја, и да би се разбиле заблуде, које су везане за њега, ми ћемо у овој краткој расправи изнети неколико есенцијелних одлика проблема дечје заштите.*

Деца су темељ породице, темељ народа, темељ државе. Кома онда међу нама може и сме да буде свеједно, да ли ће ти темељи бити челично снажни или слаби и трошни, на стакленим ногама?!

* Види нашу студију о дечјем питању „Проблем дечје заштите“ у делу „Наши социјални проблеми“, од стр. 12—101. Издање Геце Кона. У том свом делу обимније смо обрадили овај значајни социјални проблем, а сада, у овом чланку, држимо се само најактуелнијих момената из социјално-комуналне области дечје заштите. При изради овог чланка служили смо се поменутом нашем студијом о проблему дечје заштите.

Ако су ти темељи јаки — јака је будућност државе и народа; ако су слаби — чемерна је онда будућност државе и народа, и целе југословенске нације. Ако градске муниципације и држава штеде данас на дечјем здрављу — даваће доцније сто пута више на болнице и санаториуме; ако штеде на дечјем социјалном и моралном узгоју — даваће доцније сто пута више за казнене заводе.

Права штедња није штедња на деци, него штедња за децу.

Дечји проблем мора да се схвати и решава у његовом најширем обиму. Државна и комунална заштита не простире се само над убогом децом; она, у највишем интересу друштва и човечанства, мора да обухвати сву децу од рођења до 16 године старости, без обзира да ли су деца обезбеђена или не, да ли су наследно болешћу оптерећена или не, ли су брачна или деца конкубината.

Југославија мора да решава питање дечје заштите онако како се оно мора решавати. У томе погледу много се грешило све до последњих дана. Наши водећи кругови и данас под дечјим питањем разумевају само најмизерније збрињавање сирочади. Погрешно се уопште разумева заштита деце. Врло уско и неправилно. Њоме су обухваћена данас само напуштена, сирота и потпуно убога деца, па чак и та деца тек једним врло малим делом. У ствари, социјална заштита деце, схваћена у правом смислу, обухвата сву децу, обухвата их у свима периодима њиховог живота, од рођења до колевке, од колевке до забавишта, основне и занатске школе, заната и гимназије.

Контуре комуналне дечје заштите

Чим се дете роди треба да постане мали и пуноправни грађанин своје градске општине, која се преко одређених лекара има да стара о његовом правилном развићу. Све врсте вакцинација и ортопедских корекција (ако су потребне) имају се вршити по службеној дужности, обавезно и бесплатно. Ако је дете од болесних родитеља има да се одмах обавезно издвоји у дечје колоније.

Нарочита пажња да се обрати на децу са туберкулозним хабитусом. Читав низ енергичних мера предузети да се дете сачува од наследних оптерећења. Свако новорођено дете треба да добије у градском дечјем уреду свој здравствени картон. Надлежни квартални лекар дечјег завода да га обилази стално од рођења до четврте године старости, бележећи све примећене појаве у здравствени картон, а све поремећаје детињег здравља, лично или преко специјалиста, да доводи одмах у ред. Од навршене четврте године, обавезна градска забавишта да прихваћају сву децу.

Сиромашну децу давати у нарочите дечје домове, у обданишта или колоније. На пракси наше комуналне дечје заштите показало се, да је најбољи начин, да се та деца дају у здраве и боље сеоске породице. Ми мислимо да се овде мора отићи још један корак даље, те да се у тим одређеним, климатски повољним селима, створе дечје колоније, где ће деца имати све: од лекарског надзора до најскупљих алиментационих препарата. Купатила, природна и вештачка сунчања, мале гимнастичке сале, хелио-терасе, радио-концерте, педагошке биоскопе, све оно што може да утиче на развиће духовно и физичко треба ставити на расположење овој деци. Нарочиту предострожност, — дивљења и религијског пијетета достојну — предузети ту, да би се онемогућиле епидемије међу децом, јер оне претстављају једину мрачну страну већих дечјих агломерација. У Русији, на пример, деца се у обдаништима и дечјим установама издвајају у посебне групе од 12—15 бројно, да би се у случају појаве епидемије, она брзо и успешно локализовала.

Али говорити о најтананијим финесама комуналне дечје заштите непрактично је, јер наши градови немају ни све основне установе за старање о деци.

Београд н. пр. не само да бројно има врло мало комуналних дечјих установа, него им је и капацитет врло слаб. Једва да приме коју стотину одојчади и мале деце. То су готово мање више огледне станице за социјалне експерименте, него за комунално-социјално старање над заштитом целокупне деце. С обзиром на проширеност Београда, његову величину и све јаче запославање жена у индустрији и трговини — Београд би требао да има место осам — тридесет обданишта за 4.000 мале деце, који се број треба да сматра као минималан на 70.000 деце, — колико их Београд данас има.

Морталитет деце у свима нашим градовима непрекидно расте, и он се данас креће од 20—25%, док је у Енглеској, Немачкој и Швајцарској пао на 9%, па и 7%. У братској Русији, где је по рату смртност одојчади и деце била запрепашћујућа и извесно већа но игде на културном свету, сада је — захваљујући планској државној и локалној дечјој за-

штити — боља него у старој Русији за читавих 30%.* Здравствени статус наше градске деце више је него рђав. Туберкулоза, рахитис, општа дегенерација, ортопедске мане, лимфна обољења, шкрофулоза — сви ти недузи косе крваву жетву у нашем подмлатку, а само туберкулоза у својим разним облицима продрла је у организме код читавих 90% наше школске градске деце. Исто тако званично је утврђено, да нам се преко 17% од све новорођенчади, још првих дана живота инфицира туберкулозом!

У комуналну дечју заштиту мора се унети много више практичног смисла и много више организаторског духа. Све градске дечје установе морају се реформисати тако како би престале бити обични азили за исхрану и спавање малишана и постале истински заводи за професионално, физичко, морално и духовно васпитање наше деце.

Ми имамо милосрђа за псе и коње. Оснивамо чак друштва за заштиту животиња у часу када имамо 185.000 незбринуте деце на улици, и када од 5.500.000 југословенске деце — 70% потребује социјалну заштиту!

Све градске општине морају предузети ши року и систематску социјално-комуналну акцију за нашу децу и њихову будућност. За пример, похвалан пример, нека им служи дечја заштита европских градова, на првом месту држава великословенских.

„Ко данас не даје за децу, даваће сутра за казнене заводе“ струји кроз атмосферу градова свих културних народа, почевши од дивних Зенклових домова у Прашком Крчу, па до Беле куће у Вашингтону.

Не само држава, у главним линијама, него су и сви градови дужни да дечјом старању посвете велику пажњу. Програм комуналног рада на решењу дечјег проблема тако је обиман, да се он доиста не може цео извести и у читавој деценији и при несравњено бољим приликама, него што су ове данашње.

У целини, у правој и идеалној форми, дечји се проблем може решавати тек у једној правичније уређеној социјалној средини! Зато ни велике Западне државе нису успеле да изведу дечју заштиту до њених крајњих, идеалних могућности. Дијалектично схватање друштвених односа конзеквентно је и овде: у пркос свих мера, дечје питање постојаће све док трају социјално-економски услови, који га изазивају и одржавају.

То још не значи да не треба данас ништа радити и припремати дечје генерације за боље дане; напротив, пропуштени дани и нерад у дечјем старању исто су као и пропуштени дани у епидемији или помору: од варнице, пламен прождире читаве квартове; код пропуштеног појединачног заразног обољења, болесна поплава обухвата читаву на-

* Види: „La protection de la maternité et l'enfance dans L'Union Soviétique“ — Dr. E. Conus.

сеља; од малих, изгладнелих дечјих несретника стварају се туберкулозна гробља, пуне се казамати преступницима и венеричне болнице блудницама.

А каква ли је тек будућност нашег градског подмлатка, код кога је — да поновимо и подвучемо — већ сада туберкулоза продрла у разним облицима у 90%!?

Зато свака градска општина, ма како мала била, у низу других социјалних дужности има да истакне и нагласи и свој радни програм на дечјој заштити.

Као и у целокупној социјалној политици, тако и овде треба извести најдоследнију децентрализацију у акцији, а централизацију у директиви. Да би се идеално спровела ова дужност градске муниципије према деци, треба извести читав низ превентивних и куративних мера, како медицинских, тако и социјалних.

Примера ради напоменућемо само још неколико од тих мера из обимне области комуналне дечје заштите:

1) Обавезно пелцовање све деце противу туберкулозе и свих других заразних болести.

2) Принудну изолацију од родитеља заражених отвореном туберкулозом и сифилисом.

Службеном анкетом утврдили смо, да у нашим великим градовима — првенствено Београду — 85% сиромашних туберкулозних болесника, родитеља и рођака, спавају у истој соби, често и у истој постељи, са дечицом која су самим тим осуђена на неизбежну туберкулозну смрт.

3) Принудну изолацију уопште све деце која се развијају и расту под немогућим условима: бедом, хроничним гладовањем, у нехигијенским становима, у алкохоличарској или неморалној средини.

4) Усвајање система отворене дечје заштите и упућивање сиромашне, као и болешљиве градске деце у слободне дечје колоније, које треба стварати по могућству у шумовитим климатским пределима или на приморју.

Ову колонијску дечју заштиту отпочеле су да организују добро општине у Загребу* и у Београду, те други градови треба да је тамо у детаљима проуче; дечјем се питању морају посветити бескрајно већи морални и материјални ефекти него н.пр. заштити старца, којој данас многи од наших градова обраћају два пута већу пажњу.

5) Организација исхране све деце млеком, званим „Дринк-милк“ без пастеризације ма којег система, пошто све оне ниште витаминску вредност млека;

6) Подизање што већег броја дечјих диспансера, болница и санаторијума за туберку-

лозну децу, школских поликлиника, покретних зубних клиника, као и свих установа за дечју заштиту.

7) Подизање нарочитих просветно-привредних радионица, где би се обавезно водило рачуна о свој оној деци, која су завршила основну школу, а још нису пошла на занат. Те четири нерадне године судбоносне су, јер је дете тада препуштено градској улици, која уништава све што год је школа дала, и од дечје душе ствара најчешће моралне развалине.

Комунално старање над децом има да отпочне од самог почетка мајчине трудноће. Тога ради за све недовољно материјално обезбеђене мајке, градске су општине дужне да воде бригу:

1) Да оне добијају јачу храну, нарочито увећане оброке снажног и бесплатно дељевог млека;

2) Да им се што више смањују часови дневног рада, ако су оне запослене у привреди;

3) Због смањивања радних часова, па према томе и смањивања зараде, да им се разлика исплаћује у виду сталне новчане помоћи;

4) Да се припреми унапред и организује при градским дечјим уредима дојиљска служба, као најбоља и најприроднија у физичком одгоју беба;

5) Да се створи установа комуналних одељака за дистрибуцију дечјег рубља за сиромашне мајке.

Неда се замислити заштита деце без заштите мајки, без читаве духовне и материјалне обнове наших жена. Мајке се морају заштитити још од дана утврђене трудноће. Први услов за правилну заштиту матера и деце јесте предавање врховне директиве и акције за заштиту деце у руке — матера и жена!

Мора се отворено и безобзирно устати противу некултурног и реакционарног покрета, који тражи уклањање жена, упослених у јавним пословима. Тај нам је реакционарни покрет дошао из фашистичке Италије и Немачке и наишао је код нас на плодно земљиште јер су људи безазлено поверовали, да су жене узрок њиховој професионалној кризи и неупослености.

Права, пуна и политичко-правна еманципација жена не може се извести без привредног изједначења њеног са људима. Учешће, активно учешће жена у комунално-социјалном животу више је него драгоцено; а учешће жена у државној, комуналној и друштвеној заштити деце — то је природна, самим рођењем дестинирана дужност жена и мајки. Провиђењем су оне одређене да у решавању дечјег питања одиграју најдостојнију улогу.

Само рука мајке уме да утре сузе дечјег бола!

* Види нашу расправу о дечјој заштити у Загребу, објављену у часопису „Живот и Рад“, за 1933 г.

*
* *

Друга значајна фаза у развићу детета, којој градска општина такође мора да посвети пажњу, јесте период кад дете ступи у основну школу, па док не изађе из ње.

Проучавајући социјална питања, ми смо проучили неколико држава на Балкану. И нигде нисмо наишли на један социјално-савремен систем основне наставе.* При том, скоро свуда, а нарочито у Југославији, градске школе 85% су нехигијенске, пресићене прашином, недовољно зрачне, загушљиве. Деца су збијена у клупе и ту се држе по неколико часова дневно. Излети су оглашени за луксуз, гимнастика за беспослицу. Под таквим околностима није ни чудо што су наше школе постале расадници свих могућих болести, од туберкулозе до скрабиеса. Школска су купатила у нашим сеоским и маловарошким школама беле врране, а о зимским вештачким сунчалиштима нико и не сања. Међутим, такав систем школа мора да буде одмах одбачен. Деца су нежнија него тропске биљке и за њихов одгој, душевни и физички, треба и пуно напора и пуно разумевања. Старе и недовољно зрачне градске школске палате одбацују се у садашњости. Место њих се подижу мале школе у врту и зеленилу, за највише стотину ученика, јер је модерна школска хигијена изрично противу великих ученичких агломерација. Оне су непогодне и због недовољне студије деце, и због опасности од епидемија. Свака мала школа, поред осталог, има и то преимућство што постепено постаје и психофизички институт за те малишане, те их наставно особље брзо упозна као своју рођену децу. А познавање деце и њихове психе претставља први и најглавнији услов васпитања и одгоја.

Данас се у паметном свету мора обраћати пажња и на физички и морални одгој деце. Та акција на хармоничном васпитању и душе и тела треба да почиње од четврте и пете године.

Физичко и морално васпитање прече је од умног, јер се до десете године дечјег живота ударају најважнији основи за будуће здравље организма и полако се отпочиње формирање моралне личности. Формирање књишког интелекта може, а и треба да отпочне касније, јер за њега није никад то доцкан.

*
* *

Да би се комунална акција на дечјој заштити могла правилно и плански да развија, неопходно је потребно да се при свакој ве-

* Види нашу студију: „Школско питање” — у збирци „Наши социјални проблеми” — Издање Геце Кона. 1932 године.

ћој градској општини оснује засебан отсек за заштиту матера и деце.

На нашу иницијативу и предлог надлежног шефа-лекара дечје амбуланте, у Београдској општини створен је пре три године први у нашој држави градски Централни уред за заштиту деце, младежи и матера.

Кратко је доба, можда, врло кратко, које нас раздваја од дана кад је установљен овај комунални Централни уред, али се ипак резултати његовог рада неоспорно осећају. Што он није дао пун капацитет, који би могао да се да разлог је, као и свуда, у немању довољно материјалних средстава. Међутим, чим се донесе Закон о градовима и нов Закон о дечјој заштити — а њих морамо што пре добити — и овај ће први градски Дечји уред имати на диспозицији све што му треба, и тада ће он, надамо се, оправдати све наде, које у њега полагамо још од дана оснивања.

Једна од најглавнијих парола, коју је Централни уред одмах прокламовао, то је објава правог рата противу ненормалне смртности одојчади у Београду. И доиста, наша престоница туче рекорд у том правцу. Не треба ни да помињемо шта тај жалосни рекорд значи за наш национални углед и културни престиж у спољнем свету. Сме ли се поред других разлога расних, економских и еугеничких, дозволити да се једно страшно мишљење кристалише о нашој културној дораслости?!

Кад какав манијак у наступу бесомучног лудила, изазваног најчешће дуготрајном економском бедом, побије своју децу и сам заврши самоубиством, цео се Београд најези, и са пуно саучешћа ожали невинне жртве! Али тај исти Београд и не слуги да постоји још један много већи и страшнији манијак, који годишње убија преко 50.000 невинне југословенске деце; над његовим жртвама не пада суза саучешћа, нити се чује протест наше савести! Тај манијак, то је само наше друштво, сви ми укупно, а та жртва — то су наша рођена деца!

Београдска општина у последње време показала је извесне успехе и у збрињавању и смештању деце, која би без тога била плен или смрти или улице. Само што су сви ти успеси — због оскуца материјалних средстава — још минијатурни, скоро више комунални експерименти него снажна комунална заштита све незбринуте деце. У току прошле године од пријављене деце, збринуто је и обезбеђено 1014 деце. На жалост, из финансијских разлога, ништа се није могло да учини за преко 48% од све деце, која су закуцала на врата Централног уреда за заштиту деце. Шта је било са њима? Остављена су својој очајној судбини, остављена су улици, у најбољем случају туберкулози или проституцији! Зар није више него страшно, кад се мора отворено да призна, да се толи-

кој деци, која су се обратила Дечјем уреду за збрињавање, није могло ништа да помогне?

Кад би се прикупила сва београдска деца, бедна и без довољне заштите, која захтевају хитан спас, њихов број био би страховито велики за наше прилике, и ми би се сви запрестили колико јада и беде прекрива Београд међу својим најмлађим члановима? Такве деце — према једном нашем приближном прорачуну — у Београду има око 4.000 до 5.000. Према том броју деце проценат досадашњег комуналног збрињавања био би једва 25%, а сада је 52%!...

Колико је државна и комунална заштита деце неопходна нашим градовима, а на првом месту Београду, Загребу и Љубљани — најбоље се види по броју деце, која вапију за брзом и свестраном заштитом и по овом бедном броју деце, која ту заштиту уживају.

Из прикупљених статистичких података видели смо, да за најширу и најидеалнију заштиту деце од рођења до 16 година старости има у Југославији око 5,500.000 деце. А оне, која трпе и која су изложена свима свирепостима живота и људи, без заштите и без елементарних потреба за правилан духовни и физички одгој, имало је у Југославији преко 185.000.*)

Од те деце држава и све градске општине заштитиле су у току последње 3 године накнадно око 80.000, а преко 100.000 те дечице и данас су остала изван сваке заштите, остављена или сама себи, или бедној мајци (без оца), која у своме печалном и бесхлебном животу не може ништа да учини ни за њихов физички, а камо ли морални и духовни живот!

Колико је овај број у току последње две године сад повећан не треба ни часа сумњати. Тешко да у овим данима кризе није пребацио давно и пола милиона незбринуте деце! Ту више не треба чак ни анкета, јер је ситуација до очајања јасна. Доста је кад смо подвукли, да ни Београдска општина у току 1933 године није била у материјалној могућности да збрине преко хиљаду несретне напуштене деце, која су са улице закуцала на њена врата.

Поред фаланги те уличне деце, у свакој породици радничкој, сеоској или породици сиромашног интелектуалца, које трпе дугу и хроничну незапосленост, сва деца из реда постали су силом економских прилика сиже за државну и комуналну заштиту. А таквих породица, чији су хранитељи потпуно неупослени, има у Југославији преко 200.000! Нека су просечно само два детета на породицу, то се укупан број пење на 400—500.000 деце! И та деца под тешким игом породичне несреће и немаштине беже из породице на

улицу. Не мора се ићи далеко. Треба проћи само периферијом Београда па видети те чопоре мале, голуждраве и поцрнеле дечице, којима улица са њеним каналима и недоконаним грађевинама постаје све више и забавиште, и школа!

Шта тек да се каже о читавим легионима малих Гавроша и Скампола, које ће први вихор да баци на оптуженичку клупу или у проституцију, физичку и духовну.

Она спавају по каналима, и канализационим цевима, доскора по напуштеним гробницама Старог гроба, хране се оним отпатцима са пијаца, и чежњиво слушају приче о великим американским гангстерима, које су код њих заменили приче сретних дечјих генерација о Краљевићу Марку или о Шехерезади!

А у каквој моралној средини живе сва та наша деца?...

Старе, моралне вредности падају; нове се још не стварају. Оно мало њих што нису поклецнули подају се брзо резигнацији и мисле да је најпаметније, да се са философским презирањем прати ова сулуда трка за зарадом и профитом! А деца наша посматрају то од куће до улице и школе, и као на преси примају све. Оно што не ваља прима се брзо, расте и шикља као изданци киселог дрвета, а оно што је добро — теже се прима него тропска биљка у хладном поднебљу!

Такво је морално васпитање и подизање наше градске деце. А нико и не помишља куда све то води? Школа, безмерно далеко од онога што треба да буде, постала је, на жалост, расадник болести и физичких, и моралних. Место корисног знања, а на првом месту ваздуха, сунца и кретања, — те су велике ђачке агломерације увек опасне као огњишта епидемија. О душевном и моралном здрављу наше деце нико се не брине. Наша је школска омладина у слободним часовима без васпитача и васпитачице,*)) те се узајамно морално трује оним што јој улица, сензационални романи и криминални филмови пруже у изобиљу. Футбал јој је још једини идеал; а то не сме да буде, и ако је он у истини један здрав и леп спорт, али и он је, као и све друго, у декаденцији: место да буде спорт за мале дечачке, да га играју и да се снаже, он је постао чудан монопол свршених људи, који га професионално воде, а од деце су створили болесно страсне навијаче и кибицере. Тиме фудбалски спорт губи свој смисао и постаје обичан занат!

Али оно што је од свега социјално најопасније у морално-духовном развоју наше

*) Кад већ наставно особље, доиста преоптерећено у београдским школама, не може свуда да стигне, зашто ученици-це IV раз. учитељске школе не би на смену дежурали у београдским основним школама, и вршили дужност васпитача. То би им био у исто време и практичан курс!

* Види наш чланак „Заштита деце“. „Београдске општинске новине“ — комплет за 1931 год.

деце то је факат, да се у свој деци, и оној коју васпитавају школа и родитељи, и у оној коју одржава улица — развија све јаче индивидуализам. Социјални осећај је свуда замро или је још непробућен. Док чак и Мусолинијева фашистичка Италија ствара циновске дечје и омладинске организације „Балила”, и док је основни циљ тих организација да у омладини буде осећај солидарности, свесности заједнице, дотле се код нас не стиже да реши у многим случајевима ни питање дечјег хлеба, а камо ли питање дечјег срца и душе.

Шта тек да се каже о хиљадама и хиљадама радничке деце, које је тешка криза живота отргла од дома и родитељског загрљаја и бачила под точак најбездушније експлоатације капитала и отерала у фабрике и индустрије, где, конкуришући родитељима и њиховој нешто већој надници, срожавају животни стандард своје породице испод тачке мржњења! Ако је државна заштита радничке деце била потребна са шездесет процената пре 3—4 год., данас је она потребна са 100%! Наднице, плате, уопште зарада свих економски слабих редова, срозала се вратоломно, те и ако је живот са скоро 25% јевтинији, животни стандард тих редова пао је са 65%, и све је нижи, све је мањи, а њихове могућности за исхрану деце *све проблематичније!*

Безобзирно и неограничено искоришћавање нејаке радне снаге, превелики телесни напори, терет ноћног рада и нехигијенских прилика, ниске, мизерне наднице од неколико динара, и општа беда са хроничним изгладњавањем косе нашу радничку омладину по свима нашим градовима. Сама државна Инспекција рада утврдила је, да од свих запослених индустријских и других радника у нашим градовима долази на децу од 12—16 година старости читавих 25%.

Хронично изгладњавање, стално тровање у периферијским уперцима и немилосрдна, при том прерана експлоатација градске радничке деце, објашњава наш статистички утврђени налаз: да од свих занимања туберкулоза највише коси у Београду поједине радничке струке, где се морталитет од туберкулозе пење чак и до 95,9%, а просечна дужина живота срожава на испод 27 година!*

Да слика буде још мрачнија потрудиле су се тешке станбене прилике, у којима живе та деца.

Дечја повеља, која је прокламована од наших каритативних друштава, посвећује читаве ставове станбеним приликама југословенске деце, нарочито градске.

И ми смо у току последњих 10 година, у неколико наврата, износили дирљиве кон-

кретне прилике наше станбене беде. Треба видети непристрасно и без класних предилекција, где данас живе преко 70% београдске деце, у каквом се ужасу од прљавштине, влаге и гробног задаха развијају ти мали животи,* па заблагодарити васиони, што нам туберкулоза, рахитис, скрофулоза, анемија и друге болештине нису покосиле сву ту децу! Ипак је природа милостивија и од људи, и од друштва!

И ако изгледа несхватљиво на први поглед, ипак у нашим градовима има читав један ред људи, који не спадају у економски најниже редове, а који се са својом децом налазе у стварно најтежим околностима, врло често тежим него и код најнижих врста мануелних радника! То су редови малих самоуправних и државних службеника, пензионера до 1.000.— динара месечне пензије, ратних удовица, инвалида итд.

Радничка се класа користи бар колико толико Уредом, болесничким фондовима и њиховим другим социјално-здравственим бенефицијама. Њих помажу у извесном бар минималном степену и њихове синдикалне организације, па и каритативна друштва. Крајња и декларисана сиротиња опет, ужива помоћ општине и хуманитарних фондова. Та помоћ је свакако незнатна, али ипак значи нешто, бар данас. Али ова средња сиротина, која има довољно да јој деца не умру буквално од глади, али која нема довољно да би јој деца могла да живе како треба — она је за своју децу најтежа, — ту сиротињу нико не помаже; она је изван свију могућности да јој се у неделама когод нађе. Њихове жене завиде ванбрачним мајкама, чију децу гледа и подиже држава, општина и јавна хуманост; њихова деца завиде малим збринутим преступницима, о којима се стара држава; њихове кћери у дубини своје разочаране душе злобе посрнулим девојкама, јер се и за њих неко колико толико стара!

Сме ли то и даље да буде? И да ли је то социјална педагогија да они, који још нису поклизнули, завиде онима над чијом је главом друштвени морал изломио свој штап?

Концентрација хумане акције

Као у многим другим социјалним питањима, тако и у односу на проблем дечје заштите кристалисано је полако једно скроз погрешно уверење, да је дечје питање по превасходству питање хуманитарно, и да, као такво, улази у искључиву компетенцију каритативних и хуманих друштава.

Нико не може спорити значај хуманих и филантропских друштава. Она су доста урадила, доста дала и даће и у будућности. Али

* Види нашу књигу „Туберкулоза и сифилис са гледишта социјалне политике”. Издање књижаре С. Б. Цвијановић.

* Види наш чланак: „Резултати службене анкете малих и радничких станова у Београду” — „Београдске општинске новине” бр. 7—8 за 1933 год.

се дечји проблем, као најосновнији и најсуптилнији проблем народне и расне будућности, не може и несме искључиво везивати ни за какву неодговорну и приватну акцију.

Дечји проблем је еминентно државни проблем. Чак и Енглеска, земља приватне иницијативе, прелази у дечјој заштити све више од хуманитарне иницијативе на државне и комуналне институције. Каритативна друштва дечје заштите могу само да асистирају, да олакшавају напоре државе и муниципије а не да дају тон и директиву.

Али и ова асистенција њихова биће од снажнијих резултата само тако, ако се акција сродних хуманитарних друштава концентрише. Овако, без те неопходне концентрације, она ће бити разбацана, и распрштена у ситне бисерне капи, али без потребних и снажних млазева милосрђа. И ако хумани фондови Југославије достижу око једну милијарду динара, ипак њихова акција (зато што је разједињена) не одговара по резултатима ни изблиза финансијској снази својих фондова.

Узмимо на пример Београдско друштво за заштиту деце или Материнско удружење.

Та су друштва извесно дала најбоље резултате. Колико би тек њихова акција била безмерно плоднија да су сва каритативна друштва тога типа удружила своју акцију, слила се у једно, и пред великим и критичним данима данашњице абдицирала куражно, и на свој индивидуалитет, и на ситне сујете својих претседника и управних одбора. Данас није моменат ни за чију гордост сем за културну гордост народа и државе!

Није довољно да се изведе само концентрација хуманог рада. Морао би се учинити још један корак даље на путу наше еволуције, па известити и пуну централизацију свих локалних, месних, социјалних, хуманих и комуналних акција исте и сродне врсте. Само не бирократску централизацију, која сваки полет и сваку иницијативу сахрањује у празне и отужне бирократске форме. Него извести централизацију у директиви, а децентрализацију у акцији.

Ми смо још пре неколико година (види комплет часописа Београда „Београдске општинске новине“ за 1930 годину) пледирали за овакву централизацију директиве и у правцу дечје заштите, јер би њоме напори државе и општине били знатно олакшани, а дечји проблем добио би још више гаранције да ће се решити и по ширини и по брзини онако како он по својој еминентној важности заслужује.

У толико смо радосније дочекали уставно и формирање Земаљске Уније за заштиту деце, која ће — ако се буде здраво водила и плански развијала — моћи да пружи

пуну централизацију директиве дечје заштите у Краљевини Југославији.

Заштита сеоске деце

Када се говори и пише о дечјем питању — мисли се по правилу на градове и градску децу. Од некуд се укоренило мишљење, да сеоска деца живе под несравњено бољим околностима и да се са државном заштитом према њима може још дуго чекати! Неки међу нама одлазе чак дотле, да је државна заштита сеоској деци савршено непотребна.

У ствари и једно и друго мишљење представља страшну заблуду. Друго — још и сурову неправду према четири милиона наше сеоске деце. Село је гро ове државе. Оно представља 85% целокупног становништва. Његова деца износе преко осам десетина од свеколике Југословенске деце. Кад неби постојао ни један други разлог, довољно је само то, па да се са потребном озбиљношћу говори о судбини и будућности те деце.

Међутим, како деца на селу живе једним у истини несрећним животом, који даје све услове за њихову неизбежну дегенерацију, то се у толико више и пре мора са родитељском бригом и државничком мудрошћу да приступи проучавању и решењу дечјег проблема на селу.

Наш сељак живи у огромној већини тешко и печално. Његова деца још теже. Нешто примитивност, а нешто и тешке економске прилике на селу задњих година учиниле су, да је живот сеоске деце раван поступку према сеоским пилићима: они, као и пилићи, чим проходају, по цео дан живе у дворишту, и обучени у какву ритаву и прљаву кошуљицу, тумарају од буњишта до буњишта, остављени Богу и природи. И кад та деца поодрасту — комад недопечене, гњецаве проје — то им је цео јеловник!... Тако проводе дане и године!

Како живе сеоска школска деца, то су нам у ванредно пластичним сликама, а у једном болном тону изнели Драгиша Лапчевић и др. Богић. Др. Богић описује да сеоска деца долазе и у школу са комадом недопечене и нездраве проје. Многи чак ни то немају. У једној сеоској школи, где је г. др. Богић вршио анкету, само два три детета имала су, поред проје, још и парченце сира!

Кад је учитељ упитао ову већину деце, што нису имали ни мрвице у својој ђачкој торбици (а треба знати да сеоска школска деца по правилу не иду кући у подне) одговорили су му: Нама су код куће рекли, да ми идемо у топлу школу, па ће нам то бити доста, јер смо јутрос рано, пре поласка, јели проје!

Има изузетака од оваквог очајног сеоског живота дечјег, али они падају на богатија прекосавска села или на мали број имућних сеоских породица. А сеоска деца Македони-

је. Предкумановске Србије, Босне, Херцеговине, Црне Горе, Санџака, Лике и једног дела Далмације живе у већини примитивним, нехигијенским и тешко оскудним животом. Још да им није чистог ваздуха и лепих вода и шума, наш би се сеоски свет брзо упропастио и дегенерисао!

Потреба за државном заштитом сеоске деце вапијућа је. И држава, и Бановине, и општине дужни су да што пре израде један програм за заштиту сеоске деце и да на његовом остварењу раде као на једном од најважнијих државних задатака.

Све велике западне државе полако рапростиру државну заштиту деце и на село. Русија је у том погледу отишла у културном свету најдаље. Она је у дечјој заштити извела један у истини џиновски подухват: у року од 5 година створила је пет милиона „дечјих кревета“ у обдаништима за сеоску децу, која се издржавају о државном трошку (буџет комесаријата за народно здравље). 1928 број дечјих кревета, „јасли“, износио је 251.000, а 1933 год. попео се на 5,000.000 кревета у сеоским обдаништима, на чије је издржавање држава дала преко 25,000.000 рубаља у 1932 г. Исто тако смештено је 4,000.000 деце, од 4—7 година у т.зв. дечје вртове са интернатом. Преко 90% од све прешколске деце смештено је у ове јединствене дечје установе.

Финансијска страна дечјег питања и Закон о заштити деце

Као и у свима великим социјално-комуналним проблемима, тако и у проблему дечје заштите не може се, и поред најбоље воље, урадити ништа од већег значаја без сигурне финансијске базе. А немам кризе немилосрдно прождире све лепе планове и све комуналне реформистичке програме, па и оне на пољу дечје заштите.

Међутим, кад се изврши једна дубља објективна и социјална анализа ове очајне крилатице да „нема буџетских кредита“, утврдићемо, да је и она, као и многе друге, нетачна, стереотипна и несоцијална.

Позната је истина, да једна социјална реформа повлачи другу. То је закон друштвене корелације. Дечје се питање не може реформисати у комунално-социјалном смислу без комунално-финансијске реформе. Кад би се извела једна коренита финансијска реформа, нарочито код великих градова наших, било би довољно материјалних средстава за решење дечјег питања.

Од главних финансијских извора, које треба увести за дечју заштиту, помињемо примера ради следеће:

1) Целебатерски порез. Тај је порез у користи деце изнео у Италији за једну годину дана око 60.000.000.— лира.

2) Општи порез за дечју заштиту, заснован на прогресивној основи.

3) Специјалан порез на имућне бракове без деце; као и на бракове са једним дететом.

4) Стална дотација општинама, односно Бановинама, Министарства социјалне политике;

5) Обавезна концентрација новчаних фондова свих хуманих друштава за заштиту деце.

6) И најзад, комунални и бановински дугорочни зајмови за подизање дечјих превентивних и куративних институција.

Из досадашњег излагања манифестује се неизбежна потреба за доношењем једног савременог Закона о заштити Југословенске деце.

Тај закон морао би се заснивати на дубоком познавању услова живота и потреба наше сеоске и градске деце, као и на свима научним тековинама културних народа на пољу свих облика и врста дечје заштите.

Заштиту деце треба законом прогласити за једну од централних дужности државе и општине, а врховну дирекцију над државном заштитом деце поверити — мајкама.

Једновремено се мора прекинути са досадашњим хуманитарним просјачењем за децу. Деца су више него очи нације. За све се друго може немати; али се за децу мора имати, имати све оно што њихова физичка, морална и духовна будућност захтева.

Питање обавезног подизања и установљења дечјих забавишта, хигијенских школа, целокупне здравствене превенције, летовалишта, градских и бановинских прихватишта, домова за одојчад и мајке, обданишта за малу децу, саветовалишта за трудне жене и матере, дечјих градских забавишта, школских кухиња и трпезарија, школских поликлиника и бесплатних амбуланти за болесну децу, установа дојиљске службе, домова за дефектну децу и децу морално угрожену, општинских комуналних здравствених картона за сву децу, санаторијума, дечјих болница итд., има се детаљно и на обавезној основи, са снажним санкцијама, уредити једним савременим Законом о дечјој заштити. Изграђивање целокупне дечје заштите има да буде обавезно и рационално. Подизање дечјих установа од стране државе и градских општина има да буде брзо и обавезно, и ништа од превентивних и куративних дечјих институција да се не оставља ни приватној иницијативи, ни дискреционарном схватању општине и муниципија!

Хоћемо ли здраву, снажну и велику југословенску државу, морамо свима силама, свом снагом и моралном, и материјалном, поставити здраве основе дечјем питању.

Д-р Стеван З. Иванић,
директор Централног хигијенског завода

Здравствене задруге и заштита деце

Развиће здравствене заштите деце ишло је упоредо с развитком социјално здравствене заштите уопште. Све се више долазило до сазнања и искуства, да ће се потпуна заштита здравља моћи спровести и извести тек ако цео народ сарађује на том послу, ако се они, којима треба здравствена заштита, активирају за рад у том правцу. Забадава су и стручне установе и стручни радници, ако немају за сараднике народне масе. Социјално медицинска заштита се не може замислити без те народне сарадње. Установе и стручњаци су неопходни за овај рад, али они су само вође у послу. Здравствену заштиту и чување народног здравља могу пак систематски спроводити само ако имају народне масе са собом.

Није довољно да те масе народне само искоришћују ове установе и стручњаке, да траже њихову помоћ у случају потребе, да се користе повластицама које у њима имају, а да су пасивне према њима, да саме не учествују активно у њиховом подизању и одржавању. Такав систем социјално медицинске и хигијенске заштите је недовољан, да уведе праву профилактичну службу против социјално здравствених зала. У свом даљем развоју ова служба све више тражи да се ослони на организован народ, који ће непосредно сарађивати с установама и стручњацима за здравствену заштиту и за чување народног здравља.

Здравствене задруге су такве организације. Основане на начелима задругарства, оне су већ по томе инструмент сарадње, самопомоћи и узајамности. У првој деценији свога живота, оне су већ преживеле једну значајну еволуцију. Основане с основним задацима да снабдевају задругаре лековима и лекарском помоћи, да им у болести обезбеде хитно и јевтино лечење код њихове куће, у селу — оне су у даљем развићу морале преузимати све нове и нове задатке. Оне су прешле на хигијенску и на социјално-медицинску заштиту, почеле су преузимати асанационе радове, увиделе су важност напредне пољопривреде за здравствено благостање, напрегле све своје силе за подизање просвећености на селу. Једном речи здравствене задруге су постале, иако недовољно помагане, готово остављене саме себи, средишта око којих су се окупили сви послови за подизање здравственог благостања. Али ни то није

све. Здравствене задруге увлаче и упућују у послове здравствене заштите саме оне којима треба та заштита.

За здравствену заштиту деце постоји читав низ разних усанова. Ту спадају саветовалишта, диспанзери, поликлинике за школску децу, покретне изложбе дечје, прихватилишта, обданишта, опоравилишта, дечје колоније, лечилишта итд. Све ове установе примају мајке и децу, упућују их, лече, саветују. У 1932 било је у нашој држави 56 уста-

Дечја колонија Централног уреда за заштиту деце и матера Београдске општине у Милошевићу

нова за заштиту матера, одојчади и мале деце и 115 школских поликлиника. Све ове установе биле су по већим или мањим варошима и варошицама. Њихов рад се ограничио поглавито на варошка-насеља. Рад њихов био је обилан и успешан, али се ограничио на један део становника. Сеоска деца нису била под овом заштитом.

Међутим, наша земља је поглавито земљорадничка. Више од три четвртине нашег народа живи по селима. По попису од 1921 било је у нашој земљи деце:

0—5	године	1,411,949
6—11	године	1,772,802
12—14	године	883,317

Свега: 4,068,068

Преко четири милиона деце коју треба заштитити. А под заштитом није било ни 300.000 деце, па и то, с изузетком школске деце, не под обавезном већ под случајном заштитом. Ако су мајке чуле за саветовалиште или диспанзер, искористиле су га. А

здравствена заштита деце мора постати општом и обавезном. И не само то, мајке морају постати активни сарадници у тој заштити. Према томе јасно је, да за заштиту матера, одојчади, мале и школске деце нису довољне само установе. Ту је потребнија више него и за коју другу врсту здравствене заштите организована сарадња самих матера, оне морају бити непосредно запослене у раду на заштити деце, јер та заштита не може и не сме бити само појединачна. Основно начело заштите одојчади и мале деце састоји се у мајчиној нези и старању. Али није довољна само брига мајке за своје дете. Да би се дете заиста заштитило у пуној мери мора се установити и брига свих мајки за сву децу. Морају мајке бити организоване за непосредан рад у овој заштити.

И зато што се у здравственим задругама може постићи овај оптимум здравствене заштите деце, — зато баш на њих треба обратити што више пажње и потпомоћи их да овај задатак и изведу.

Већ годинама задруге се старају о овим пословима према својим скромним и незнатним средствима. Оне су успеле да унесу начела савремене заштите деце у многа села. Сваке године стоје под заштитом лекара здравствених задруга матере и одојчад, мала и школска деца, врше се целљења против дифтерије и скрлети, упућују се и саветују мајке. Али тај посао не помажу ни држава ни бановине, ни општине, а средства су мала, иако су могућности за правилну и потпуну заштиту неизмерљиве.

За пет година, са скромним средствима здравствених задруга, прегледано је:

одојчади	6.525
мајки	1.026
школске деце	54.174
вакциновано	105.950

Ово је свакако кап воде у мору, али несумњив је доказ да се и на селу може спровести здравствена заштита деце и да су здравствене задруге заиста подесне установе за ову заштиту. Оне су учиниле према својим незнатним средствима много. Али оне би могле све кад би се на њих ослонила здравствена заштита сеоске деце и кад би им се дало материјалних средстава. А та материјална средства су много скромнија од оних, која тражи варошка заштита.

Али ова заштита може бити још на бољу основу постављена данас, кад постоје жен-

ски одељци „задругарки“ при здравственим задругама.

Женске организације су поглавито по ва рошима. Слабо се шире по селима, можда што су за сељанку сувише неинтересантни проблеми којима се баве. Други опет мисле, јер је сељанка непросвећена за те савремене погледе о женским питањима и стању жене у свету. Свеједно и није много важно. Тек таквих организација нема на селу.

Београдска деца у дечјој колонији у шумадиском селу

Међутим, Савез здравствених задруга имао је сасвим друго искуство. Он је успео, да организује жене задругарке у женске одељке. Можда зато, што је погодио потребе тих жена на селу. Ти одељци су постали расадници за просвећивање жена у привредном и здравственом погледу. Тек је година дана прошла како постоје, али показују велику радљивост у свима правцима. И баш нарочито у колико се тиче заштите деце. Већ постоје покушаји да се оснују дечја обданишта преко дана, док су жене на раду у пољу. А развија се велики рад у правцу боље неге одојчади, мале и школске деце. Ове задругарке су у сталној вези с лекарем задруге. Њих посећују сестре и држе с њима течајеве по разним питањима хигијене, а средиште је дете.

Нигде јаче него на селу испољава се начело, да мушкарац издржава а жена одржава кућу. Али да би то било на срећу и благостање села, жена мора много знати. И збиља нико више не тежи да више научи и зна него наша жена на селу, али треба погодити оно, што њој треба, треба поћи правилним правцем. Тај правац су пронашле здравствене задруге у заштити деце. Треба их потпомоћи, да га до краја изведу.

Рад уреда за заштиту матера, деце и младежи града Београда

У историји човечанства материнство заузима примарно место у борби за опстанак и за одржавање људскога рода. Немогуће би било подићи нежно и немоћно људско новорођенче без природне мајчине помоћи. С тога се опајају у историји разних народа напори да се мајци осигура социјални и материјални положај законским или религиозним одредбама, чим се у једној људској заједници утврди, да мајка као таква није у стању самостално да помаже себи и својој детету. Према епохи, обичајима и потреби, помоћ мајци и детету указана је индивидуално од стране оца породице, који се морао старати о својој огњишту, или је мајка имала сва права, која су њој обезбедила најбоље услове за живот и повлашћен положај у дојичкој заједници, или је мајка била под скупном заштитом заједнице итд. Мајка инстинктивно помаже својој детету и веза између мајке и детета је први израз људске помоћи уопште. У приликама где мајчина помоћ више није довољна или није дорасла подизању детета, развија се спонтано јавна заштита подмлатка. Чим социјална структура и прилике указују на чињеницу, да велики број деце није индивидуално збринут и да му није обезбеђен минимум, који је потребан за правилан духовни и телесни развој, јавни претставници друштвене организације старају се обавезно за заштиту и подизање свога подмлатка. Тако се оснивају разне дечје установе, према томе које је питање дечје заштите нарочито актуелно за респективну заједницу. Данас се у свим културним земљама води снажан покрет, који се бори за духовно и телесно добро, за социјалну заштиту и правну помоћ подмлатка. Како се ова помоћ односи на све функције живота младог људског бића, почевши од његовог зачетка па све до пунолетства, претставља она један сложен и врло велики делокруг рада. С тога су у разним државама и градовима широм целог света основани нарочити комунални дечји уреди, који се искључиво баве са питањима и пословима који се односе на правилан духовни и телесни развој деце.

Примером великих културних центара пошао је и Београд и престоничка општина основала је у мају 1931 године Централни уред за заштиту матера, деце и младежи. У овој установи концентрише се сав рад комуналне дечје заштите. До данас то је прва и једина комунална установа ове врсте у нашој Краљевини, па и на Балкану.

У Београду, као и у другим градовима света, бринули су се најпре за судбину напуштене и сиротне деце појединци — приватна лица. Страдање ове невине деце изазвало је хуманитет и милосрђе добрих људи. Заједничко саосећање са овим невиним жртвама друштвених прилика створило се од жеља појединаца да помогну деци нарочита друштва са задатком: *помоћ сирочади*. Тако се први пут јавља у Београду друштво за васпитање сиротне деце 1880 године. Ово хумано друштво било је јаван израз тога доба и захтевало је да се нађе могућност за збрињавање сирочади и напуштене деце из престонице. Вероватно под утицајем јавног мишљења и због стварне потребе предвидела је ондашња мала Београдска општина у свом буџету (још 1883 године) једну знатну своту за помагање сиротиње и незаштићене деце. Најстарије београдско друштво, које се бавило помагањем сиротне школске деце, је Женско друштво, које је основано још 1875 године. Друштво за помагање и васпитање сиротне деце успело је 8 година после свог оснивања да сазиде Дечји Дом. У оно доба појавила се потреба за збрињавање и васпитање дефектне деце и тако је друштво Краљ Дечански (основао поч. Св. Николајевић), примило своје прве глувонеме штићенике 1896 године.

У почетку нашег столећа констатовала је јавност у Београду потребу да се сачува од страдања одојчад — сирочад и нахочад и да се предузме нека акција против велике смртности одојчади. С тога је основано још 1904 године Материнско удружење, које је први пут примало нахочад и незбринуту одојчад у свом дому 15 јануара 1906 године. У оно доба било је на Западу актуелно отварање млечних кујни, које су у вези и са-

радњи са децим диспансерима — консултацијама водиле снажну борбу против смртности одојчади. Инспирисана овом акцијом Београдска општина основала је 1905 године Завод за стерилизацију млека, у коме се трудила да пружи одојчади, која немају при-

саучешће, али љубав сама не може деци помоћи него је неопходно потребно и стручно знање.

Права заштита деце је тековина последњих година, пошто она иде упоредо са ванредним развојем модерне науке.

Ратничке године, тешке и пуне патњи, прекинуле су сваки друштвени и грађански живот. По завршетку рата биле су многе београдске улице, куће и домови разрушени, и у том времену не може се говорити о неким установама децје заштите. Сви који су пре рата радили на том пољу били су још ван Београда. Почетком 1919 године постојало је у Београду свега једно уточиште за напуштену децу, такозвана „Дечја Станица“, која је примала мале невољнике још последњих година рата и која је била смештена према приликама, једном у баракама, једном у другим нехигијенским просторима. Како је „Дечја Станица“ била примитивна и мала, није могла примити већи број деце, то и није претстављала неку стварну помоћ или заштиту напуштеној деци и многобројној ратној сирочади. У 1922 години почела су поново свој рад предратна друштва за помоћ деци, а основан је и један цео низ државних и приватних установа којима је био циљ помоћ угроженом детету. Смешљено и стручно организован је рад школске хигијене, а од нарочитог значаја за стручан ниво рада на дечјем питању било је оснивање катедре за дечју медицину на Београдском медицинском факултету.

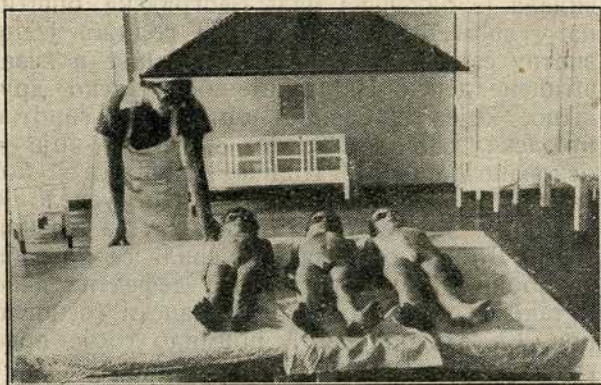
У послератној деценији подигле су се у Београду поједине децје установе, које раде предано и са стручним знањем. Ипак и поред активности на овом раду и љубави појединаца за децу, не може се у овим годинама још говорити о функционисању децје заштите. Закон о заштити деце и младежи који је био донет још 1922 године, био је основан на раду области. Чим су области укинуте, Закон није више имао извршних органа. Сем тога сви ови напори нису упоредо ишли са ванредним развојем престонице, тако да је, и поред добре воље појединих друштава и власти, децје питање остало нерешено. Број незаштићене и небрине деце још увек је огроман. Истините су речи нашег поборника за дечју заштиту професора Др. М. Амброжића: „До сада у Београду има не мали број установа децје заштите (приватних, државних, општинских, мешовитих). Има и не мали број организација за децу. Али заштите деце нема“.

Београдска општина оценила је сву важност заштите њеног подмлатка и одлучила је да оснује један засебан одељак у коме ће се сконцентрисати сва питања децје заштите. Тако је у мају 1931 године Централни уред за заштиту матера, деце и младежи почео

Београдска општина преко свога Дечјег уреда облачи децу сиромашног грађанства. Раздео би одећа и поклона присуствују потпретседник г. Д. Богдановић, одборници г. г. Јов. Гавриловић и адв. М. Стефановић и шеф дечјег уреда г-ђа Др. М. Гајић

родну исхрану на мајчиној дојци, исправно кравље млеко. Акције Београдске приватне иницијативе као и општинског санитета сведоче нам да су се друштво и јавни фактори већ у оно доба забринули због велике смртности одојчади у Београду. У оно доба приступило се помагању деце са много љубави,

Сунчање деце кварц-лампом у дечјим установама Београдске општине

али резултати су били мали. Велики број деце, који је био примљен у дом Материнског удружења, није се могао очувати у животу. Нити је зграда одговарала потребама дома, нити су деца имала стручну негу. Ка заштити деце увек води прво срце и

свој рад. Пре свега, било је потребно створити један основ помоћу кога се може плански и корисно приступити послу. Један од првих организационих радова Централног уреда било је спремање правилника, који утврђује програм и правац рада. Овај правилник озакоњен је и обнародован у комуналном листу престоничке општине, у мају исте године. Тако је правилник о надлежности и пословању прве наше дечје комуналне институције и пре доношења новог Закона о заштити деце и младежи дао дечјој заштити у Београду здрав и добар правац: „Општински Централни уред за заштиту матера, деце и младежи”, руководи целокупном заштитом матера, деце и младежи на територији Општине града Београда у оквиру своје законске надлежности. Он врши јавну заштиту (пуну или делимичну) над свом децом и младежи, која у својој породици нису могла бити никако или нису довољно заштићена!

Према томе уред развија своју делатност на здравственом, као и на социјалном пољу. Он прихвата дете са свим његовим потребама. Дете више не лута од установе или од надлештва до надлештва, него угрожено дете, чим је пронађено са стране уредских органа, збрињава се, према постојећим приликама и захтевима дечјег организма, а сву бригу око сређивања правних и економских прилика детета спроводи ауторитативно уред. С тога је један од првих задатака уреда да потпомогне старатељске власти. „У случају кад се за дете не може наћи други старатељ, чиновници општинског Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи могу се примити дужности старатеља, и то за једно или више деце”. Ова тачка правилника је од нарочите важности за наше локалне прилике, јер у Београду још не постоји званично старатељство, које је срж дечје заштите. Чињеница да су чиновници уреда старатељи за већи број деце основ је за развитак званичног старатељства код нас. Централни уред поклања велику пажњу овом проблему и вероватно ће се скупљањем драгоценог материјала и искуством знатно допринети, да се питање званичног дечјег старатељства и код нас реши у што краћем времену, јер само онда ће уложени труд и сретства одређена за дечју заштиту донети жељену корист општини, држави и друштвеној заједници, ако се званично и јавно води о томе рачуна, да се све што је детету намењено најсавесније искористи. Дете се штити док не одрасте и док се не оспособи за самосталну животну борбу. Сва деца, којима породица из ма кога разлога не може осигурати права на живот, морају наћи уточиште у дечјем уреду, где ће се званично и ауторитативно бранити дечје право.

Централни уред, као сасвим нова установа ове врсте, успео је за три године свога рада, да оствари донекле и свој програм, иако су материјална сретства, којим је располагао, била врло скромна. Велика пажња посвећена је информативном делу рада како би се што боље уочиле потребе угрожене београдске деце, те се према томе и развио начин рада.

За прве три године било је уписано у картотеку Централног уреда 3.795 деце, која су делом била доведена у ову установу, делом су била пронађена од стране уредских органа. У току овог времена престала је да се води евиденција у картотеци дечјег уреда о 1.403 детета, пошто им или није више била потребна јавна заштита, или су се одселила из Београда. У почетку 1934 године води Дечји уред евиденцију о 2.392 деце.

Купање одојчади у обдаништима за одојчад (Београд)

За ово време могао је дечји уред за просечно 57% деце да интервенише позитивно а за 43% незаштићене и незбринуте деце није се могло интервенисати услед отсуства материјалних средстава. Збрињавање деце претстављао је нарочити проблем, пошто Централни уред не располаже ни са једном установом, која је у стању да тренутно прими угрожено или напуштено дете. Такође, немамо довољан број домова и специјалних установа за васпитање и подизање деце развојног доба. С тога је Београдска општина, на иницијативу Централног уреда, и поред тешких економских прилика, приступила 1933 године подизању Дечјег прихватишта, које ће се у овој години и завршити. Дечје прихватиште је неопходна установа престоничке Општине, јер оно је кључ и врата за дечју заштиту уопште. Дечје прихватиште се по-

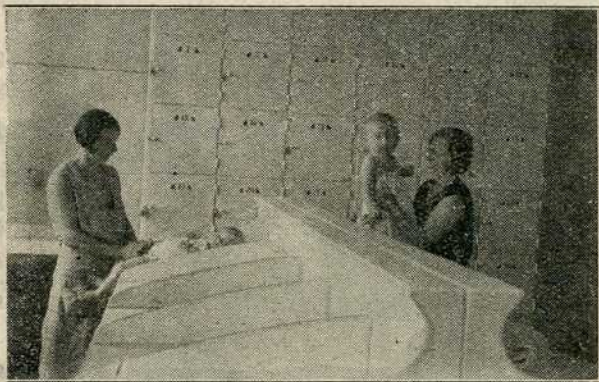
диже по организационом плану и примеру таквих установа у другим културним земљама. Само је организација прилагођена нашим локалним приликама. Чим прихватиште буде довршено, Централни уред биће у стању да прихвати тренутно свако угрожено и незаштићено дете од рођења до навршене 16 године живота оба пола. Дете ће остати у прихватишту док се не упозна његово здравствено, морално, социјално и правно стање. После тога упутиће се дете у одговарајуће установе, у своју или туђу породицу. До сада је главна помоћна организација Дечјег уреда за потпуно збрињавање београдске сирочади, нахочади и напуштене деце, смештај деце у туђу породицу у или ван дечје колоније за одојчад и малу децу у Београду и селу Милошевцу. За ово време збринуо је Дечји уред 233 деце у туђе породице. Деца, која су смештена у туђе породице, била су стара од 6

свога штићеника, донесу га у саветовалиште. Чим се које дете разболи, хранитељица пријави одмах случај Дечјем уреду и дете се према потреби оставља у кућној нези или упућује у болницу. Издржавање појединог детета заједно са одевањем и школовањем, износило је месечно просечно око 400 динара. Крајем 1933 године издржавао је Централни уред у туђим породицама 109 деце. Остала деца била су у току времена дата под своје, упућена у надлежне Бановине, дечје домове или су предата својим родитељима на издржавање.

Централни уред за заштиту матера, деце и младежи водио је бригу и о опорављању својих штићеника за време летњих месеци. Према својим буџетским могућностима послао је 565 деце у своје фериалне колоније ван Београда, и у дечје дневно опоравилиште у Кошутњаку. За време зимских месеци издата је помоћ у оделу и обући за 1.220 деце.

Централни уред за заштиту матера, деце и младежи тражио је одмах контакт са приватном иницијативом и са државним властима, које се баве дечјим питањем. Како је један велики број приватних дечјих установа и друштва субвенциониран од стране Београдске општине, била је сарадња са овим установама природна. Правилник о надлештву и пословању одређује Дечји уред као контролни орган над свим субвенцираним, приватним дечјим установама. Стога је Дечји уред захтевао од свих установа месечне и годишње извештаје о њиховом раду, бринуо се и имао у виду потребе појединих институција и потрудио се, да у сваком погледу са саветом, материалном помоћи и помоћи у особљу подигне стручан ниво и рад око неге и васпитања деце. Како је већина приватних друштава основала установе полуотворене дечје заштите тј. дечјих обданишта, показало се као неопходно потребно, да се створи један заједнички основ за вођење рада за сва обданишта, како би деца у свима била истински збринута. Зато је израђен нацрт правилника за рад у дечјим београдским обдаништима, који ће ускоро бити озакоњен. Овај правилник придонеће много за исправно неговање и васпитање београдске претшколске деце, ако се његове одредбе остаре и помогну довољним материалним сретствима. У тесној је вези Централни уред и са приватним установама затворене и отворене дечје заштите.

Са заводом за здравствену заштиту матера и деце сарађује Дечји уред у свим принципелним питањима здравствене заштите деце. Нарочито је развијена сарадња на пољу отворене дечје заштите, пошто је Дечји уред већи број својих штићеника збринуо у колонију за одојчад и малу децу. Један од главних проблема здравствене заштите деце у Београду претставља још увек огромна смртност бео-

Тип дечјих гардероба у Београдским обдаништима
Централног уреда за заштиту деце и матера

месеци до 12 година. Овај начин збрињавања показао се врло практичан и добар за наше прилике. Деца, која су често здравствено и морално била у врло тешком стању, неваспитана, болесна и запуштена, опоравила су се у новој породици брзо и добро. Један изванредан број нашао је чак и родитељску кућу. Било је хранитељица које су толико заволеле свога штићеника да су после извесног времена тражиле од нас, да им дамо дете под своје. Успех овог начина збрињавања деце најјасније показује и ниски моралитет наших штићеника. Изгубили смо болешћу свега четворо деце, тј. испод 2%. Код овог броја несмемо изгубити из вида, да смо велики број деце примили из туберкулозне средине. Школска деца показала су задовољавајући успех и нису изгубила у времену. Деца живе под сталним лекарским надзором. Заштитне сестре посећују сваког месеца све домове, где деца станују. Исто тако је обавезно за хранитељице, да месечно једанпут или више пута, према добу

градске одојчади. Свако пето дете које се роди у Београду умире пре навршене пете године живота. Ова велика смртност је огроман социални и економски губитак за нашу средину. С тога је Дечји уред нарочиту пажњу посветио борби против смртности одојчади у престоници. Ширум целог света показало се у борби против смртности одојчади као најефикасније сретство индивидуална здравствена заштита одојчади, која се врши по саветовалиштима за одојчад. Како је код нас морбитет и морталитет мале деце тј. деце од друге па до навршене седме године живота такође јако велики, било је важно да се у Београду оснују саветовалишта за одојчад и малу децу. Дечји уред основао је на територији града Београда 6 саветовалишта за одојчад и малу децу, која су смештена на периферији како би била приступачна сиромашном и непросвећеном делу нашег грађанства. Крајем 1932 године израђен је и обнародован правилник за саветовалишта за одојчад и малу децу Општине града Београда. Овај правилник предвиђа, поред тачног упутства за сам рад у саветовалишту, и сарадњу општинских саветовалишта са саветовалиштем завода за здравствену заштиту матера и деце и са саветовалиштем „Српске мајке.“

Картотека саветовалишта је подједнака за све установе у Београду. У вези са радом у саветовалиштима за одојчад и малу децу организовано је обавезно пријављивање свих порођаја Централном уреду за заштиту матера, деце и младежи. Начелник одељења социјалне политике и народног здравља Управе града Београда, наредио је, на иницијативу Централног уреда за заштиту матера, деце и младежи, свим београдским бабицама, да сваки порођај још првих дана дечјег живота пријаве Централном уреду. Сем тога обилазе заштитне сестре Уреда два пута недељно породилиште, како би благовремено добиле податке о новорођеној деци. Чим Дечји уред сазна за рођење једног детета, шаље се одмах заштитна сестра у стан дотичне породице, да би се извидило здравствено и социално стање новорођенчета. Заштитна сестра саветује мајци да посећује најближе саветовалиште за одојчад и предаје јој штампана упутства за негу одојчета са адресом саветовалишта. За новорођенчад и одојчад, која се налазе у великој беди или која су без стана, посредује Дечји уред пријем у Дом за одојчад и мајке дојиље, или се издаје помоћ у новцу и дечјем вешу. Мајке, које су осигуране у радничком осигурању, упућују се да приме надлежну помоћ за себе и дете. Од почетка рада Дечјег уреда посећивано је 5 805 новорођенчади и одојчади и приликом ових посета утврдиле су заштитне сестре, да 780 новорођенчади живе

у великој беди. Преко 200 ове деце рођена су у очитој туберкулозној средини, а 568 од ове деце била су ванбрачна. Ови бројеви показују нам да је потребно било код више од 12% новорођенчади материално и здравствено интервенисати. Дечји уред није могао пружити свима потребну материалну помоћ, пошто није располагао са довољним сретствима.

Рад у саветовалиштима стално напредује, што се јасно види из ових бројева:

1931 год. било је 2.182 консултација у саветовалиштима;

1932 год. било је 3.935 консултација у саветовалиштима;

1933 год. било је 7.305 консултација у саветовалиштима.

У вези са радом у саветовалиштима, набављене су последње године анкетне листе, које има да служе за испитивање узрока велике смртности наше одојчади. Пожељно је, да се овај рад прошири и ако ће Централни уред располагати са довољним бројем стручних заштитних сестара и дечјих лекара, сигурно је, да ће се за извештај број година успети у борби против смртности београдске одојчади.

Помоћни органи Централног уреда су два Дечја диспанзера, чији се рад од године до године повећава. Они примају на преглед и лечење сиромашну, болесну децу. У оба диспанзера намештене су кварц-лампе за сунчање деце. Као млечна кујна диспанзерима, саветовалиштима и свим осталим установама у Београду, служи Завод за стерилизацију млека. За последње три године било је у диспанзерима уписано 13.031 деце, вршени 45.407 прегледа и 11.946 зрачења. Завод за стерилизацију млека издаје дневно просечно за 420 одојчади стерилно и лековито млеко.

Централни уред има још много задатака. У првом реду концентрисан рад на изграђивању отворене здравствене и социјалне заштите. Чим се доврши и проради Дечје прихватилиште, за дечју заштиту у Београду почеће ново доба. Неопходно је потребно, да се обезбеде довољна сретства. Нарочито у временима привредне кризе, морају се позиције за дечју заштиту и помоћ повећати. Општина града Београда је оснивањем своје дечје заштите и доношењем правилника о регулисању дечје заштите у престоници признала, да свако београдско дете има право на то да постане здрав и користан члан људске заједнице. Ако му то породица не обезбеђује, Општина узима судбину детета у своје руке. Примером Београдске општине морали би поћи сви градови у нашој Краљевини. Заједничким радом и бригом око подизања деце допринели би много за наше највеће национално благо, за снажан и здрав подмладак.

Др. Коста М. Јовановић

Утицај дечјих болести на дечје развијање

У прво време при развијању и напредовању дечје медицине, нарочито се обраћала пажња да се што више смањи смртност деце, а напосе, као најглавнији задатак дечје медицине, било је смањивање смртности код одојчади. Последњих година, поред осталог, обратила се нарочита пажња на утицај болести на душевно и телесно развијање деце. Ово се у неколико објашњава тиме, јер смањујући смртност код одојчади борбом против заразних болести и сузбијањем социјалних неприлика, ово је питање у неколико дошло у позадину.

никако се не би могао сложити са појмовима лекарске етике.

Али у данашње време изгледа да се ми и невољно приближавамо оваквим опасним погледима, јер нам то показују огромне тешкоће с којима се боре разни домови за одојчад, склоништа за децу и њима сличне установе; затим дечје болнице и дечја одељења при болницама, разне уредске касе итд., а то све због тешког финансиског стања не само општина већ и саме државе. Изгледа ми, да се можемо сложити са оном Шлосмановом речју где каже, да идемо тако да ћемо изгубити и последњи наш капитал, а то је народно здравље. Светска криза је учинила, да овакво стање није само код нас већ и на свима крајевима кугле земљине.

У оваквим временима од велике је важности и преко је потребно решити какав став треба узети на питање, какав утицај имају дечје болести, или још боље речено, какав утицај имају болести у детињству прележане, на дечје развије.

Почнимо са судбином недоношчади. О судбини недоношчади за њихов доцнији живот, још увек постоје подељена мишљења. Докле Лотер тврди да данашња медицина и техника тако стоје да су све мукe око труда за подизање недоношчади на крају крајева награђене успехом, дотле Кортхауер долази до другог краја када каже, да подизање недоношчади са економско-привредног гледишта утроши велика добра, а са гледишта расне хигијене ништа се не добија. Ипак, из личног искуства, као и користећи се литературом, можемо потврдити да су резултати задовољавајући. Тако при посматрању 3176 недоношчади само су 8,7% показали душевно неупотребљиве индивидуе, што значи да је највећи део такве деце постао потпуно нормално развијен. При упоређењу са осталом нормалном децом 30% ове деце показала су бољу интелигенцију од њих. На крају, ово нам потврђује, да је труд око подизања и одгајивања недоношчади ипак награђен.

Што се тиче оболења од разних поремећаја у исхрани одојчади, ту можемо показати, ако се све чини по правилима дечје медицине, огромне успехе. Најстарија дечја меди-

Поподневни одмор у обданишту за малу децу (Београд)

С друге стране, материјална криза нас натерује, разуме се са чисто национално-економске стране, да у данашње тешко привредно доба водимо рачуна у колико се, с обзиром на опште издатке такав рад рентира. Јер се при примени сретстава мора водити рачуна да се од болесне деце створе здрави људи, који ће у доцнијем времену бити потпуно способни за рад. Овде не мислимо да приђемо оном старом погледу из доба Шпартанаца, да оставимо њиховим судбинама све индивидуе слабе и неспособне за живот, као што се данас предлаже са многих страна, нарочито у Немачкој. Нихилизам ове врсте

динска наука почела је са лечењем поремећаја у исхрани одојчади и одатле се развијала и дошла до данашњег напретка. Најтежа оболења и атрофије услед оваквих поремећаја при доцнијем развићу, нису сметали да се дете развије у здравог и способног човека. Једини изузетак овде чине болесници са тешким рахитисом — енглеском болешћу. Поред тога што ова болест може да учини тешке промене у костима грудног коша, што доцније даје врло велику наклоност за развијање туберкулозе у плућима, поменућемо искривљеност удова, нарочито ногу, што у крајњем случају начини кепеца од човека, што иначе услед деформације чини од детета човеком богаља, што му смета у његовом свакодневном животу. Овде ћемо још нарочито напоменути промене у карличним костима, које доводе до сужавања истих што у доцнијем животу може да има опасне последице, нарочито код женске деце. Нарочито се за последњих неколико година врло много учинило у профилакси ове болести, тако да данас ретко наилазимо на тешке случајеве оболења од рахитиса, као што данас ретко наилазимо на тешке последице рђаве и неправилне дечије исхране.

Овде треба обратити нарочиту пажњу, а на првом месту са социјалне стране, на доцније развијање туберкулозне деце. У раније доба се са нарочитим песимизмом посматрало туберкулозно оболење код одојчади, који је од неколико година на овамо у многоме попустио. Ипак треба примити за исправне оне погледе, за које је врло важно у коме је добу старости инфицирано дете од туберкулозе. Не треба ни спомињати од колике је вредности систематска профилакса у борби против ове опаке болести, а ту је баш потребна пажња о добу зараживања. Данас се може са позитивношћу тврдити да многа деца која су још у раној младости боловала од туберкулозе, да су се доцније развила у потпуно нормалне људе. Шта више, имамо случајева где су се одојчад са туберкулозним кавернама у плућима потпуно излечила, када се употребио одговарајући начин лечења. Велики део туберкулозних оболења код деце у својим разноврсним појавама, почев од ма-

лих местимичних плућних оболења до туберкулозних оболења жлезда, излече се под мало повољнијим и бољим приликама за живот тако, да не праве никакве сметње и најћемо на њих тек када се деца у већој мери прегледају као на пр.: у школама, интернатима и т. д. Код туберкулозе костију могу поједини тешки случајеви да направе деформације костију, које се у доцнијем животу јаче

Штићеници Централног уреда за заштиту деце у туђој породици на Душановцу

показују и сметају. Уопште, ако туберкулоза у дечјем добу не нападне на меке мождане опне, може се рећи да се туберкулоза под повољним условима може да излечи да у доцнијем одраслом добу апсолутно ништа не смета.

Ово питање „утицај дечјих болести на развијање детета“ изнели смо овде укратко, са нарочито изабраних неколико најглавнијих болести, а нисмо узели ред свију дечјих болести, јер би нас то одвело исувише далеко. Ови примери, које смо овде изнели, показују светле и мрачне стране, како би се спречиле појаве нихилизма у подизању деце, њиховом одгајивању за доцнији живот с обзиром на данашњу кризу и данашње време. Нарочито смо хтели да унесемо оптимизам у руке оних, који бранећи расну хигијену те и одабирање расе, иду и сувише далеко у лево ка нихилизму подизања и бирања подмлатка људског.

Др. Миљивој Сарван

асистент дечје универзитетске клинике

Здрава деца — најчвршћа подлога за будућност народа

Важност детета за будућност нације увидела се тек онда када се крајем прошлога века у многим културним земљама, услед смањивања рађања и великог броја умирања деце, приметило опадање броја становништва. Тада се почиње са интензивним радом, при чему државе стављају у покрет многа средства (законодавство, новац, пропаганду) у циљу отстрањивања опасности депопулације.

Кад на тај рад погледамо уназад за последњих тридесет година можемо утврдити, да се у погледу појачања нације, путем подизања новог нараштаја, досада прешло три етапе, која свака за себе одговара једној нарочитој методи рада.

У првој етапи рад на подмлађивању нације оснива се на принципу „што више порођаја, што више деце“. То се може видети нарочито у Француској, у којој се, уосталом, прво и приметило нагло опадање становништва. Да се постигне смањивање или заустављање тога опадања унете су у француско законодавство извесне одредбе, које, на пример, дају нарочите пореске олакшице за породице са много деце, затим повластице у војној служби и друге помоћи, као премије итд. итд.

Не може се рећи да је овај начин рада донео оне резултате који су од њега очекивани. Узрок лежи у томе што проблем опадања рађања није увек у економским разлозима, већ је врло често моралне природе. Зато управо даје доказа сама Француска, где је наталитет почео да опада прво у горњим слојевима друштва, код имућнијих и просвећенијих, па тек онда код средњег staleжа и радничког живља.

У другој етапи видимо да се држава, као и меродавни хигијеничари, у својим настојањима за подмлађивањем народа мање руководе принципом „што више деце“ већ више начелом „пошто-пото очувати све оно што се роди.“ Тај је правац рада нарочито спроведен у Немачкој, где је смртност деце, а специјално одојчади, смањена скоро на половину дотадашње цифре. Томе је много допринело немачко законодавство. О заштити матера и деце (забрана фабричког рада пре и после поро-

ђаја; помоћ сиромашној породици и њеном детету; збрињавање невенчане жене и ванбрачног детета итд.), о разним установама за отворену, полуотворену и затворену заштиту одојчета и његове мајке (дечји домови, где се примају и мајка и дете; обданишта, где се прима дете ван куће запослене мајке; саветовалишта, где се врши контрола развића деце и пропаганда природног храњења; поликлинике, где се лече сиромашна деца итд.).

Овакав начин рада, који се састоји у сузбијању смртности деце, показао се несумњиво продуктивнијим од првога, када се настојало једино на рађању што већег броја деце. Њиме се у многим земљама спустила смртност деце на ниво који више не може претстављати велику опасност за нацију. Али, мора се признати, да извођење оваквог начина заштите матера и деце захтева велика материјална сретства, која многим народима не стоје на расположењу, у садашњим временима економске изнурености свих земаља.

У новије време настаје се на томе — пропагирајући и даље рађање већег броја деце и трудећи се да се што већи број те деце одржи у животу — да се рад на подизању нације оснује на начелу „дати на свет само здраву децу, коју је такође лакше у животу и одржати.“ Овакав систем рада показао се добар у појединим земљама Сједињених североамеричких држава, а сада се у последње време интензивно спроводи у Немачкој. Он има своје оправдање у чињеници, што је до сада често пута улагано много труда и средстава на одржање у животу оне деце, која у ствари нису у себи носила животне способности, те је после извесног времена цео тај труд испао узалудан, будући да су таква деца унапред била осуђена на изумирање.

Како пак само здрави родитељи могу дати здраву децу, овај најновији начин рада састоји се у томе, да се брачни кандидати још раније, пре ступања у брак, обавесте о важности претходног лекарског прегледа за будући брак и за њихово потомство. То се ради преко такозваних брачних саветовалишта, у којима се нарочито води рачуна о болестима или пороцима које утичу на оштећење плода као што су на пример сифилис или

алкохолизам. О свему томе, као и о другим питањима у вези са брачним животом, будући брачни пар добија потребна обавештења. Ако је неко од брачних кандидата болестан, он добија упутства за своје лечење итд.

Идући даље за постављеним начелом „рађати само здраву децу“ Немачка је опет по примеру Северних америчких земаља — последњих дана отишла толико радикално у погледу одабирања оних, који треба да стварају темеље нацији, да јој дају подмладак, па је увела обавезу стерилизације свих особа оптерећених нервним наследством, урођеним осакаћењима и злочиначким потхватама.

И наша земља није поштеђена од оног неминовног процеса, кроз кога су пре нас прошле друге европске државе. Број рађања, нарочито у неким покрајинама, почиње да се осетно смањује. Али, срећом, ипак не у толикој мери као у појединим другим државама. Што се тиче смртности деце, специјално одојчади, она је такође још доста висока, чак много виша него у многим западно-европским државама.

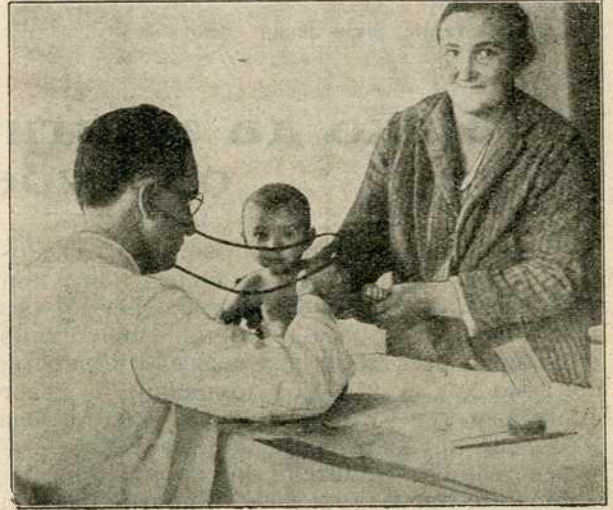
Узевши све у обзир, поставља се питање каквим путевима ићи код нас у стварању једне обилне резерве у деци, као и здравог и отпорног подмлатка?

Сигурно је, да ми немамо потребе да улажемо онолико средстава у борбу за депопулацијом услед недостатка рађања као што то морају понеке европске земље. Код нас на првом месту опадање наталитета није толико велико, а поред тога видели смо, да је боље резултате показала акција око сузбијања смртности већ рођене деце, него око настојавања да се рађа што већи њихов број, па ма каква она била.

Потребно је, према томе, *разгранати на целу земљу нашу организацију заштите матера и детета, која је, нажалост, још сасвим недовољна, пошто је за сада ограничена једино на веће градске центре.* Потребно је, такође, дати више практичне примене нашем социјалном законодавству, које по примеру осталих европских држава осигурава трудној жени, породиљи и жени у бабињама, као и њеном детету ону заштиту, коју јој друштво дугује. Али за све то морамо имати — поред добре воље — и много материјалних средстава, која се тешко налазе у садашњим временима, ма да све оно што се у децу улаже представља жив капитал, који посигурно уроди добрим плодом.

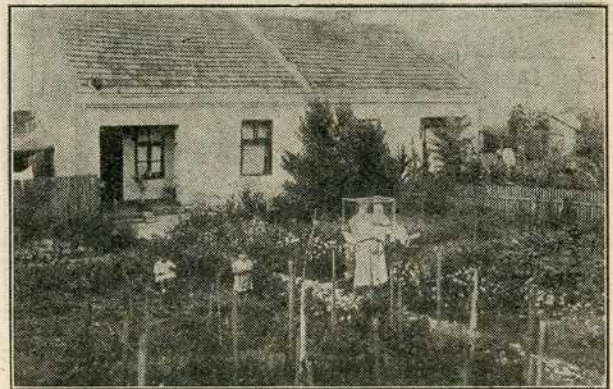
У нашим настојавањима морамо водити рачуна и о најновијим искуствима на заштити детета, то јест, да је лакше одржати у жи-

воту оно дете, које се рађа здраво, те морамо обратити највећу пажњу на пренаталну заштиту, која код нас још чека да буде организована. Нема сумње да најновији закон о

У Саветовалишту за децу на територији Београда: лекари на раду...

сузбијању венеричних болести — који налаже мушкарцу обавезан лекарски преглед пре ступања у брак — представља један покушај, од кога треба очекивати добре резултате.

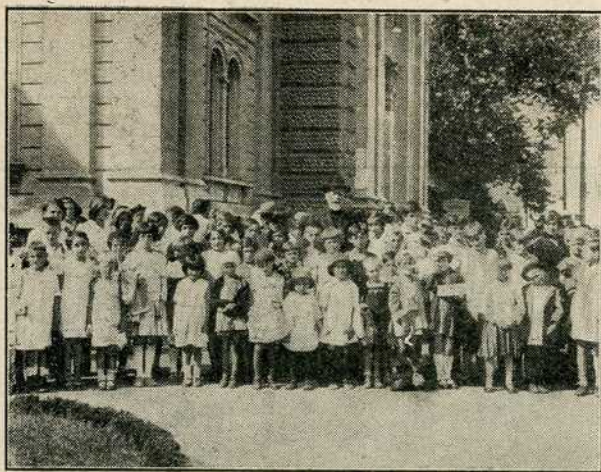
Штићеници Централног уреда за заштиту деце у туђој породици на предграђу Војводе Степе

Наша земља има све услове да има добру и чврсту подлогу у здравој и отпорној омладини, у нашој деци. Потребно је продужити и допунити наше напоре за смањивањем смртности деце, специјално одојчади. Да би се то постигло морамо такође настојавати, да нам се рађа што више здраве и за живот способније деце.

Д-р Стаја Стајић, дечји лекар

Како да заштитимо нашу децу од туберкулозе

Туберкулоза је с правом означена као најраспрострањенија социјална болест или у ширем смислу болест човечанства, јер јој без мало све људске расе (изузетак чине само људи црне расе због неке расне отпорности, али само док су у својој домовини), — сваке године жртвују стотине хиљада живота. Ова је болест пружила своје корење у све друштвене слојеве, не штеди ни сиромаша, ни богаташа, ни одрасла ни децу, и прати нас од колевке до најдубље старости.

Одлазак деце у феријалну колонију Београдске општине (у Словеначку и Шумадију)

Статистике нам говоре да и у нашој земљи има много туберкулозе, а нарочито код деце. Више него што се то обично и мисли. То не верују само они, који су далеко од тмурних болничких зидова, од бедних ученица и сиромашних насеља и у градовима и у селима, где нам страховите слике живота откривају пуну реалност. У нашој земљи сваке године болује око 800.000 људи од туберкулозе, а умире око 50.000. Нарочито је у нашим великим градовима распрострањена туберкулоза и Београд предњачи у томе. На његових 300.000 становника сваке године болује око 20.000, умире преко 2.000. И што је најгоре, највећи број ових болесника, болује код својих кућа, јер немамо болница за њихово изоловање. Ови болесници, живећи у кругу своје породице

шире туберкулозу око себе, а нарочито су изложена и највише страдају деца, чији је нејак организам лак плен туберкулозних бацила; за њих је туберкулоза најопаснија и брзо их убија.

Треба само проћи кроз многобројна двооришта у квартовима Саве и Дунава, и видети реалну слику беде и болести, видети читава легла туберкулозе, у којима живе хиљаде и хиљаде деце, често са видним знацима туберкулозе: испијена и бедна лица, светле очи са дугим трепавицама, узан грудни кош и мршави удови, дају познату слику латентне туберкулозе — типичан изглед назван *habitus phtisicus*, који потајно нагриза њихов и онако слабакки организам.

Ова деца, будућа нада породице и своје отаџбине, траже помоћ и ако им на време не помогнемо и не заштитимо, они ће бити унапред одређене жртве туберкулозе, која их већ држи у својим рукама.

Туберкулоза код деце се манифестује у разним облицима и напада дете још одмах по рођењу. Она је нарочито тешког облика код одојчета и у раном детињству уопште. Као општа инфекциозна болест брзо трује млад организам и брзо убија. Код веће деце из школског доба, врло су честе форме те латентне туберкулозе; која тиња у њима као слаб пламен, увек спреман да се разбукти у плућну туберкулозу, запаљење можданих опни или милијарну општу туберкулозу.

Болничка и клиничка дечја одељења и њихове статистике пружиле доказа о реалној слици и донекле и о броју туберкулозе у дечјем добу код нас. Више од једне трећине укупног броја болесне деце, која у београдским болницама траже лека, болују од туберкулозе, а то је цифра пред којом и најтврђе срце мора да осети бол и страх.

Многи лајци говоре о директном наслеђу туберкулозе од болесних родитеља, али је то једна велика заблуда, коју треба овако путем популарне публицистике свима разјаснити, јер је туберкулоза инфекциозна болест, као и друге инфекциозне болести. Њу произукоује Кохов бацил и преноси се од туберкулозног човека на здравог и туберкулозна инфекција обично почне још у раном детињству. Раније

доктрине и догме о наследности туберкулозног оболења одавна су напуштене; директна наследност рађањем не постоји.

Дете се не рађа туберкулозно, него постаје туберкулозно, инфицира се, ако живи у кругу болесних.

Научно је доказана истина да и туберкулозни родитељи рађају здраву децу и ако се она издвоје од њих још у првим данима порођењу, она остају здрава као и деца од здравих родитеља, јер су удаљена од живог огњишта заразе, њихове туберкулозне мајке, оца или других укућана. Ако остану да живе са њима, она су *неминовно* изложена инфекцији и сигурно оболе. Ово је доказано и клиничким испитивањима, као и лабораторијским.

Отуда је и највећи број туберкулозне деце у породицама туберкулозних, а у 65% случајева деца се инфицирају туберкулозом од своје болесне мајке, јер је она у најближем и најчешћем додиру са децом.

Пошто те директне и биолошке наследности код деце нема, онда је потребно да се највећа пажња обрати и да се највише труда уложи за извођење свију превентивних мера, јер то доминира у заштити деце од туберкулозе и у општој борби противу туберкулозе.

Најефикаснија мера је без сумње рано и обавезно издвајање деце од туберкулозних родитеља и њихова здравствена и социјална заштита.

Француски лекар Grancher, први је дошао на идеју издвајања здраве деце од болесних родитеља и 1903 године основао прва склоништа за њих; тих склоништа има сада на хиљаде у Француској и постигнути резултати су врло добри. Ова деца, живећи у здравој средини, ојачана и здравог организма, улазе доцније у нормални живот као корисни чланови своје државе и друштва.

Овакве корисне установе потребне су и у нашој земљи, јер има хиљаде деце туберкулозних родитеља, коју би требало прихватити, склонити и очувати, јер остављена својој судбини она ће бити сигурно изгубљена.

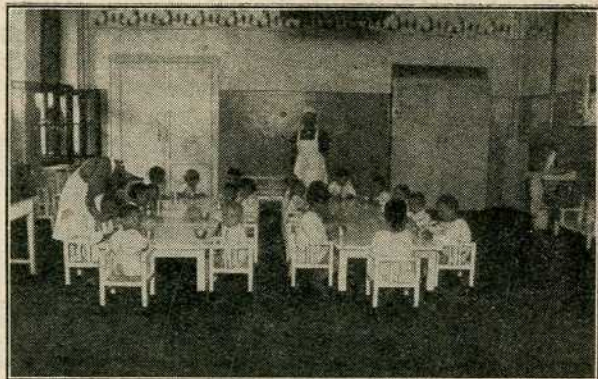
Сву децу, а нарочито предиспонирану, слабе телесне конструкције децу туберкулозних родитеља или већ инфицирану треба упућивати на хигијенски живот, на спортове, на живот на чистом ваздуху, на сунце, на боравак у планинским крајевима или на мору, где би ојачали свој организм за борбу противу инфекције туберкулозним бацилима, на које ће у своме животу свуда наићи. У колико је јачи организм у толико ће и борба противу болести бити срећнијег исхода.

Нарочито је то потребно за децу из школског доба, специјално градску, чији је и физички и психички живот у то доба у већој активности. Уз припомоћ иницијативе појединца, удружења, градских општина и државе оснивати свуда феријалне ђачке колоније и опоравилишта у климатским местима. Они

нам увек пружају велике користи, деца се отуда враћају ојачана и са побољшаним здрављем. Она су потребна првенствено деци социјално и материјално незаштићених родитеља, јер они нису у могућности да шаљу своју децу, где би желели. Деца имућнијих могу да иду и са својим родитељима

Већ оболелу туберкулозну децу треба рано на време лечити у специјалним дечјим лечилиштима — санаторијама, јер лечење туберкулозе у почетку даје врло добре резултате: — има често доброћудних излечивих облика туберкулозе код деце.

Доказана је опасност туберкулозне инфекције код школске деце од туберкулозних наставника, који некада и не знају да су болесни, али тако несметано инфицирају читав један низ генерација школске деце. Лекарска

Дечја трпезарија у Београдском обданишту

контрола над њима и неминовно уклањање из школа претставља једну од ефикасних мера за заштиту деце од туберкулозе, коју треба спроводити и код нас, као што се већ ради у многим културним земљама.

Често се заборавља на једну важну чињеницу, која је само нехат и на коју треба увек мислити. То је могућност и честих инфекција деце туберкулом од стране туберкулозне послуге, којој се нарочито у великим градовима, као Београду, поверава чување, неговање и васпитање деце. Колико примера за то имамо у свакодневном животу? Узалуд се тражи извор инфекције у породици, родитељи су здрави људи, а деца умиру од туберкулозе. Огњиште заразе је неко од послуге, који болује од туберкулозе. Проблем здраве послуге је данас у толикој мери значајан, да би га наша Општина требала да реши низом ефикасних мера, које ће бити предмет расправе једног нашег идућег чланка у часопису Београда.

Законом обавезан лекарски преглед будућих супружника и забрана удаје и женидбе туберкулозним, било би потребно за опште добро свију. Забрану ружне, нехигијенске и опасне навике — плувања свуда, треба зако-

ном и утврдити, јер у испљувку бар две трећине од оних што пљују, има туберкулозних бацила, које сасушене сви удишу са ваздухом.

Постоји и вакцина за заштиту новорођенчета од туберкулозе, која се даје првих 10 дана по рођењу. Тај генијални проналазак, опробано, безопасно и корисно средство — Калмет-Геренова вакцина — или В. С. Г. у велико је примљена у целој свету и код нас се већ више година спроводи. Она је потребна најпре деци туберкулозних родитеља.

Изоловање и смештај туберкулозних у специјална лечилишта је једна императивна потреба за нашу земљу, нарочито за наше веће градове, и једно од најважнијих средстава за борбу противу туберкулозе. Њима је тамо место, јер остављени у својим домовима они су вечита опасност за укућане, а нарочито за децу. И у социјалном и економском погледу ово је од највеће важности. Велики број лечених болесника у болницама био би излечен и оспособљен за живот и рад и користан породици, друштву и држави. Остав-

љени више од две трећине умиру, шире болести и на терету су и својима и држави.

Болнице и санаторијуми за туберкулозне су потребни, а нарочито за Београд једна болница за туберкулозну децу, поред неколико санаторијума у држави, јер Београд има много туберкулозне деце, која би се на време лечена могла посигурно да излече. У нашим дечјим одељењима туберкулозна деца су у уском додиру са децом, која болују од других болести, јер немамо специјалних одељења, а камо ли болница за оне прве. Таква атмосфера је очајна и здрава деца се неминуовно инфицирају. Држава није у могућности сама да учини што је потребно. Спас наше деце зависи од нас самих, ако сви заједнички и појединци, и друштво, и градске општине и држава, ступимо у борбу противу туберкулозе, која дави наш народ и нашу децу, а нарочито нашу децу. Треба да подижемо дечје болнице и санаторије и да спасавамо и заштитимо наш подмладак унапред, јер је то боље, јефтиније и ефикасније, него да сакупљамо већ пале жртве.

Деца у Београдском обданишту у улици Млетачкој

Проф. Божидар Зечевић,
главни секретар Уније за заштиту деце

Морална заштита деце и младежи

Кад се говори о заштити детета обично се мисли или само на његово материјално обезбеђење или се поред издржавања мисли још и на здравствену заштиту и образовање, а превиђа се оно што је и за дете и за друштво од највећег значаја, а то је његова морална заштита и његово друштвено васпитање. Детињство је спрема за живот и за то време треба да се код детета развију оне позитивне способности, које ће га учинити добрим грађанином и корисним чланом друштвене заједнице. Вредност човека у животу мери се по ставу који он узима према другима, према члановима своје породице, према својим сарадницима, према општини, држави и према другим људским заједницама и идеалним тежњама и стремљењима људскога духа. Тај однос човека према човеку, односно према људским групама и заједницама, према њиховим вишим тежњама и идеалима, називамо *моралом*.

Свакако да је племенит сваки рад, који доприноси чувању дечјег живота, али треба томе животу створити могућности да се развија не само физички и интелектуално, него и морално и социјално. Ако се тако складно развијају све позитивне склоности и способности дечје, онда се оно спрема за активног друштвеног члана, који ће у сарадњи са другима радити на узајамном помагању и усавршавању и на постизању високих човекових задатака.

Материјалистичко схватање које влада у свету учинило је да и филантропи често заборављају и занемарују оне нежне стране људске душе, који су основи породичног, друштвеног и грађанског живота. Занемарити морално васпитање значи затрпати оне животворне изворе, које детету треба да дају прави смисао живота и из којих оно има да црпе снагу за вршење својих виших социјалних дужности целог века. Погрешним васпитањем ми упућујемо дете на странпутицу од које ће и оно и његова околина имати само непријатности и штете, јер ће стално долазити до разилажења и до конфликта са постојећим традицијама и обичајима, са нормама и законима који у друштву вреде.

Тачно је рекао Жан Пол: Ја се бојим свих одраслих, који својим косматим, grubим рукама неспретно баратају по нежном цветном

праху дечјег цвећа, стресајући овде једну боју, тамо другу, да би добили разнобојне цветове.

При збрињавању и заштити детета треба да се увек прво мисли на његово морално заштићавање и на развијање његове моралне личности. Здравље, способност, вештина, знање све су то вредности које се могу у животу употребити за добро човека и друштва, али могу исто тако послужити у извесним моментима и на њихову штету. Је-

(Уметничка скица акад. сликара г-ђе Б. Вукановић)

дино што је без ограничења добро, то је „добра воља“ каже Кант. Ту апсолутну добру вољу, која је садржана у доброту, племенитости, љубави и сомопожртвовању треба развијати код све деце која су поверена на васпитање јавним друштвима и установама. Ми смо позвани да се ова златна полуга будућег дечјег живота створи још у раној младости, док је дете на бризи племенитих људи. Морална индивидуалност ће се развити ако код детета пробудимо свест о одговорности и

дужности, ако развијемо у његовој души осећања личног достојанства и поштовања других, ако у његову душу усадимо љубав према своме народу, приврженост националној култури и одушевљење за узвишене идеале човечанства. Ако не негујемо код деце по нарочитом систему њихове природне социјалне инстинкте они ће да закржљају и да се извргну. У психо-биолошкој конституцији децјој налазе се само диспозиције и осећајне тенденције, које се целисходним васпитањем могу да развију до најлепших врлина, али које исто тако могу да исчезну из његове душе. На те инстинктивне младице, које се показују у децјој души, треба накалемити осећања чистог дружељубља, несебичне љубави, поштовања других, треба развијати децје честољубље, треба будити поштовање према друштвеним уредбама и њиховим законима. Тако ћемо моралним васпитањем разбити егоцентричност код деце и навикнути их на самоодрицање и на пожртвовање, на вршење дужности и служење људском друштву.

Морално васпитање треба да почне код деце већ из ране младости. Ма какве биле његове урођене склоности, нежношћу, љубављу и добрим системом дете се може морално васпитати и учинити корисним чланом друштва. Мајчино срце, које је непресушни извор љубави за своје дете, ствара срдчане везе између два бића и самим тим чини мајку првим и најбољим васпитачем. Мајка обасипа стално своје дете љубављу под чијим се топлим зрацима развијају нежна децја осећања привржености и љубави и тиме се оно морално васпита. При збрињавању нарочито комуналном, мале деце, треба увек мислити да се дете не раставља од своје мајке, а ако се мора раставити онда да се одржава интимна и што тешња веза међу њима. Кад је мајка спремна и способна да негује и васпита своје дете, онда се дете не сме раставити од мајке, не само ради тога што је њена љубав најсигурнија заштита детета, него што се том љубављу оплемењује и мајка и што се на тим нежним односима мајке према детету васпита цела околина, којој мајка и њена љубав према детету служе за пример. Материнска љубав, која зрачи из њеног срца, растапа лед саможивости свуда докле год она допире. Кад је дете лишено благодати материнске љубави онда му је треба тражити код оних који му је унеколико могу надоместити. Жене из најближе родбине, друге мајке и друге жене уопште, у којима трепери материнска љубав, могу да унеколико замене рођену мајку и дете морално васпитају.

Кад се има у виду да је родитељски дом школа навика по којима се живи цео век, онда је јасно да је здраво и природно васпитање у њему највећа благодат за дете, а највећа корист за друштво и државу. Смештање сирочади и напуштене деце од стране град-

ских општина у честите породице, које су под контролом стручних лица и општинских лекара, много је боље него одвајање деце од породице и смештање у заједничке домове. То је правило у културном свету и примљено. У неким селима и у мањим местима има толико градске смештене сирочади у породицама, да чине читаве колоније.

Ако у родитељској кући не можемо детету дати потребно морално васпитање, онда треба децу смештати у забавишта где се под стручним надзором деца морално васпитају. Корифеји модерне педагогије Јан Амос Коменски и Фридрих Фребл, увидели су како је васпитање деце у раном детињству од велике важности за цео будући живот човека и створили су нарочите системе за васпитање деце те доби у забавиштима и децјим вртovima. У тим децјим установама нове генерације треба да физички јачају, да стичу основна знања и да се навикавају на друштвени живот. Код деце постоји потреба за кретањем и игром па те природне нагоне васпитачи сходним играма могу да воде ка постављеним педагошким циљевима.

Слободна децја игра је најзгоднији начин да се дете физички нормално развија и да се васпита у друштвеним и грађанским дужностима. У игри се развијају органи, вежбају чула, оштри моћ мишљења и расуђивања, а машта потстиче на живљи рад. Разним играма деца стичу животну искуство, уче се окретности, спретности и довитљивости, троми се терају на живљи рад, а нагли и напрасити дисциплинују. У играма и утакмицама деца упознају своје способности, способности и преимућства својих другова, они при том увиђају зависност једног човека од другог, схватају вредност другог и удруженог делања уопште. Спочетка у заједничкој игри сви су чланови једнаки, а после се они деле у групе и тимове и диференцирају према својим способностима, што упућује младе људе на смисао и потребу демократског друштвеног уређаја. У игри дете осети први пут задовољство од свога сопственог рада и активности, осети задовољство над постигнутим успехом и изживљује се на разне начине, а сви утисци са игралишта остану дубоко урежани у младој децјој души.

Игра је припрема за заједнички друштвени живот, јер се њом узоре земљиште људске душе да после, кад дете узрaste и исчезне жеља за игром, остане земљиште очишћено од корова и спремно да прими семе које носи плодове људских вредности. Наставници и васпитачи треба да игри посвете највећу пажњу и да настоје да се од стране општина оснивају игралишта поред свих школа, забавишта, склоништа и других децјих установа, као њихови саставни делови и као вежбаонице за друштвено васпитање.

Поред игре деца треба да се вежбају у песни и музици и да се ова уметност негује

свуда где деца живе у заједници. Заједничким и складним певањем и музиком уопште оплемењује се дечји дух, а поред тога деца проводе време у добром расположењу које је „најбоља храна за наше живце.“

Од великог је васпитног значаја за формирање моралног карактера, за неговање племенитости и ублажавање ниских страсти дечјег неговање цвећа и гајење домаћих животиња, па ради тога деца треба своје слободно време да проводе у природи и по могућству негујући цвеће и животиње. Још је од веће васпитне важности кад се од тога рада има нека материјална корист, и кад се ти приходи труда и напора дечјих употребе за заједницу, за добротворне сврхе, за помагање оскудних другова и хуманих установа.

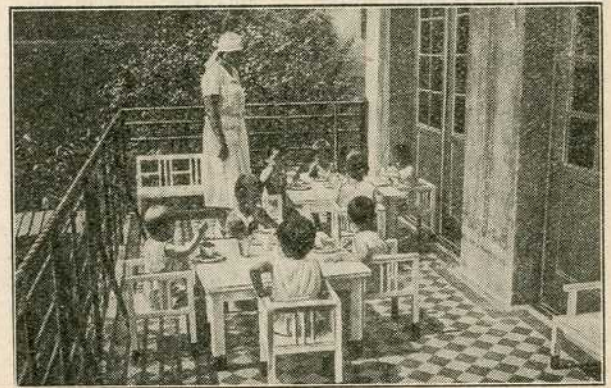
Наше су школе и друге дечје установе тако уређене да се у њима највише пажње посвећује интелектуалном образовању, затим физичком развијању и здравственом просвећивању, а најмање практично моралном васпитању. У школама се још увек морал учи из књига, уче се многе фразе, поучне реченице и пословице, читају приповетке моралног садржаваја и износе на углед светли карактери из историје, али се мало приступа моралним акцијама саме деце, које најбоље могу да васпитају. „Делање је важније од размишљања; бића делују пре него што могу размишљати“ рекао је Гистав Ле Бон.

Сви су признати педагози уочили важност дечјег нагона за радиношћу и тај нагон се узима као најважнији фактор за образовање и васпитање омладине. Фребл каже: „Прво и најбитније — пословање јесте делање; дете расте у занимању, стварању послова“. Као што је за друго васпитање тако и за морално васпитање активна дејча делатност треба да послужи и моралном васпитању.

У последње време у школе се уводе многе дечје, омладинске и ђачке организације, које употпуњују школско, већином интелектуалистичко, образовање. Некима је од ових дечјих друштва први и главни задатак да упознају своје чланове са извесним моралним нормама и да се они у њима вежбају. Таква је организација Подмлатка Црвенога крста чији је циљ да се деца целог света међусобно упознају, да се удруже под једну заставу, да се узајамно помажу и да се одгајају и васпитају у истим тежњама и заносе истим идеалима, да се уче љубави и поштовању, да развијају међусобну солидарност и братство међу људима целог света и тако припремају светски мир. Чланови Подмлатка Црвенога крста уче се да се сами брину о својој здрављу, да шире законе школске и друштвене хигијене, да настоје да помогну сваком детету које је у невољи, а у смислу свог гесла „ја служим.“ Они се вежбају да сваки дан чине по неко добро дело и да осете радост кад учине неку услугу или кад,

на било који други начин, помогну својој ближњему. Оваквим радом они се вежбају у разним врлинама, у њихова срца усађују се високи идеали Црвенога крста. Поред неговања осећања љубави и братства чланови се упућују и на међународну солидарност на којој ће се нови свет уредити и препородити.

Поред организације Подмлатка Црвенога крста и Скаутизам је васпитни систем у коме се деца и омладина навикава на законе друштвеног живота, проводећи време већином у природи и спремајући се корисним радом за добре грађане. У својим четама и стеговима, на излетима и у логорима Скаути се поучавају разним корисним пословањима и стичу добре навике, које им служе за стварање њиховог моралног карактера. У Скаутизму се одржава дисциплина и добровољна послушност, али без штете на развијање иницијативе,

Исхрана деце у Београдским обдаништима

самопоуздања и дечјег поноса. Ред и дисциплина настају као последица задружног живљења, заједничког делања, поделе рада и потребе за свршавањем извесних задатака. Скаути су дужни да помажу друговима који су у невољи, али да при том пазе да ниједан дан не пропусте а да не учине које добро дело.

Скаутски покрет почео је у Енглеској и спонтано се проширио по целој свету и сада броји у својим редовима милионе младих људи, који делају по истим методама и васпитају се по систему коме је темеље поставио оснивач Скаутизма Сер Роберт Баден Паул. Самим тим што су Скаути међународна организација, што се чланови разних држава састају на заједничким састанцима званом „џембори“, у овој се установи гаје осећања међународне солидарности који је пут за приближавање народа разних раса и религија за међународно споразумевање и сарадњу.

Етичком уздизању омладине служе и трезвењачке омладинске организације чији чланови морају да се уздржавају уживања алкохолних пића и тако се опредељују за један нарочити поглед на свет и на трезвен живот.

Сокољство исто тако васпитава децу за послушност и дисциплину, за подвргавање своје личности општим циљевима, за националне и словенске идеале. Чисти национализам тражи потпуно и предано служење својим сународницима, својој нацији и својој држави, тражи велике жртве самопрегорења и самозатаје, па је према томе и то пут којим стреми човечји дух вишем животу и као такав је етичан.

Има и других дечјих и омладинских организација у Београду и нашој држави где се млади људи и будући грађани удружују у циљу успешнијег етичког васпитања. Али она су куд и камо бројнија на страни. Таква су друштва школске задруге у Француској, удружења добре воље и друга разна удружења, којима је више или мање у програму етичко уздизање детета.

Дечје групе треба стварати већ од ране младости, а удружења су најпотребнија младежи од 14—20 година, доба на име у коме се формира карактер, развија машта и осећања, доба када се почиње осећати јачина и способност, када се радо критикује а не радо покорава. У то доба омладина се уводи у стварни живот, почима да појима наше обичаје и да се привикава на форме опхођења са људима. Ж. Ж. Русо у своме „Емилу” предвиђа да се он од 15 година почиње морално и друштвено васпитати, пошто је дотле стекао елементарна знања о животу и природи. Не треба губити из вида да за морално васпитање и за вођење омладинских организација приватне или комуналне иницијативе морамо имати *искусних стручњака*, који ће омладину са љубави и вештином водити.

Од колике је важности за стварање свесних и корисних грађана васпитање деце и омладине у организованим заједницама, види се по томе што неки педагози захтевају да се и школе организују као животне заједнице (Lebensgemeinschaftsschulen, Life community schools) или као општине (School community) или као државе (School city system).

Свакако да ће се и будућа школа и будућа општина и држава све више занимати

дечјим етичким склоностима и начином њиховог васпитања. Док то не буде, треба појединци и градска приватна друштва, која се баве заштитом деце, да питање моралне заштите имају увек у виду. Таквим радом они ће своје питомце учинити корисним грађанима, а показаће уједно пут којим треба да иду сви они којима је дужност да се брину о деци и омладини. Ако тако будемо радили неће нам требати заводи за моралну поправку деце, домови за малолетнике у које долазе они који су због занемареног васпитања пошли странпутицом, те се за њих морају употребити нарочити методи да се преваспитају и да постану корисни чланови друштва.

Васпитањем се могу деца оплеменити, њихови инстинкти могу се повести добрим путем, али има деце која носе у себи клице неморала, а те клице се у првој прилици развију и доведу дете у сукоб са друштвом и његовим законима. То су деца са моралним дефектима која носе тешко наслеђе од својих родитеља. *Спречити зачеће такве деце значи заштитити их од незаслужених мука и болова, а друштво од једног тешког терета и једне сталне претеће опасности.*

Дође ли дете на свет здраво и са лепим моралним диспозицијама, онда је највећи народни губитак ако услед занемареног васпитања та преимућства остану неразвијена и ако се дозволи да коров буја и да преузме маха у његовој души. Прирођени нижи инстинкти у сваком се детету развијају и испољавају ако се систематским васпитањем они не сублимишу и ако се племенита осећања не усаде у њихова млада срца.

Пример је нарочито у етичком васпитању најбољи учитељ. Од деце се мора удаљити све оно што их може да саблазни, а то је код градске деце у првом реду лоше друштво, затим порнографска литература и у последње време сензационални филмови. Место штетних импресија, које лоша околина даје детету, треба му створити васпитну средину која ће свим средствима утицати на стварање и развијање светлих етичких карактера, који су нашем народу и човечанству данас најпотребнији.

Др. Милорад Драгић

Дете и цивилизација

У нашем данашњем друштву веома се често истичу проблеми заштите детета. Као централно језгро ових проблема износи се питање о здравственој, односно социјално-медицинској заштити. Ова питања, као резултат новијих социјалних схватања, ушла су — сасвим оправдано — у програм социјално-медицинског рада државних и комуналних установа, и у програм рада многих организација приватне иницијативе.

И досадашњи рад на овим пољима дао је већ извесне резултате. Јасно је, да ова заштита детета није могла да се до сада изведе у пуној мери. Чак ни близу томе. Али сматрамо као веома потребно, да се створи у свести извесно схватање, да друштво мора да проналази путеве и ствара институције социјалне и здравствене заштите. Без обзира, да ли су те институције довољно савршене или их треба још доста усавршавати.

Оваква свест претставља значајан моралан фактор друштвеног напретка. Из овакве свести јавља се и осећање права на заштиту. А свест о праву на заштиту претставља виши облик социјалне свести.

Али заштита и подизање детета треба да има још знатно шири, пунији видокруг. Родитељска, друштвена и државна заштита детета треба уједно да буде саображена циљевима више цивилизације. Цивилизаторска мисија почиње још са малим дететом. Још од детињства могу да се формирају тежње према вишим облицима социјалног и према суптилнијој цивилизацији.

Изгледа нам, да су ове тежње ка вишој цивилизацији доста занемарене у данашњим облицима друштвене заштите детета. Чак, рекли би, да и највећи број родитеља занемарује код детета усађивање и развијање виших, суптилнијих потреба културе и цивилизације.

*

Здравље детета претставља неоспорно базу, од које се мора поћи. Здравље као услов живота, па према томе и као извор свих позитивних, здравих животних сензација.

Али на здравље не сме се гледати као лично, а несоцијалну вредност. Здравствено васпитање и здравствена култура мора имати своју душу и социјалну етику. Тек у том слу-

чају здравље може сигурно да служи као основ личне среће и социјалног напретка.

У овоме погледу могли би рећи, да само физичко здравље, без моралног здравља, претставља веома сумњив капитал. Дете, навикнуто да се само угађа њему лично и искључиво условима његовог физичког здравља, може лако да постане егцентрично, да цео свет посматра кроз призму и интерес своје личности. Таква деца, размажена од раног детињства, често се доцније развијају у себичне, неактивне и несоцијалне личности. А немајући у себи више моралне, естетске и друштвене идеале, оваква деца доста често доцније олако упропасте ово физичко здравље. Животан укус, естетски и морални идеали претстављају најбољег чувара физичког, телесног здравља.

Због тога и почетно здравствено подизање и васпитање мора ићи паралелно са великом цивилизаторском мисијом.

*

Још при почетном подизању и васпитању детета треба уносити елементе више културе, цивилизације и здравог морала. У толико пре, што конструкција детиње душе има у себи пуно хаотичних, дисхармоничких елемената: нежног и социјалног, примитивног, асоцијалног и апсурдног.

Инстинкти детињи, недисциплиновани, имају често карактер праинстинкта раног детињства човечанства. Због тога ови инстинкти могу имати кадгод и криминалан карактер. Многе дечје игре носе у себи отисак већих или мањих асоцијалних криминалних радњи. Из ових игара еволуира кадгод и дечји криминалитет.

Постоје многи случајеви криминалног подражавања код деце. Познат је случај једног шестогодишњег детета, које је положило на земљу свога млађег брата, покушавајући да му прободу ексеру кроз руке: тако је на њега деловала прича о распећу Исуса Христа. И случај трогодишњег дечка, који је преклао ножем своју малу сестрицу, јер је хтео да види да ли ће при томе и његова сестра да виче онако, као свиња коју је пре тога заклао његов отац.

Затим долазе свакодневни призори дечје зависти, љубоморе, егоизма, срибе, варварства, мучење животиња, често и мржња, на-

купљена нарочито у душама деце сурових родитеља.

С друге стране наилазимо у децјој психи и понашању на елементе и читаве комплексе нежности и алтруизма. Жива фантазија детета, нахрањена лепим садржајем бајки, буди тежње за велике социјалне и алтруистичке активности.

Социјална осећања долазе код деце кадгод до најлепшег изражаја. Ови социјални инстинкти долазе наслеђени са сумом других, често сасвим супротних инстинката. Дубока вредност ових социјалних инстинката веома се лепо огледа у децем удруживању и многим њиховим заједничким играма.

За душу детињу све је интересантно и све претставља проблем. И месец, кога жели да дохвати својим ручицама; и куца, коју жели да загрли; и простор, у који жели да се баци и да скочи. На сваку нову појаву мало и здраво дете реагује са интересом и радосно. Дете се радује свету и животу. Ведро отвара очи на сваку боју, а пажљиво окреће главу на звук.

Све су то елементи, из којих се могу конструисати виша естетска осећања, радост и животни оптимизам. Ова виша естетска осећања претстављају праву вредност цивилизације. Из ових осећања граде се уједно нити вишег социјалног живота.

А већ при раном подизању детета треба мислити на ове више животне вредности. Живот са свима својим вредностима мора далеко да зрачи изнад материје. Дар живота може да се развије и изваја до неслуђено финих облика, из којих зраче и светле осећања величине, блакости и дубоке среће. Тако се стање ствара са високом цивилизацијом. А путеве за овакво стање цивилизације треба крчити још од раног подизања и неговања малог детета.

Мало дете нема развијена естетска осећања. Дете је способно само да непосредно осети чулна задовољства. Али ова задовољства чине основу и полазну тачку за виша естетска осећања. Детиње чуло вида изазива допадање или недопадање, а из ових елемената развија се смисао за укус и естетска осећања. Постепено, појам лепога издваја се од материје, стварајући радосна осећања.

Ова радосна осећања, и ако чврсто спојена са материјом, могу бити веома изразита и код малог детета. Дете се радује светлости, бојама, предметима које види око себе, људима и животињама. Из оваквог реаговања малог детета могу се доцније развити суптилна и отмена естетска осећања. А људи суптилнијих осећања претстављају динамичну снагу једне више цивилизације.

Због свега тога, маломе детету треба приступати са пуно пажње, такта. И са пуним поштовањем према новом животу, који треба да се развија до савршенијих облика телесног и душевног.

Грех је не обраћати пажњу и не задовољити радозналост детета за сва оправдана и многобројна питања, која испуњавају детињу душу. Мудро је давати детету пуна и идејна обавештења о свету, у коме се дете креће и који за њега претставља новину.

Није никада излишно улазити и у финија тумачења света и појава. Нека дете зна, да је она светла кугла сунце, наука целог нашег живота; да се сваког тренутка мењају облици; да се све развија и мења; да ништа не остаје, а ипак да ништа и не пропада; да је свако ишчекивање уједно рађање начела новог; да живот природе, као и наш лични живот, претставља нешто велико. Да је човек способан да се даље развија итд. итд. И да зато треба неговати здравље и више облике живота.

Ова вера у живот и укус према животу може на тај начин да се усади још у раноме детињству. Тиме се уједно дете оспособљава за виши лични живот. А доцније, од овакве деце постају активни фактори више цивилизације.

Такве личности траже свуда проблем и акцију. Због ове акције ове личности претстављају и социјалне вредности.

Даље наше социјално подизање и усавршавање цивилизације зависи у многоме од тога, да ли васпитним системом будимо у детету егоизам и искључиву веру у материју или васпитавамо дете преко здравих моралних рефлекција у вери према вишем достојанству човечје личности и заједнице. И вишим вредности човечјег духа и цивилизације.

Д-р Светислав Стефановић,

в. д. директора Социјално-здравствене
дирекције О. г. Београда

Старање о душевном здрављу детета

По једном парадоксу историје дошла је у медицини брига и старање о здрављу као последња, најмлађа област сазнања и рада.

Док се доскора медицина учила на лешу и практично бавила само болешћу и болесним човеком, тек у последње време тежи она да се изучава на живом људском створу, и да се њен рад у пракси све више забави старањем за људско здравље. Брига и заштита здравог човека тако све више долази до значаја у медицини, као што физиологија и психологија постају исто тако важни, као анатомија и патологија. Медицина излази из става науке у односу према смрти и болести и тражи да се афирмира у ставу према животу и здрављу.

Тако се промена овог става осећа не само у области физичког живота људског, него и у области његове душе и његовог душевног живота. Душевна хигијена постаје једна од најмлађих грана медицинске науке, и она се, и ако сама формирана једва пре двадесет година, шири и брзо прелази са одраслог и на дете, на душевни живот и здравље детета.

Брига и старање о душевном здрављу детета једна је од последњих области медицинског рада и једно од последњих сазнања медицинске науке, које је у току последњих неколико година довело до сасвим нових погледа у области душевног живота детињег. Психологија не само младости, него и детинства, чак до психологије и психопатологије малог детета и одојчета најактуелнија су поља за испитивање у теорији и пракси медицине.

У том погледу су нарочито паралелна испитивања психологије и психопатологије детета са испитивањима примитивних људских раса и примитивних људи, довела до сасвим битних основних измена у нашим сазнањима. Постало је већ скоро опште сазнање, да се душевни свет детета далеко више и далеко дубље пројичира на цео душевни живот одраслог, него што се то раније и замислити могло. Не само биолошки фактори наслеђа, него и чисто психолошки фактори раног и најранијег детињства су они, који скоро предодређују, а у сваком случају најактивније формирају душевни живот целог човека.

Саме болести одраслог често нису ништа друго, него враћања на извесна стања, која

су у раном или најранијем детињству била општа и нормална, или су постојала у животу предака до најудаљенијих времена. Већ Фројд, оснивач и организатор психоанализе, који је сасвим радикално, ма колико једнострано и симплицистички, открио значај потсвесног живота, те и значај психологије раног детињства, и психе примитивног човека, запажа да: „Сваки болесник се у својим симптомима и њиховим последицама враћа на извесну периоду своје прошлости и бира за то чак врло ране фазе. Стари начини дејства душевног апарата поново оживљују, онако као што су дејствовали у првом детињству, или можда још у преисторијским временима. Кроз њих давно потонули начини држања, облици мишљења, фантазије и поступања постају поново активни”.¹⁾

Да бисмо разумели човека, морамо често покушати да у њему пронађемо дете, и да бисмо разумели дете, морамо често у њему да пронађемо његове давне, исконске претке.

Овака проучавања довела су до тога, да се на пример и један од најтежих комплекса детиње и људске психе уопште, по Фројду познати и озлоглашени Едипов комплекс, — веза детета за родитеља, — објашњава на један далеко бољи и лепши начин. Едипов комплекс излази из сфере сексуса, као што га тумачи Фројд и уопште из сфере индивидуалног живота, и тумачи се исконским социјалним условима живота и првим облицима организовања породице, када је мати била не само носилац породице него и носилац друштва и друштвене власти.

Значај и улога матере у животу детета, која се тако да пратити до најстаријег доба људске историје, до епохе матриархата, коју је први проучио и темељно утврдио Бахофен, запажен већ од Фр. Енгелса у његовој можда научно најбољој књизи „О постанку породице”,²⁾ постаје данас поново предмет научног испитивања баш у области саме медицине детета и детињства, те чини да мати и дете стварно представљају не само биолошку и социолошку него и психолошку целину. Психолошка симбиоза детета са родитељима, са

¹⁾ S. Freud: Vorl. z. Einf. in d. Psychoanalyse.

²⁾ Fr. Engels: Ursprung der Familie.

околином проблем је најновијих научних испитивања о којима баш ових дана професор психопатологије раног дечијег узраста др. Е. Бенјамин даје једну изванредно сугестивну књигу под насловом „Болест цивилизације“.³⁾

(уметничка скица акад. сликара г. Балажа)

Болест цивилизације, болест културе је у основи болест детета, на првом месту болест детиње душе, и чување, старање и заштита здравља детиње душе то је заштита и спас културе.

У једном од највећих и најоригиналнијих одељака своје књиге, професор Бенјамин проучава опадање и боловање културе ста-

³⁾ Prof. Dr. E. Benjamin: Die Krankheit der Zivilisation, München 1934.

рих Грка и Римљана напоредо са све већим, квантитативним и квалитативним оболевањима детиње душе. Филозофи и умни људи већ код тих старих народа, запажали су на души деце све оне болесне појаве, које и данас задају бриге не само родитељима и васпитачима, него и управљачима народа: као карактер и душа јединог детета, проблем прерано сазреле деце, деце лишене или искинуте из своје природне социјалне средине, породице итд. Плутарх, Хипократ, Катон, Сенека и толики други, већ далеко пре наших дана постављали су проблем душевних оболења детета и бриге и старања о душевном здрављу детета.

Тај проблем, та брига и старање стоји и пред нама и захтева најозбиљнију пажњу. Прошла су времена када смо се бринули само за лечење оболелог детета. Пролази и време када смо се бринули само о заштити телесног здравља детета. Дохвата нас дужност да се старамо и о заштити душевног здравља детета, наше деце, свесни да у старању за душевно здравље наше деце лежи и старање за душевно здравље нашег човека и нашег народа.

У практичном погледу то значи, морамо приступити и организованом старању за душевно здравље наше деце. Зато морамо проучити и појаве душевних оболења наше деце од најобичнијих појава неуроза тако зване нервозне деце до тешких појава душевних поремећаја абнормалне, испод-нормалне па и изнад-нормалне деце. Психотехника може ту послужити као једно од помоћних средстава испитивања, далеко од тога да буде једино и увек сигурно. Сем тога она се даје применити на децу старијег узраста, не и на ону раног и најранијег детињства. А душевна оболења, па и заштита од њих почињу баш у тим најранијим добима детињства.

Зато би не само при школским поликеникама него и при градским диспанзерима и саветовалиштима за одојчад и малу децу требало приступити организацији рада на проучавању душевног живота деце и заштити њиховог душевног здравља.

То је један од крупних и тешких, али и племенитих и светих задатака нашег комунално-социјалног старања за децу и наше дечје заштите.

Антон Скала,
референт Министарства просвете

Заштита абнормалне деце

Свакоме детету потребна је за његов развој и напредак помоћ и заштита друштвене заједнице. Без помоћи и заштите друштвене заједнице ни једно дете не може напредовати и формирати се у корисну друштвену јединку. Ако ово важи за свако нормално дете, у толико пре све ово важи за децу са разним телесним или душевним недостацима или неправилностима, то јест за слепу, глухонему, наглуху, кратковиду, душевно заосталу, психопатичну, богаљасту или епилептичну децу, укратко речено за децу коју називамо *абнормалном децом*.

Породица, школа, занат па и сама младеж су оне друштвене средине, које највише утичу на развој деце. Њихов утицај је природан и веома успешан, кад је у питању нормално дете, али кад је у питању абнормално дете, оне се не могу снаћи. Родитељи брзо примете да њихове способности, па и средства, која иначе с успехом употребљавају у нези и васпитању нормалног детета, никако нису довољна да би са њима могли и своје абнормално дете извести на пут и помоћи да и оно нешто постигне у животу. Основна школа, која је тако уређена да само нормалноме детету пружи потребна знања и умења, налази се исто тако у недоумици, кад прими неко абнормално дете у своју средину, јер сва њезина настојања, да би и оно постигло основна знања, остају обично безуспешна. На занату абнормално дете без подесног образовања не може напредовати, јер су недовољна сва она средства која се с успехом употребљавају за занатску обуку нормалног детета.

Али и абнормална деца имају право на заштиту и помоћ и ми смо дужни да се о њима бринемо, да их, према њиховим способностима, васпитавамо и да им помажемо у сваком погледу. Наши Закони и њима признају сва ова права и прописују нарочите установе за заштиту и васпитање абнормалне деце. Готово нема такве мајке, која не би своје телесно или душевно недовољно развијеноме детету желела све оно што жели и своје нормално развијеном детету. Шта више, она се за ово своје недужно дете још више брине, све предузима и свуда тражи савете, шта би још могла учинити, па да би

и ово њено дете било способно за живот, да би и оно било корисно за друштво. Сами родитељи или сама школа нису кадри да даду абнормалној деци сву ону помоћ, која је потребна за обезбеђење њихове боље будућности. Помоћ и заштита абнормалне деце није и не може бити задатак и циљ само поједине друштвене средине него је заштита абнормалне деце проблем, који треба да се реши заједничким радом и заједничким настојањима државе, самоуправних тела, хуманих удружења и приватне иницијативе.

Проблем заштите абнормалне деце није нов. Културни народи су се увек бринули и о абнормалној деци. Напретком културе развијало се и схватање заштите абнормалне деце. У своје доба веровало се да абнормално дете, нарочито слепо или глухонемо, не може да постане користан или продуктиван члан друштва. Зато су се у то време абнормална деца издржавала од милостиње, а у појединим случајевима и од помоћи у неком манастиру или у некој болници. Али усавршавањем медицине и педагогике абнормалност је данас већ дотле испитана и проучена, да се може у појединим случајевима и предупредити, а у многим случајевима помоћу нарочитог педагошког и здравственог лечења и савладати. Данас се заштита абнормалне деце не састоји више у томе да се обезбеди њихово издржавање и исхрана, него у правилном разумевању, лечењу и васпитавању деце која су ма на који начин у своме телесном или душевном развоју ометена. Сврха данашње заштите је дакле оспособити абнормално дете за користан и продуктиван рад у друштвеној заједници. Овај циљ може се најбоље постићи у разним установама, у којима се абнормална деца негују, васпитавају и образују. Овакве установе су: завод за негу и заштиту; школе и одељења у којима се абнормална деца васпитавају по нарочитим програмима и методама, који су удешени према индивидуалним способностима и склоностима појединих врста абнормалне деце; домови са потпуно уређеним радионицама у којима ова деца могу да изуче онај занат за који имају највише телесних и душевних способности; домови у којима одраслија абнормална деца,

која су већ изучила неки занат или се иначе оспособила за самосталан живот, али нема ко да се за њих брине, могу наћи склониште и зараду, док се и за њих не нађе подесно место у некој радњи или неком предузећу; а најзад установе за заштиту оне абнормалне деце, која нису способна да се својим радом издржавају. Овде треба да напоменемо и све мере које се предузимају да се абнормална деца заштите од искоришћавања ма од које стране и ма у које доба њиховог живота, као и све мере које се примењују за предупредивање или сузбијање абнормалности.

Заштита абнормалне деце не обухвата само неко одређено доба абнормалног детета, него се она може вршити кроз цео његов живот, те се према средствима која се употребљавају дели на заштиту абнормалне деце у прешколско, школско и послешколско доба.

О васпитању и образовању абнормалне деце на овом месту нећемо да говоримо, јер васпитање, и ако има непосредних додирних тачака са заштитом, претставља нарочити проблем, који треба да решавају васпитачи према науци о упознавању и разумевању абнормалне деце и о њиховом лечењу са нарочитим васпитним и наставним средствима.

Наш задатак је да се упознамо са заштитом абнормалне деце и то у прешколско, школско и после школско доба.

А Заштита абнормалне деце у прешколско доба

Малена абнормална деца обично уживају негу родитеља и заштиту породичне куће. Мајка је прва која примети да се по неко дете не развија онако како би требало. Сва је забринута, кад види да ће јој једно њено дете остати слепо, или глухонемо, или богаљасто, или да показује нарочите знакове на основу којих може закључити да јој се дете не развија нормално. Сва средства, све мере, које је с најбољим успехом примењивала у нези остале своје деце, остају код ових недужних појединаца безуспешне. Ова констатација доводи мајке у очајавање. Саме немоћне и недорасле тешкоме задатку неговања ове своје недужне деце, траже савете свуда и пробају све што им се каже. Али пошто добијају савете већином од људи који су и сами неуки, то се губи само време, а стање ове деце никако се не поправља. Мајке плачу и кукају, и догађа се да своју у развоју ометену децу сувише мазе, те их размазе, или их сасвим запусте. Последница је таквог поступка, да се код ове деце није развила и ојачала ни једна добра особина и склоност, која би могла послужити као основ за њихов будући развој, него су се код

ове деце у највише случајева развијале и преовладале лоше и штетне особине и склоности, које доцније и стручни васпитачи само са великим напором отстрањују. Услед оваквих појава, које нису тако ретке, потребно је и ради се на томе да се помогну и заштите већ малена абнормална деца, јер што се болест раније почне лечити, то се бољи успех може очекивати.

Прво треба родитеље упознати са абнормалном децом и саветовати их како се она негују и помажу, а за случајеве кад нема могућности или услова да се ова деца негују код куће, треба подизати установе за заштиту и негу малене абнормалне деце.

Заштита абнормалне деце у прешколско доба састоји се, дакле, у томе да се утврде и у живот спроведу оне мере, помоћу којих ће се сачувати породица од абнормалне деце или ће се избећи штетне последице неправилног неговања абнормалне деце. Држава и градске општине при том имају велике социјалне задатке. Оне се боре противу злоупотреба алкохола и наркотичних средстава, противу полних болести и туберкулозе, као главних узрока абнормалних порођаја. Држава и градске општине боре се и противу социјалне беде као што су незапосленост, оскудица у становима, недовољна исхрана, што све утиче да деца, која се у оваквим приликама рађају и развијају, показују разне недостатке код неправилности, било у телесном или душевном развоју. Важне мере предродне које прописује држава у циљу сузбијања узрока абнормалности јесу још: забрана брака међу сродницима; забрана брака са нерасудљивим лицима; гоњење и кажњавање лица која са слабимисленим женскињама полно живе, и предупредивање расплођавања абнормалних (стерилизација).

Циљ је овде поменутих мера, које прописује држава као највиша социјално политичка и здравствена власт, да се породица, друштво и народ, чија морална и здравствена стања треба што више подићи, упознају са узроцима, који стварају све више и више абнормалних, а да сви по својој доброј вољи и својим способностима помажу, да се отстрани што већи број ових судбоносних узрока.

Поред ових мера предродне заштита се користи још и средствима, помоћу којих се избегавају штетне последице неправилног неговања малене абнормалне деце. У ту сврху подижу се саветовалишта за мајке, прописују се мере за заштиту материнства; оснивају се прихватишта (пестовалишта), склоништа, обданишта и забавишта, дакле, установе у којима добивају одојчад и малена деца потпуну заштиту и негу, а мајке најбоље савете за опхођење са својом децом и чување свога здравља за време трудноће.

Пошто у појединим местима наше државе нема толики број абнормалне деце, да би се основале нарочите установе само за њихову заштиту и негу, примају се у највише случајева и абнормална деца у поменуте установе за заштиту деце. Осим тога Завод за слепе у Земуну и Завод за глухонеме у Јагодини примају малену слепо, односно глухонему децу у своја интернатски уређена забавишта.

Заштита абнормалне деце у школско доба

Као што је у свима државама тако је и у нашој држави највише развијена заштита абнормалне деце у школско доба. У то доба долази до заједничког рада дома и школе. Многа абнормална деца упишу се у народне школе за нормалну децу. И ако нормална школа по својој уређењу није у могућности да абнормалној деци пружи што је потребно за њихов развој, ипак је утицај школе важан, јер школа може најлакше и најуспешније саветовати родитеље како треба да васпитавају своју децу. Ако су школа, лекар и свештеник успели да родитеље убеду да и њихово абнормално дете може нешто постићи у животу, али само кад се развијају његове добре особине, те се никад у присуству детета не помињу његови недостаци, и не даје повода да се дете услед својег недостатка осећа мање вредним, онда су школа и други, и ако не стручни саветници, већ много допринели за заштиту абнормалне деце. Али пошто се највећи број абнормалне деце не може с успехом неговати и васпитавати ни код куће ни у нормалној школи, оснивају се за поједине врсте абнормалне деце школског доба нарочите установе. Ове установе могу бити или интернатски уређени заводи, или школе, у којима се абнормална деца васпитавају и уживају сву потребну помоћ.

У нашој држави постоје заводи за слепо децу у Земуну, Загребу и у Кочевју у дравској бановини, заводи за глухонему децу у Београду, Загребу, Љубљани и Јагодини. Сви ови заводи су интернатски уређени. За душевно заосталу децу не постоји још ни један интернатски уређен завод, него само школе и поједина одељења при нормалним основним школама. Таквих школа, које се зову помоћне школе „Hilfschulen“ и помоћних одељења „Hilfsklassen“ имамо више. Најстарије су помоћне школе у Љубљани и Марибору, од 1911 и 1913 године, новијег датума су помоћне школе у Новом Саду, Загребу, Земуну, Сарајеву и Скопљу. Помоћних одељења при основним школама има 45 у разним местима. За теже случајеве душевно заостале деце оснива се интернатски уређени завод у Великој Горици. За богаљасту децу уређује се већи завод при ортопедској клиници у Загребу. За морално угро-

жену и морално покварену децу постоје шест завода за васпитање деце и млађих малолетника и то по један у Београду, Глини, Славонској Пожеги за женску децу, у Клинча Селима код Загреба, у Пахинском и у Литији.

У свима овим заводима деца уживају сву помоћ и васпитавају се с обзиром на њихове телесне или душевне недостатке, и њихове способности. Деца која после завршног васпитања и образовања у заводским радионицама напусте завод, оспособљена су да могу самостално зарађивати хлеб. На жалост број оваквих завода није довољан да би се могао примити већи део абнормалне деце. У садашњим приликама привредне кризе тешко је и ове заводе напунити. Сваки завод могао би да прими више деце него што их прима, али родитељи немају средстава за издржавање. Сиромашнији родитељима помажу у томе држава, бановина и градске општине издржавајући децу на терет својих буџета. И хумана друштва и поједини добротвори помажу абнормалну децу и старају се о њиховој бољој будућности, али све то још није довољно.

Најстарије хумано друштво, које се стара о абнормалној деци у нашој држави је друштво „Краљ Дечански“ за васпитање и образовање глухонеме и следе деце, основано 1893 године у Београду. Ово друштво, које је прошле године прославило четрдесетогодишњицу свога рада подигло је у Београду свој дом, у који сваке године прима до 15 нових глухонемих питомаца. За 40 година рада овог друштва оспособило се у овом дому преко 400 глухонеме деце (дечака и девојчица) за самосталан живот и рад и тиме их спасло беде и просјачења.

За глухонему децу стара се још и „Друштво за припомоћ глухонеме деце у Загребу“, основано 1902 године. Нарочита сврха овог друштва је да се брине за занатску обуку свршених питомаца Завода за одгој глухонеме деце у Загребу, те да их смешта у разне обрте. У Загребу су и одрасли глухонемци основали 1929 године своје Удружење глухонемих „Добротвор“ са задатком, да унапређује образовање глухонеме деце оснивањем школа, да оснује свој дом глухонемих и да у невољи и материјално помаже своје чланове.

У Љубљани постоји Друштво за помагање глухонеме младежи за дравску бановину основано 1930 године. Циљ је овог друштва исти као и осталих већ поменутих друштава за помоћ и заштиту глухонеме деце.

Најстарије друштво које се стара о помоћи и васпитању слепих је „Друштво св. Вида за подупирање слијепца у Загребу“, основано 1893 године. Задатак је овог друштва да апсолвиране питомаце Завода за одгој следе деце у Загребу помаже и да им омогући

самосталан привредни рад. Друштво има у ту сврху и своју установу „Дом слепих“ у Загребу. За време прекида рада Друштва Св. Вида од 1920 до 1926 године, управљала је друштвеном имовином покрајинска влада у Загребу, која је преместила сву слепу децу из поменутих домова и завода на своје добро у Поповачу. У то време су одрасли слепи основали 1922 године своје „Удружење самосталних и изображених слијепца у Загребу.“ То друштво је отворило 1925 године своју радњу у Илици, где су се продавали разни радови чланова, а 1927 године основало је и свој привремени дом на Св. Духу. Кад је Друштво Св. Вида 1926 године поново прорадило, дошло је после дужих преговора 1929 године до фузије обадва друштва тако да сада на подручју Савске бановине делује на заштити слепих само Друштво Светог Вида у Загребу.

У Београду су милосрдне госпође основале 1926 године Друштво за заштиту слепих девојака. Ово друштво, које веома успешно ради, има свој Завод за слепе девојке на добру „Моја воља“, код Инђије, где слепе девојке уживају сву потребну заштиту.

У Љубљани су одрасли слепи основали 1920 године „Друштво за помоћ слепих у дравској бановини.“ Задатак је тог друштва заинтересовати јавност за заштиту и образовање слепих и материјално помагати своје слепе чланове.

Поред овог друштва постоји у Љубљани још и друштво „Дом слепих“ основано 1923 године са циљем да подигне модеран завод за слепе. На слепе земљаке нису заборавили ни Словенци у Америци. Основали су амерички фонд и послали га у домовину у сврху да се подигне „Дом слепих.“

Заштита абнормалне деце у послешколско доба

Већ из ових кратких података о организацији заштите абнормалне деце могли смо увидети, да задатак заштите: да се абнормално дете оспособи за самосталан и продуктиван рад, те да се спасе беде и просјачења, никако не престане са завршеним радом у школско доба детета, него да управо сада отпочне најважнији део заштите, наиме саветовати свакоме детету подесно звање, оспособити га за самосталан рад и наћи му место, где се неће услед својих телесних или душевних недостатака искоришћавати, него где ће му бити обезбеђена зарада и будућност.

Да би се тај најважнији циљ заштите абнормалне деце што боље и сигурније постигао, потребно је да имају сви заводи за васпитање абнормалне деце или потпуно уређене радионице за оне занате, који су најподеснији за поједину врсту дефектности, или пак уређену економију где би се тежи случајеви абнормалне деце, који нису способни за

занатску обуку, оспособили за разне земљорадничке послове. Без овако уређених завода заштита абнормалне деце тешко постиже свој циљ. Пошто сви наши заводи немају још подесних радионица, веома је хвале вредно што су поједина хумана друштва за помоћ абнормалној деци, правилно схватила свој задатак, ставила себи у дужност да се брину и о занатској обуци ове деце.

Један од најважнијих тренутака у животу сваког човека је онај, кад по свршеном школовању и образовању или по свршеној обуци ступи први пут у службу и почиње да зарађује свој хлеб. Нормално развијеном детету сада није више потребна нарочита помоћ, али заштита абнормалног детета има, међутим, још увек велику обавезност према својим штићеницима. Кад је заштита сместила своје штићенике код ранзих мајстора и у разна предузећа, брине се о томе, да се ни једно дете услед својих недостатака не искоришћује, а у случају бездушног и себичног поступања, одузима дете и налази му боље место.

Пошто је због привредне кризе скоро у свима предузећима дошло до смањивања рада у пола, а многе су радње престале радити, услед чега се повећао број беспослених, све је теже наћи место абнормалном детету. Али пошто број абнормалне деце ни у једној па ни у нашој држави није мален, а издржавање абнормалних који не могу ништа зарадити значи за породицу, друштво, општине и државу велики терет, потребно је да се целокупна државна, самоуправни и приватна заштита абнормалне деце организује тако, да би се могао спасти што већи број абнормалне деце у корист народне привреде и националног благостања. То ће се постићи на тај начин да се за абнормалну децу у школско доба подижу васпитни заводи са потпуно уређеним радионицама за занатску обуку, а за абнормалне после школског доба установе интернатски уређене радње, предузећа или економије, у којима би радили и зарађивали абнормални штићеници док им се не нађе подесно место ван ових заштитних предузећа. Оваква интернатски уређена предузећа за привремено смештање абнормалних занатлија, постоје у свима културним земљама и свуда су пробитачна и за абнормалне и за заштиту. У нашој ће држави Министарство социјалне политике и народног здравља подићи прву такву установу за слепе у Земуну под именом Дом за доживотни смештај слепих. Оваква установа у минијатури биће и Дом слепих девојака „Моја воља“ код Инђије.

За остале врсте абнормалне деце у нашој земљи још немамо слично уређених установа. Али кад се буду сви меродавни кругови уверили да нешколовано и незаштићено абнормално дете значи већи терет за дру-

штво и државу него васпитано и заштићено, те да може образовано абнормално дете исто тако помоћи напредак народне привреде, а да је нашој младој држави потребна помоћ сваког појединца, онда ће се и код нас заштити абнормалне деце посветити потпуна пажња и подићи ће се још више установа за васпитање, образовање и заштиту абнормалне деце.

Подаци о бројном стању абнормалне деце и о помоћи у нашој држави

Према статистичким подацима у нашој држави је било 1931 године 17691 глухонемих, 12246 слепих и 21475 слабоумних и умоболних, од тога је било до 17 година живота 4367 глухонеме, 973 следе и 3429 слабоумне деце и младежи. Ови подаци о слабоумној деци важе само за најтеже случајеве као што су идијоти и кретени. О осталој абнормалној деци као што су душевно мање вредна, наглуха, кратковидна, богаљаста, епилептична и психопатична деца немамо тачних података. Из података основних школа у нашој држави о деци која су се уписала у нормалне школе али услед својих телесних или душевних недостатака нису могла пратити наставу у нормалној школи, види се, да је 1931 године такве деце било око 20000. Овој се деци у препуним одељењима нормалних основних разреда не може посветити довољно пажње и тако се ова деца исписују из школе без икаквих постигнутих резултата и неспособна за самосталан живот.

Неки број абнормалне деце васпитава се у већ поменутих заводима. У нашим заводима за следе васпитава се и ужива помоћ око 250 слепих, а више од 700 следе деце још није заштићено. У четири завода за глухонеме смештено је око 400 глухонеме деце, што значи да још 3000 глухонеме деце и младежи не ужива никакву помоћ. Од 23400 недовољно развијене деце васпитава се у нарочитим школама и одељењима око 1300 деце, те према томе још око 22000 абнормалне деце не ужива подесно васпитање и помоћ.

Нису нам познати подаци колики број ове незаштићене, и у више случајева напуштене деце, услед своје неурачунљивости служи као слепо оруђе разним заводницима у њиховим подухватима и колики се број деце из истих разлога предао скитању и крађи, али је чињеница да 6 наших завода за васпитање деце и млађих малолетника у којима се годишње поправља око 400 деце, не могу примити сву ону децу, за коју родитељи или старатељи моле да буду примљена или која би по пресуди морала бити примљена. А друга је чињеница да би ови за-

води остали упола празни, кад би се абнормална деца заштитила и помогла већ у претшколско и школско доба. Пракса је показала и педагози су утврдили да се за сваки завод који се подиже за заштиту и васпитање абнормалне деце, може затворити по један казнени завод.

Заштиту абнормалне деце издашно помажу и новчаним средствима како држава тако и самоуправни тела и приватна иницијатива. Из буџета Краљевских банских управа за 1931 годину види се да све банске управе према својим приликама воде рачуна и о подизању нарочитих завода за абнормалну децу. Све банске управе основале су наине нарочите фондове за подизање таквих установа или одредиле потребне суме за издржавање већ постојећих установа. Тако је Дравска бановина унела у свој буџет за 1931 годину у поменуте сврхе 1.513.992 динара; Дунавска бановина 200.000 динара; Врбаска бановина 100.000 динара; Дринска бановина 300.000 динара; Вардарска бановина 150.000 динара; Зетска бановина 20.000 динара; Моравска бановина 125.000 динара; Приморска бановина 60.000 динара, и Савска бановина 1.110.000 динара.

Министарство социјалне политике и народног здравља издало је 1931 године динара 1.400.000 за издржавање и развој Дома слепих у Земуну и Дома глухонемих у Јагодини, те је и обезбедило потребне своте за подизање Дома за доживотни смештај слепих у Земуну.

Министарство правде је 1931 године издало за заводе за васпитање и поправљање деце и малолетника 36.193.730 динара, а Министарство просвете је у свима овим заводима и школама поставило наставнике и васпитаче на терет свога буџета.

Материјална помоћ градских општина није незнатна. Општине се у појединим случајевима брину за издржавање ових установа, за намештај и потребна васпитна средства, а у много случајева издржавају на терет својих буџета абнормалну децу сиромашних родитеља у поменутих заводима.

Из дневних новина можемо се сваког дана уверити да се и многа приватна лица радо сећају недужне деце и шаљу заводима или друштвима своје прилоге као помоћ за заштиту и образовање абнормалне деце.

Сви ови мали и велики добротвори и помажући чланови стварају са поменутих друштвима и установама за заштиту и васпитање абнормалне деце ону друштвену средину, која је свесна да је дужност свих здравих чланова народне заједнице да помажу и оне чланове који су без своје кривице а услед разних друштвених заблуда или животних несрећа заостали у своме телесном или душевном развоју.

Средњешколски проблеми

Васпитање ученика у средњим школама обухвата време од 11—19 година, дакле доба живог развика телесне грађе и душевних функција. Ученик доживљује важне промене којима руководе спољни утицаји, утицаји средине, и унутрашње силе наслеђа. За време тих промена, особине будућег грађанина се рађају, јачају и испољавају на различите начине. За осам година те промене су огромне, и од детета какво је ушло у први разред излази формиран, зрео човек. Природно је да је васпитање у то доба од огромног значаја и по личноме и по народу, и да му треба обратити највећу пажњу. Васпитање подмлатка мора бити рационално, на научној основи, да одговара индивидуалним особинама васпитаника, економској структури земље, културном нивоу народа и његовим идеалима. У једној културној земљи, сва деца, без разлике пола, порекла, вере, народности и материјалног стања, имају право на васпитање, на развика свих својих најбољих способности до највеће мере.

Социјална правда и корист заједнице захтевају да се од сваке јединке, оба пола, извуче максимум вредности.

Складно развијање ученичког тела и духа, оспособљавање за сталну активност и самостално иступање у животу, као и припрема за дужности у заједници спроводи средња школа кроз своје планове и програме.

Ови планови и програми се код нас, као и у свима високо културним земљама, савесно проучавају, одабирају и стално прилагођавају савременом напретку, педагошком искуству и специјалним условима живота нашег народа. Из тих разлога, средњешколски проблеми су увек на дневном реду, за њих се сви интересују, и о њима би хтели сви да суде. Из тих разлога је васпитање у средњим школама најосетљивије, наставничка улога најделикатнија.

Преко плана и програма ученик стиче аналитички и синтетички метод рада, развија способност логичког мишљења, меморију, апстракцију, конкретна запажања итд. Сваки предмет има особену вредност, а сви скупа су неопходни за културу духа. Општа култура има две основе: природу и човека. За њихово проучавање служе природне науке, математика, географија и историја. Техничка

грана су језици. Философија и религија воде ученика стазом вишег човека, који се кроз векове развијао и још увек усавршава. Музика и пластичне уметности развијају естетичне способности. Хигијена и гимнастике управљају телесним развикам ученика.

Народни језик и књижевност, народна историја са географијом и народна уметност чине основну, народну културу, језгро, око кога се у концентричним круговима шири општа култура.

Социјални идеал је дужност. Дужност је рад. Радом се постаје користан члан заједнице. Радом се успева на стази културе.

Средња школа одлично припрема ученика за живот путем рада, прилагођавајући дете раду и сталној акцији на све педагошке начине. У непрекидним напорима ума, који пружају истинску радост сваком просвећеном лицу, постиже се култура духа и правилна оријентација у животу. У сталном додиру са највећим творевинама људског духа, човек се ослобађа предрасуда и заблуда, оспособљава се да свет посматра реалним очима, богати се искуством и дисциплинује дух.

Интелектуално добро развијен, довољно упућен у потребу удубљавања у сваку ствар и посао који предузима, наш средњошколац неће стукнути у одлучном часу пред обавезом да савесно врши дужност коју му живот наметне.

И у колико је систематско образовање увећало ученичке физичке и духовне силе, у толико ће више дати непосредне користи друштву.

Васпитна вредност целокупне наставе у средњој школи постигнута је ако смо наше ученике научили да правилно мисле, логички говоре, да спонтано и добро иступају, да прилагоде став и акцију у критичним тренуцима, да у свима својим поступцима очувају достојанство честита и образована човека, да су активни и социјални, родољубиви и човекољубиви да осете, схвате и теже лепоти и истини, правди и доброти.

Средња школа је и политичко-економски инструменат. Она формира јединку за колективан живот. Ни основна ни стручна школа не уједначава тако разлике ученика у пореклу, вери, раси, народности, сталежу и материјалном стању. Њен принцип је једнакост,

братство и љубав међу ученицима. Једина разлика међу њима је њихова способност и вредноћа, њихов карактер и здравље.

Средња школа припрема нове нараштаје у родољубивом и човекољубивом духу, у осећању наклоности за децу других народа. Ту је залога за нови поредак у свету, који би за увек онемогућио рат међу културним народима и сачувао цивилизацију.

Досадашња средња школа имала је само наставнике који су се бринули о формирању народног подмлатка. Модерна средња школа отвара врата родитељима и лекарима у циљу заједничке сарадње на проналажењу могућности за телесно, интелектуално и морално усавањање детета, за развијање добрих особина, ублаживање и отстрањивање мана и порока, за победу благородних инстинката, за подизање вере у себе, за потстицање у добром, за утишавање бурних и немирних духова, за одмеравање количине и каквоће рада, једном речи, за заједнички рад на складном развијању људског бића, како би васпитање текло једним одмереним током, без нервозе и журбе, без непотребних неспоразума и сукоба, који често доводе до несрећних последица по ученички живот и будућност.

Развити у свакога ученика способности да оствари максимум људске могућности, а да не изгуби здравље, ведрину и срдачност, то је циљ заједничке сарадње родитеља, учитеља и лекара. Ако постигнемо да ученику уштедимо излишне патње, прибавимо све за његову радост и срећу, и учинимо да му и сама успомена на школовање буде довољна да га окрепи у часовима клонулости и неизбежним тешкоћама модерног живота, онда је наш заједнички рад крунисан успехом.

Утицај породице је пресудан у образовању моралних вредности детета.

Здрава, морално јака и духовно развијена породица је основа здраве егзистенције једног народа. Породица даје основу у васпитању карактера детета и прва развије у детету основне елементе морала, љубав, поверење, дружељубље, несебичност итд.

Школа има више успеха тамо где је породично васпитање пружило све услове развитка за прво детињство, где је учврстило и припремило подлогу на даљи рад.

Тешкоће садашњице, неизвесност за будућност чине породичан живот брижним, не-

извесним, нервозним, а таква атмосфера не пружа услове за детињи правилан развој. Опadaње мирног породичног живота, проузроковано ратовима, а појачано економским невољама, претставља праву опасност по детињи живот, јер нестаје оне тихе и складне средине у којој дете има сву заштиту у најосетљивијем периоду свога развитка.

Тешко је замислити какве ће последице имати овакво стање ствари на будуће грађане кад су лишени тог најважнијег фактора у доба најинтензивнијег развића, у доба кад се код детета буди савест, вера у људе и будућност, осећање дужности и љубави према ближњем; кад се исправљају наслеђене мане; кад се сузбија грубост и себичност; кад се стичу навике реда, рада и чистоће; кад се јавља одвратност према лажи и притварању итд.

Нашим савременицима се поставља озбиљан проблем како да осигурају подмлатку услове за његово пуно развиће усред оволиких тешкоћа, и како да сачувају и ојачају телесно, морално и умно здравље младим нараштајима, живом благу нашега народа.

У одбрану дечијег живота, народне узданице, устали су васпитачи омладине и други родољубиви трудбеници, те основаше многа приватна удружења, у намери, да подмладак приближе правим природним условима здравог живота и да допуне негде и замене недовољно старање у родитељској кући. Подмладак Црвеног крста, Савез сокола, Феријални савез, Савез трезвене младежи, скаути, затим заједнице дома и школе као и разни комунални фондови познати су са огромног материјалног значаја по школску омладину. Данашња средња школа, потпомогнута државом и приватним друштвима, пружа својим ученицима, у много случајева, исхрану, одело, обућу, школске уџбенике, лектиру и др. потребе. Слабуњаве ученике шаље на летовање, ако школске поликлинике нису то већ учиниле. Школа се стара да прибави сретства и за екскурзије у циљу упознавања домовине и развијања тешње везе са децом других крајева наше државе. Облик школског рада сваким даном је све већи а наставничке дужности све многобројније.

Нека би ови напори ојачали здравље тела и духа наших ученика, јер је здравље основа за морално и интелектуално формирање свакога појединца, па и читавог народа.

Воја Симић.

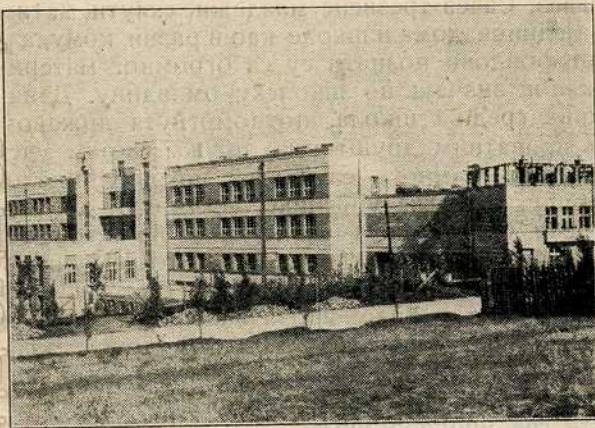
Одборник О. т. Београда и члан Школског одбора за град Београд

Београдска општина за хигијенске и здраве школе

Југословенски народ је велики по своме духу и славан по својим јуначким подвизима; да би своју слободу сачувао он је вековима за своју слободу крв лио. Све је жртвовао за њу, и кроз уста свога народнога песника, из кога избија неупоредиви пример љубави за свој народ и његову слободу, цео народ кличе:

Падајте браћо! Плин'те у крви!
Оставте села, да гори плам,
Бацајте сами у огањ децу;
стресте с' себе ропство и срам!

И Југословенски народ бацао је своју децу на жртвеник слободе и није имао времена у вековном ропству, да се својој деци

Нова основна школа у улици Војислава Илића

посвети. Дајући оно што му је најсветије, своју рођену децу, наш херојски народ извојевао је своју слободу.

Али и после ослобођења од непријатељског робовања, наш се народ дуго, стотину година борио са променљивом јуначком срећом и хватао се у коштац са много јачим непријатељем, све до онога часа, док није пошао у борбу за коначно народно ослобођење и уједињење.

Сада, када су спуштене и савијене славом увенчане националне заставе, наш се народ посвећује својој деци — нашој узданици. Деца су будућност сретнијих дана за нашу лепу Југославију. Ми, који смо стварали велику отаџбину, морамо се побринути да је оставимо у аманет и духовно и физички снажној деци, која морају бити задахнута оним великим националним духом, који живи у историји Југословенског народа.

Да би наша деца могла постати понос нације, света нам је дужност да учинимо све, да она још у њиховом раном детињству осете што је могуће мање горчине. Посветимо се како њиховом просвећивању, школској програмској настави, тако исто и изградњи њиховог телесног развијања, јер у здравом телу и дух је здрав.

У широким слојевима нашега народа, деца код својих родитеља не живе онако како би требала да живе, што долази једино из неразумевања основних појмова деце заштите, како физичке, тако и моралне. То се мора поправити на тај начин, што се имају организовати у народу предавања о децјој заштити. Та предавања најлакше би одржавали свештеници, учитељи и средски лекари, они су најближи народу и они ће широке масе народа поучити у каквом стању треба своју децу хигијенски одржавати, исхрањивати и васпитавати.

*

Данашња Општинска управа града Београда поклонила је пуну пажњу децјим установама, а специјално основним школама. Школски одбор за град Београд, на чијем је челу сам претседник Београдске општине, има свој радни програм о даљем подизању хигијенски изграђених школа, тако да ће у извођењу свога школског програма ићи до крајњих граница могућности, ценећи са једне стране велики значај здравих школа, а са друге стране вредност пуне дневне наставе. Између осталих, у пројекту су и ове нове школе: на Чукарици (или Бановом Брду), Душановцу (или Маринковој Бари), Железничкој колонији у Кошутњаку, Булбулдеру, Гундулићевом Венцу и Дедињу.

А. Б. Херенда

Београдска општина даје београдској деци што више сунца, ваздуха и зеленила

Ваздух, сунце и зеленило су битни услов здравља. И не само физичког здравља, него и душевне ведрине, душевног одмора и освежавања душевне снаге.

Али, ови толико потребни и благотворни елементи природе, које она тако штедро даје човечанству, врло често постају неприступачни стотинама хиљада становника великих градова. На неколико километара свега уда-

Њ. В. Престолонаследник Петар са Њ. В. Краљевићима Томиславом и Андрејом у шетњи по нашим парковима

љени од зелених брда и сунчаних равница, стотине хиљада становника великих градова, везани пословима, нису у могућности да пређу сваког дана то мало растојање и да искористе те благотворне дарове природе. На неколико километара удаљени од природе, они готово цео свој живот морају да проводе у затвореним и задимљеним просторијама канцеларија и радионица, у прабини и загушљивости градских улица, у сивим облицима архитектонских фасада, које ипак никад не могу накнадити лепоту разгранатог зеленог дрвећа, на глатком асфалту, који

ипак никада не може накнадити лепоту једне пољске стазе у цбуњу.

Питање сунца, ваздуха и зеленила постало је крупан проблем великих градских насеља, нарочито за децу. И, последњих деценија, комунална политика почела је интензивно да се бави тим питањем, улажући све напоре да деци градског становништва накнади бар у највећој могућој мери оно, што у том погледу сретнија сеоска деца имају у толиком изобиљу. Видело се да једном великом граду није довољно имати један или два велика репрезентативна парка са водоскоцима и споменицима, јер има много становника који, везани својим пословима, не стигну ни у недељи дана једанпут до тих паркова. Видело се исто тако, да великој вароши није довољно неколико пространих и раскошних тргова, јер има много становника које ни једанпут дневно не води пут преко тих тргова.

Приступило се решавању овог проблема подизањем што већег броја малих паркова и скверова на сваком слободном простору у граду, засађивањем дрвореда дуж свих уличних тротоара, стварањем зелених површина у свима улицама. А великим трговима модерна урбанистика претпоставља широке и право просечене улице, у правцу сунца.

Што се тиче улица, Београд је имао ту сретну околност, да су његове улице, према висини кућа, биле већ раније доста широко и добро просечене. Београд је град ниских кућа.

Питање зеленила било је у Београду много крупније. До пре неколико година Београд је располагао свега једним мало већим парком, Калимегданом, и то на крају града. Поред тога постојао је само мали Железнички парк код железничке станице. Уличног зеленила није било, а уличних дрвореда било је у врло мало улица и у сасвим запуштеном стању.

Па ипак, дуго после рата није се урадило ништа на паркирању Београда. Тек од пре неколико година Отсек за паркове О. г. Б. почео је да посвећује пуну пажњу парковима и зеленилу у Београду. А нарочито интензиван рад у томе правцу предузет је доласком садашње општинске управе. Док је на пр. 1930 године било у Београду 38.2 хектара

УРНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

паркираних површина, прошле године било је већ 70 хектара, дакле готово 100% више. Године 1930 било је по уличним дрворедима засађено 8.021 дрво, а прошле године 19.334 дрвета, док се ове године број већ попео на 35.697 дрвета. Само у току прошле године Београдска општина пошумила је 82 хектара, на којима је засадила 141.019 садница. Паркирано је у свима крајевима Београда 16 хектара са 50.863 комада шибља и 24.771 садница.

Резултати овога рада већ су сасвим видљиви: ту су безбројни травници који се ведрим зеленилом пружају дуж сивих тротоара, неколико нових и већ омиљених паркова, нарочито паркови код Народне скупштине и

природа може да пробуди, нарочито у младим бићима, тако подложним спољним утицајима.

Већ самим стварањем толиких зелених површина, Београдска општина је много учинила за физички и духовни развитак београдске деце. Али, упоредо са тим, Београдска општина је и нарочиту пажњу посветила искључиво деци.

Специално уређена децја игралишта по свима београдским већим парковима и по многим скверовима, а затим дворишта многобројних београдских школа и децјих установа за то су најлепши видљиви доказ.

Шеф Отсека за паркове О. г. Б. инж. Г. А. Крстић, о томе вели:

Један део новог парка Престолонаследника Петра. (Израђен 1932/33 године)

на Батал-цамији, па онда дрвореди у свима важнијим улицама, чије је дрвеће већ постигло леп развој. А кад се ово дрвеће потпуно развије, нарочито зелени шумски појас око Београда, Београд ће заиста бити дивна варош у бујном зеленилу, прави рај за десетине хиљада наше деце.

Водећи на овај начин рачуна о свом становништву уопште, Београдска општина је нарочито водила рачуна и о својим најмањим становницима, о београдској деци. Сунце, ваздух и зеленило, толико важно за и физичко здравље и за душевну ведрину одраслих, за децу постаје насušна потреба, исто као и свакодневна исхрана. Препуштена прашина тротоара и сивој суморности улица, млада плућа губе најпотребније елементе за своје здраво развијање, а и духу недостаје развитак осећаја оне племенитости, коју само

— У циљу превентивне хигијене детета и да би се дете уклонило са градске улице, од прашине, опасних оболења и несретних случајева, радили смо интензивно на изградњи децјих игралишта. Руководили смо се пажњом, да се деци пружи могућност да што више проведу у зеленилу, по угледу на запад, нарочито на Париз, који отвара децја игралишта не само по парковима, него и по скверовима. Исти је случај у Немачкој. У Келну, на пример, директно у шуми, у зеленом појасу, подигнута су за децу читава спортска игралишта. У томе се некад иде толико далеко, да се у корист деце, запоставља и естетска страна. По узору на Запад, и ми смо у току последње две године форсирали изградњу децјих игралишта. Данас их има у Београду не само у сваком парку, него и по скверовима.

Највеће београдско децје игралиште налази се на Малом Калимегдану. Оно обухвата 10.000 квадратних метара, а располаже разним атракцијама за децу, као љуљашкама, клацкалицом, рингешпилом, што претставља праву децју радост, те је у стању да привуче децу са уличних тротоара. Изграђен је и нарочито базен са песком за најмању децу. Колико се нашој, београдској деци оваква игралишта свиђају види се најбоље по томе, што се на игралишту Малог Калимегдана свакодневно налази по више стотина деце, која проводе време у игри и разоноди на чистом ваздуху и сунцу, окружена зеленилом, који врше једно снажно оплемењавање децје душе и формирање снажног децјег духа. Пуног оптимизма и несечиности.

Мање децје игралиште изграђено је и у новом парку код Народне скупштине, а по разним парковима и скверовима има укупно 26 децјих игралишта. То је све подигнуто за последње две-три године.

Особиту пажњу посветила је Београдска општина уређењу и паркирању дворишта основних школа. Уређена су тако и засађена 24 школска дворишта. При томе се водило рачуна о двема околностима, за децу врло важним, а то је слободан простор за игру на сунцу и ваздуху, и круг зеленила, који тај простор освежава, заштићује га од градске прашине, дима и ларме. Обрађена је пажња и на флору школских дворишта, те је засађена разнолика вегетација, да би се тако постигло и васпитно — поучно дејство изазивањем интересовања код деце за разне врсте растиња и буђење љубави за природу, што је градској деци нарочито потребно за оплемењавање њиховог духа.

Нека од школских дворишта су тако велика, да сама по себи претстављају читаве паркове, као школа у Шуматовачкој улици, школа у улици Војислава Илића и у Топчидеру. У току 1932—1933 године засадила је Београдска општина у дворишту школе у Војислава Илића улици 1759 комада шибља и 276 садница, у дворишту школе у Шуматовачкој улици 1177 комада шибља и 287 садница, у дворишту школе на Чукарици 1540 комада шибља и 190 садница, у дворишту школе у Топчидеру 600 комада шибља и 156 садница, у дворишту Палилулске школе 326 комада шибља и 106 садница, у дворишту школе Св. Саве 329 комада шибља и 138 садница, а уопште нема ни једне београдске основне школе у чијем дворишту није заса-

ђено шибље или саднице у највећој мери коју је простор дозвољавао. Овим је Београдска општина урадила неоспорно врло много за здравље, и физичко, и душевно, београдске деце.

Врло лепо уређена децја игралишта и паркирана дворишта добиће нове школе Њ. В. Краљице Марије, у Прокопу и на Карабурми.

Није се Београдска општина само на овоме задржала. Она је исто тако приступила уређењу игралишта и паркирању дворишта у разним обдаништима, децјим прихватиштима и другим децјим социјалним установама, и то у њих 80 на броју.

О одраслијој деци и омладини Општина је такође повела рачуна и предузела радове у двориштима београдских гимназија. Само у дворишту Треће гимназије засађено је 326 садница.

Исто тако вршени су радови на уређењу и паркирању црквених порти (црква Св. Александра Невског, на Чукарици и Вознесенска), где деца проводе сунчане дане у игри и витлању. У порти Вознесенске цркве засађено је 615 садница, а у порти цркве на Чукарици 806 комада шибља, поред 67 садница.

На овоме што је до сада урађено Београдска општина неће стати. Она ће и даље најактивније предузимати радове тако корисне и потребне превентивној децјој хигијени и децјем здрављу.

За сад је у пројекту изградња базена за воду и за сунчање на децјем игралишту на Малом Калимегдану, а затим изградња великог модерног децјег игралишта на ново шумљеном терену испод игралишта спортског клуба Југославија, које ће бити снабдевано најпривлачнијим децјим атракцијама, спортским децјим справама, па евентуално и малим „пони“ коњићима. Доцније, кад се развије пространи засађени зелени појас, који ће окружавати Београд великом густом шумом, биће предвиђен у сред шуме велики простор резервисан и уређен специјално за децју забаву и децји одмор.

Као што се види, Београдска општина схватила је у последње време велики значај ваздуха, сунца и зеленила за децу, те је посветила највећу пажњу развоју здравог тела и здравог духа београдске деце, будућих грађана престонице, од чије ће животне енергије и здравих погледа зависити даљи напредак и процват Београда.

Д-р Неда Јовановић,

лекар, члан Школског одбора града Београда

Општинска летовалишта сиромашних ђака основних школа

Београдски школски одбор у 1932-33-њој години живо се интересовао свима школским проблемима. Нарочито је била управљена његова активност у изграђивању неопходно потребних школских зграда и у здравствено социјалном правцу, у оснивању летовалишта за слабуњавае сиромашне ђаке београдских основних школа.

Идеја о организовању општинских летовалишта за сиромашне ђаке основних школа појавила се још крајем 1932 г. приликом израде буџета за 1933 г. и баш због тога је и повећана буџетска позиција са сумом од 100%!

У месецу априлу 1933 год. Одбор се опет интересовао организацијом летовалишта и донео је одлуку, да се оснују општинска летовалишта за сиромашне ђаке основних школа, да се организација изведе у сопственој режији.

Пристипуло се одмах раду а на сарадњу позване су све школске управе, које су се одазвале са пуним разумевањем. Школске управе, не само да су узеле учешће у раду, већ су развиле снажну активност, не само у организацији летовалишта но и у оснивању и извођењу истих.

Ранијих година у 1929-ој, 1931 и 1932-гој, пре оснивања наших летовалишта сиромашни ђаци основних школа упућивани су у летовалишта у шуме или на море у колонијама, које су се формирале у школској поликлиници, а на трошак одобрених кредита школског одбора. Колоније школске поликлинике летовале су на Локруму, у Краљевици, Селцу, Суметлици, Ковиљачи, Вишем и са колонијом Црвеног крста на Хвару.

Из реферата школске поликлинике види се следеће:

У 1929-ој год. Општина београдска одобрила је кредит од 183.000 дин. за опоравак сиромашне школске деце На терет тога кредита упућен је у разна шумска и морска опоравилишта 221 ђак.

- 1) У опоравилиште Локрум 50 ђака, цена је једномесечни опоравак 900 дин.
- 2) У опоравилиште Краљевици 20 ђака, цена је једномесечни опоравак 1000 дин.

3) У опоравилиште Венац 27 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

4) У опоравилиште Суметлица 47 ђака, цена је једномесечни опоравак 1000 дин.

5) У опоравилиште Црвеног крста Хвар 20 ђака, цена је једномесечни опоравак 1000 динара.

6) У опоравилиште Ковиљачу 57 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

У 1931 години одобрена је сума од 65.000 дин. од стране општине за опоравак сиромашних ђака основних школа и упућено је у разна летовалишта морска и шумска 78 ђака.

1) На Венац упућено је 38 ђака, цена је једномесечни опоравак 750 дин.

2) На Локрум упућено је 40 ђака, цена је једномесечни опоравак 750 дин.

За путне трошкове деце до Локрума 5.900 дин.

За путне трошкове деце до Венца 600 дин.

У 1932 години одобрен је кредит од 100.000 дин. а упућено је у разна летовалишта 128 ђака.

1) У опоравилиште Локрум 65 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

2) У опоравилиште Селце 23 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

3) У опоравилиште Венац 40 ђака, цена је једномесечни опоравак 600 дин.

Као што се види из ових статистика општина је и ранијих година новчано помагала летовање сиромашних ђака основних школа. У београдским основним школама има око 13.000 ђака, а број упућених у летовалишта врло је незнатан према стварном броју оних ђака, који из здравствено-економских разлога неизоставно треба да буду упућени на летовање. Нарочито је та цифра велика последњих година кад је привредно-економска криза захватила све друштвене слојеве, а зна се већ, да су деца прва, која то на себи осете и на које ти социјални поремећаји у здравственом погледу тако штетно делују. С тога се месеца априла 1933 г. у школском одбору решило, да се са повећаним кредитом на ту позицију организују општинска летовалишта у сопственој режији а у близини Београда, да се избегну замашнији путни трошкови а

wwdabiv.се према стварној потреби што више деце упутило у летовалишта.

На предлог школских управа одабрани су сиромашни и слабуњави ђаци за колонију а прегледани су од стране лекара да се утврди њихово здравствено стање. Тако је свака основна школа, али по једна-две заједно, образовала по једну колонију, у којој је било од 50—60 ђака. Свака колонија имала је за старешину управитеља школе, или најстаријег учитеља, имала је своје васпитаче и васпитачице (соколе или ђаке учитељских школа), неке и сестру нудиљу, служитеље и куварицу.

У сарадњи са школским управама извршен је избор места за летовалишта. При избору места руководило се најповољнијим извештајима о обиљу животних намирница, о климатским приликама места, о водама за пиће и купање, и о самом положају места према саобраћајним линијама итд. Узети су у обзир лекарски извештаји о здравственом стању у месту и извештаји о грађевинском стању школске зграде, јер су оне одређене да приме под кров београдске ђачке колоније.

Избор је пао на Гучу, Ариље, Доњи Милановац, Јездине, Жичу, Предејане, Цветановце, Сеча Река и Петницу.

Једанајест београдских основних школа образовале су 9 колонија и то су биле овако распоређене:

- 1) Школа „Краља Петра” у Гучи.
- 2) Школа „Јанка Веселиновића” у Сечој Реци.
- 3) Школа „Старине Новака” у Жичи.
- 4) Школа „Цара Душана” у Јездини.
- 5) Школа „Војда Карађорђа” у Доњем Милановцу.
- 6) Школа „Доситеја Обрадовића” у Предејанима.
- 7) Школа „Стевана Немање” у Цветановцу.
- 8) Школа „Филипа Вишњића” у Петници.
- 9) Школа „Цара Лазара”, „Каљице Марије” и „Краља Дечанског” у Ариљу.

Укупни број ђака, који су били на једномесечном летовању, био је 486.

За сва летовалишта утрошено је свега 123.038 динара, што значи да један ђак стаје 253.40 динара месечно, или 8,45 дин. дневно, рачунајући ту путне трошкове и трошкове за остало оскобље колоније.

После кратког пута колоније су стигле у одређена места, где су им школске управе и месне власти изашле у сусрет и помогле да живот у колонији потече одмах нормално, весело и пријатно. Чисте, свеже окречене школске зграде, претвориле су се у угодне зграде

за живот ђачке колоније са предвиђеним одељењима: спаваонице, ручаонице, маганице, кујне и канцеларије. Деца су понела од куће преобуку, празне сламирнице и покриваче. Изобиље у животним намирницама и њихова повољна цена олакшале су исхрану наше деце. Деца су имала по пет обилних, рационално спремљених оброка. Добра унутрашња организација колоније, сам колективан живот, добра исхрана, одличан планински ваздух, добре изворске воде, купање у реци, сунчање на жалима реке, излети, соколске вежбе, све је то учинило да се наша деца преобразе за 2—3 недеље. Постала су живља и веселија, доброг апетита, сваког дана образа све руменијих и округлијих, слободно су диасла свежи планински ваздух пуном плућном површином. Сва су деца убрзо добила у тежини од 1—5 килограма. Телесна тежина контролисана је, мерење је вршено често и систематски. Како у здравственом, тако и у васпитном погледу наше колоније имале су успеха. Деца су упознала нове лепе крајеве наше земље, честим излетима. Упознала су живописну околину летовалишта. Упознали су се са друговима, мештанима, са њима су приређавила излете по околини и развијали осећај дружељубља у колонији и ван ње.

После једномесечног летовања а брзог и лаког путовања, наша школска деца вратила су се својим кућама одморна, освежена, опорављена и весела.

У погледу постељине све колоније нису биле подједнако и добро снабдевене, јер наши ђаци нису могли из својих кућа економско слабих, ни више ни боље да понесу собом, тако, да то што су понели често пута није било ни довољно, нити је испуњавало хигијенске услове. Нашим малишанима треба помоћи и набавити им добру, једнообразну хигијенску постељину из општинских сретстава.

Надам се да ће се још овог лета задовољити ова битна потреба наших летовалишта, познавајући готовост целог Школског одбора, на челу са претседником О. г. Београда г. Милутином Петровићем, да учини све за потребе школе и школске деце.

И ако се број ђака, који је прошао кроз наше летовалиште, већ удвостручио прошлог лета, ипак не можемо бити задовољни, но треба енергично настојати да наша летовалишта у будуће приме стварно сву ону београдску сиромашну децу којој је потребан опоравак.

Број такве деце доста је велики, нарочито данас, у време привредне и економске депресије, али добра организација колонија и искуство из прошлих година, а нарочито повећани кредити у те сврхе, омогућиће њихов одлазак у летовалишта Београдске општине.

Д-р М. Б. Поповић

Развој дечје заштите у Југославији

Кратак историјски преглед

Дечја заштита, као део социјалног старања, различито се развијала у разним временима и крајевима. О неком систематском социјалном старању, не само у старим нашим државама, већ уопште у прошлим вековима, не може се ни говорити. У државама са патријархалним начином живота, а таква је била и наша средњевековна држава, не налазимо ни помена о неком нарочитом старању и заштити деце. То исто важи и за време турске владавине, као и у првим деценијама нове српске државе. Сиротиње и сирочади било је свакако, али је сирочад увек налазила склоништа у задругама које су постојале још дуго и после ослобођења. Тек деобом и распадањем задруга, кад су остале мање породице од неколико чланова, а нарочито после ратова, могло је бити говора о незбринутости сирочади. Наши крајеви који су били под другим управама (Аустријом и Мађарском) у погледу социјалне заштите ишли су напореда са уређењем тих држава.

У Србији је прва идеја о спасавању и помагању деце поникла после ратова 1879. У књизи *Дечји јади* д-р Никола Петровић је изнео проблем заштите ратне сирочади и велику важност спасавања деце и за сам живот и напредак друштва и државе. 16/12 1879 основано је у Београду Друштво за потпомагање незбринуте и напуштене деце. 20/1 1880 потврђена су правила овог друштва. Прва замисао о заштити деце била је у давању деце појединим породицама. Плаћало се за поједино дете 30 динара месечно. Кад се утврдило, да је то тешко изводљиво, приступило се 1887 подизању нарочитог дома за децу. Д-р Н. Петровић био је за све време па до своје смрти претседник и главни руковалац друштва и дома сиротне деце.

1904 основано је Материнско удружење, иницијативом г-ђе д-р Драге Љочић—Милошевић. Оно сад има велики дом у Београду. Дугогодишња претседница и најактивнија сарадница је г-ђа Зорка Влајић. 1894 основано је, иницијативом Светомира Николајевића, друштво „Краљ Дечански“ за слепу и глувонему децу. И оно има свој велики дом, само у њему нису никад деца била смештена. 1908 основано је иницијативом поч. д-р Ј. Јовановића друштво „Српска Мајка“. 1914/15 било је врло активно друштво Ср. Јелене,

основано и вођено од стране г-ђе М. Миловановић и Данице Христић.

У Сплиту налази се још од 1704 једно од најстаријих установа „Находиште за ванбрачну децу“, а од 1885, завештањем добротвора де Марши забавиште и обданиште, поред још многих добротворних друштава.

У Хрватској је био већи број друштава и установа за децу (Удруга учитељица секција за одојчад). Патронажа и Лига за заштиту деце, Друштво Св. Винка, Земаљско сиротиште (задужбина бана Јелачића), Завод за глуво-нему децу итд. За збрињавање занатског подмлатка установљена су два велика друштва Привредник и Радиша.

У Босни су 1866 две Енгелскиње, Мис Макензијева и Мис Ирбијева, основале завод за српску женску сирочад. 1878 ред траписта основао је Сиротиште за децу. Градске општине — вакуфи су обично помагали из својих средстава децу и сиротињу. Највише су радила друштва: Просвјета (основано 1903), Гајрет и Напредак на збрињавању привредног и другог подмлатка, поред још многих других.

У Словеначкој од 1908 ред Св. Виценца (Маријаниште) и Св. Ђирил и Метод, као и салезијански ред оснивају заводе за напуштену децу, а д-р Фран Милчински, судија, најзаслужнији је пропагатор и оснивач друштва за заштиту деце. Осим тога основана су и друштва за глуво-нему и слепу децу.

Војводина је имала већину завода за децу основаних од власти који су имали, уз сврху да помажу децу, и главну сврху да словенску децу помаћаре. Постојале су и многе чисто српске установе за децу са великим легатима (Трандафил).

Приликом бомбардовања Битоља, (1916 и 1917 г.), налазио се у Водену велики број избеглица, а још више избегличке незбринуте и напуштене деце. Поред помагања од стране наших власти, организована је и нарочита помоћ тој деци, образовањем једног дечјег логора (логор малих четника-скаута) по систему скаутском, а иницијативом писца ових редова развило се доцније Друштво за заштиту југословенске деце 25/6 1917. Друштво је ускоро имало своје филијале на Крфу и у Женеви (сарадњом г. Ђ. Стајића и г-ђе З. Влајић). У исто је доба Serbian Aide

www.Fundus Лондона издржавао је један већи број деце у Соровићу на Солунском фронту. У Солуну је основана Школска матица (Хенрих Лилер). Друштво за заштиту југословенске деце збринуло је око 500 деце за време од две године. По пробоју фронта у ослобођеној земљи приступило се оснивању нових одбора (у Битољу, Прилепу, Скопљу, Нишу и другим местима).

Образовањем Друштва за заштиту југословенске деце, почиње нова епоха у дечјем питању у нашој држави, специјално Београду. Друштво жели, да се дечје питање постави на модерну основу, и да се стави у дужност друштву и држави, да се стара о сваком детету, у колико год је у питању телесно и морално здравље, напредак и образовање. Друштво је за кратко време скупило велике суме новца и велике количине хране и одела, и почело помагати децу у Београду и унутрашњости преко својих пододбора и домова (1919 имало је 24 пододбора и 19 домова). Друштво је настојало да одмах дође у везу са свима страним мисијама за помоћ деци како би олакшало рад. Исте године је основан *Међусавезнички одбор за помоћ деци*. Исти одбор настајао је код владе, те је образовано 1919 нарочито *Државно одељење за заштиту деце*, (поверено д-р М. Ђ. Поповићу да га као први његов начелник организује). Доцније је одељење придато Министарству за социјалну политику, као Одељење за заштиту деце и младежи. После годину дана одељење је успело да преко својих обласних, окружних и месних заштита прикупи податке и указује помоћ, и то деци без родитеља 31.964, без једног родитеља 124.781, ванбрачној деци 18.884, свега 174.729. До краја 1920 основано је 50 државних и 98 приватних установа (домова за децу).

Друштво за заштиту југословенске деце, које се доцније спојило са друштвом д-ра Н. Петровића у *Друштво за васпитање и заштиту деце*, издало је 1921, 1922 и 1923 год., стручно-популарни лист *Народни Подмладак* за дечје питање под уредништвом д-ра М. Ђ. Поповића и проф. П. Илића. Уз припомоћ других друштава приређивало је од 1919 сваке године *дечје дане* и *дечје изложбе* са наградама за најбоље однеговану децу.

1920 образован је *Народни одбор за помоћ деци*, као средишни и саветодавни орган за везу између Одељења, домаћих и страних друштава — доцније се он организовао као *Одбор за дечје питање*. Претставници одбора проф. Шиловић и д-р М. Ђ. Поповић учествовали су на међународним конгресима за заштиту деце у Брислу, Женеви, Бечу и Пешти.

За то време у Загребу, под претседништвом проф. д-р Ј. Шиловића, најзаслужнијег сарадника на дечјем питању окупљена сва друштва, за помоћ и заштиту деце у Сре-

дишњи одбор *Народне заштите*, које издаје неколико година часопис *Народна Заштита* под уредништвом д-р Ђ. Басаричека, а по његовој трагичној смрти г. Колина.

За време Светског рата установљено је више међународних организација за помоћ деци, нарочито у Америци и Енглеској, поред друштва Црвеног крста, која су такође помагала врло обилно децу.

Иницијативом г-ђе Даре Грујић образован је у Америци *Фонд американско-српског орфелината* на челу са г. Frothingham-ом који је издржавао један од најбоље уређених дечјих домова у *Каменици*, а под управом г-ђе Грујић. Aid Fund из Лондона дуго је сарађивао и издржавао више дечјих домова. Једна од највреднијих сарадница г-ђа Haverfield наша је и смрт на раду у Бајиној Башти. Dr. Macfail управљала је доскора дечјом болницом од 1919 год. у Београду. Америчка мисија под управом Dr. Ridder-a, чинила је велике услуге, нарочито у хигијенском просвећивању, и оснивању здравствених задруга. Г-ђа Мабел Грујић скупљала је у Америци велике суме новаца и преко Кола Српских Сестара помагала новчано хиљадама ратне сирочади и издржава летње опоравилиште на приморју. Г-ђа поч. М. Веснића, посланика у Паризу, скупила је такође обилна сретства и помагала је поједине наше установе за децу. Француска мисија Goutte de lait и данас врши, под управом Dr. Garnier-a врло предано своју мисију лечења и сузбијања болести код одојчади.

Број страних мисија и њихов рад био је врло велики и ако извођен без много система, и уз велике режијске трошкове.

Од наших друштава помагали су децу: Друштво Српског црвеног крста, Коло Српских сестара, Женски народни савез, чија је претседница поч. г-ђа Даница Христић била најактивнији сарадник на заштити деце.

Последњих година Министарство социјалне политике и народног здравља отвара по градовима школске поликлинике и установе за одојчад и на тај начин подиже дечје здравље.

Одељење за заштиту деце и младежи на жалост, укинута је и данас постоји само један мали отсек, чији је делокруг и буџет још више ограничен. И док је државни буџет сваке године све више растао, дотле је буџет за заштиту деце као и за целокупну социјалну политику и њене установе бивао све мањи. Постепено су укидане поједине установе, укинуте су обласне заштите, а најзад, и све месне заштите.

Као врло важан и нов датум на заштити деце можемо забележити оснивање *Југословенске уније за заштиту деце* чија су правила потврђена 1 августа 1933 године, а коју је основало 40 друштава и савеза оснивача из целе земље на челу са друштвом Црвеног

www.korpar.com Краљевине Југославије а уз сарадњу Савеза градова Краљевине Југославије.

Задатак је Југословенске уније за заштиту деце да:

1) ради на остварењу Женевске декларације у свести нашега народа и у законодавству наше земље;

2) потпомаже проучавање метода заштите деце у стручним заводима, на стручним конгресима и састанцима као и путем стручних публикација; врши пропаганду најподеснијих метода дечје заштите;

3) ствара везу између учлањених организација и ради на здравој координацији њихове делатности пропагира и помаже здраву координацију рада на пољу дечје заштите свих приватних организација, као и кооперацију и координацију рада приватне иницијативе са државном и општинском, у границама постојећих законских прописа;

4) прикупља сретсва и материјално потпомаже учлањене организације;

5) даје иницијативу и активно потпомаже стварање нових организација за све врсте заштите деце свуда тамо где је то потребно;

6) издаје свој информативни орган за претресање дечјег питања и друге публикације из те области;

7) члан је Међународне уније за помоћ деци у Женеви;

8) претставља своје чланове у другим међународним организацијама и на међународним конгресима и другим приредбама;

9) издаје свој информативни орган за претресање дечјег питања и друге публикације из те области;

10) организује сваке године Дечји дан;

11) предузима и све друге активности које се односе на заштиту деце и биле у њену корист.

Њ. В. Краљица Марија примила се за почасну председницу Уније и тиме је указана највиша пажња и призната еминентна вредност ове установе. За првог председника Уније изабран је проф. д-р Ј. Шиловић, а у одбор су ушли наши најистакнутији радници за заштиту деце.

Установљењем бановина и хигијенских завода, сви државни Дечји домови и установе прешле су под управу бановина, а при хигијенским заводима установљене су здравствене заштите матера и деце. При Централном хигијенском заводу постоји централни

уред за здравствену заштиту матера и деце под управом проф. д-р М. Амброшића агилног радника на заштити деце и признатог стручњака за дечје болести.

Напоредо са развојем дечје заштите после рата постало је и прво дечје законодавство. Установљењем државног одељења за заштиту деце 5 фебруара 1919 године дата је прва директива новом одељењу и постављен општи задатак: да помаже невољној деци, у првом реду ратној сирочади, а затим да се стара о примени свих мера ради заштите живота, здравља и напретка народнога подмлатка. На основи те уредбе донет је одмах и правилник о уређењу државног одељења за заштиту деце по коме је задаћа одељења била:

да се стара за ваљан душевни и телесни одгој младежи у опште у целој држави;

да прибира податке о деци;

да проучава и спроводи све мере потребне за спречавање побољења и смртности код деце;

да израђује законске одредбе за заштиту деце и да успостави везу између свих државних, домаћих и страних добротворних друштава и да им указује моралну и материјалну потпору.

Истом уредбом се установљавају обласни окружни (жупанијски) и месни одбори састављени од претставника власти и добротворних усанова, тако да је дата могућност пуне ослободи са приватном иницијативом и тиме ослободи ову социјалну функцију кругог бирократизма.

Најзад је 27 децембра 1921 год. примљен у XXXVII седници Законодавног одбора Народне скупштине и Закон о заштити деце и младежи, али на жалост, не онако како је то стручна комисија предложила (д-р М. Ђ. Поповић, проф. Шиловић и Вл. Вујновић) већ редигован у одбору који је закон потпуно бирократизовао и одстранио сваку сарадњу приватне иницијативе. Дотадашње обласне, окружне и месне заштите које су биле по првом правилнику састављене од претставника власти и приватних организација и врло добро функционисале, претворене су у обичне надлештва, и тиме изгубили своју праву социјалну вредност. Убрзо су укинута обласна и окружна заштите, док и цео закон није укинут, а дечја заштита остављена да чека нека боља економско-социјална времена.

Женевска декларација

Овом декларацијом права детета, названом „Женевском декларацијом“, признају људи и жене свих народа, да човечанство дугује детету све што има најбоље и оглашују ове своје дужности, без обзира на расу, нацију и веру, овим речима:

- I. Детету се морају створити услови за нормалан телесни и духовни развитак.
- II. Дете гладно мора се нахранити, болесно — неговати, заостало — потпомоћи, заблудело — извести на прави пут, а сироче и напуштено — прихватити и обезбедити.
- III. Детету се мора у случајевима великих несрећа прво помоћи.
- IV. Дете се мора оспособити да се само издржава и заштити од сваког искоришћавања.
- V. Дете се мора васпитати у духу да својим способностима послужи другима.

Друштвена хроника :

Преко сто хиљада Београђана и око двадесет хиљада ратника из свију крајева наше отаџбине одали су достојно признање и дубоко се поклонили сенима херојских бранилаца Београда из 1915 год.

— У присуству изасланика Њ. В. Краља, Краљевске владе, преставника Сената, Народне скупштине, Београдске општине, Академије наука, страних изасланика, претставника свих војних и грађанских власти и безбројног грађанства, а уз асистенцију штипског епископа г. Венијамина, и седамдесет свештеника, Њ. Св. Патријарх Варнава лично је чинодејствовао на опелу и опростио се са сенима незнатих јунака, храбрих бранилаца Београда —

Пре скоро пуних двадесет година Београд је преживљавао најтрагичније дане. У јесен, септембра 1915 године, по београдским улицама водиле су се кржаве и неравне борбе на нож и смрт између малог броја српских војника, четника, добровољаца, жандарма, дечака и голоруких грађана са многобројним пуковима аустро-немачке војске. Најогорченије и најкрвавије борбе водиле су се на прагу наше Отаџбине, на Дунавском Кеју и пољани Јалија, испод бедема старе београдске тврђаве. У овој неравној борби до самоодрицања пало је храбро око деведесет наших официра и око шест хиљада војника. Београдске улице биле су тада попрскане крвљу и прекривене искасапљеним лешевима храбрих бранилаца, који су се херојски борили до последњег. Борбе на нож водиле су се по београдским улицама од 24 до 26 септембра 1915 године, а тек 27 септембра, кад је и последњи бранилац пао, или смртно ранен напустио бојиште, непријатељ је успео да преко мртвих тела изгинулих бранилаца уђе у Београд.

Искасапљене и унакажене лешеве бранилаца Београда непријатељ је покопао како је стигао. Неке је сахранио у заједничке гробнице, а неке је затрпао земљом у рупчаге, које су саме гранате ископале, на месту њихове јуначке погибије.

Тек 1930 год., после пуних петнајест година, од дана јуначке погибије храбрих бранилаца Београда, Удружење резервних официра и ратника, уз припомоћ Општине града Београда, саградило је наш национални Пантеон — Костурницу бранилаца Београда, и у њега је сместило преко 4.000 костура изгинулих бранилаца. Осталих 2.000 костура још нису пронађени. Они, расејани по свима крајевима Београда, почивају дубоко у земљи, у темељима наше престонице, коју су толико

волели да су за њу и своје животе положили. На овим костима изграђена је нова престоница велике, моћне и сложене Краљевине Југославије, у којој сада тече нов, миран и напредан живот.

Почетком априла о. г., када су радници вршили нивелацију улице Маршала Пилсудског, где се некада налазила чувена „Робиташка башта“, и где су се у јесен 1915 године водиле најкрвавије борбе, ископано је на простору од само 100 квадратних метара 50 костура изгинулих бранилаца Београда, што најречитије говори о надчовечанској и страшној борби до истребљења бранилаца са нападачем.

Удружење бранилаца Београда, уз сарадњу Општине града Београда, образовало је Одбор за сахрану ових ископаних костура бранилаца Београда. Овај Одбор, на челу са г. Добром Богдановићем, првим потпретседником Удружења бранилаца Београда и потпретседником Београдске општине, на дан 29 априла т. г., обавио је свечану сахрану, на којој је узело учешћа преко 150.000 Београђана и грађана из унутрашњости.

Поред ковчега са костурима продефиловало је са заставама око 20.000 ратника и 130.000 грађана

Још у рану зору, у три часа у јутру, ковчег са костурима изгинулих бранилаца, у пратњи два учесника из одбране Београда, г.г. Тешимира Лозића и Животија Лазаревића, пренесен је из капеле са Новог Гробља и постављен на катафалк, на углу улица Маршала Пилсудског и Душанове. Поред ковчега била је постављена почасна стража од четири наоружана жандарма. Околу су гореле четири велике воштанице.

Дан је био ведар и леп. Још у само свитање на Мали Калимегдан почеле су да при-

стижу групе разних друштава и корпорација са својим заставама. Међу првима стигли су у живописној народној ношњи делегати из Скопске Црне Горе, који су, као први регрути из 1914 године из Јужне Србије, бранили Београд у десетом кадровском пуку. За њима су одмах дошли четници са својим црним заставама, из свију крајева државе. Већ око 8 часова сва места на Малом Калимегдану била су поседнута. Преко 50.000 људи тискало се да прође поред ковчега са костурима и да се поклониле сенима витезова, палих у одбрани Београда. Преко десет певачких друштава заузело је место иза ковчега.

Неколико минута после 9 часова на почасну трибину испред ковчега ступио је претседник Краљевске владе, г. Никола Узуновић,

је такође активно и херојски учествовао у одбрани Београда. На почасној трибини заузели су места претставници Београдске општине, на челу са претседником г. Милутином Петровићем, и потпретседницима г. г. Васом Лазаревићем и Добром Богдановићем, који је као претседник Одбора за ову сахрану на место свечаности дошао још у 7 часова, и кметом-правником господином Добривојем Вујићем.

Од страних претставника први је стигао румунски посланик на нашем Двору г. Гуранеску, а затим грчки г. Мелас, затим пољски г. Шварцбург Гинтер, белгијски г. Ромре де Вишне и други. Истовремено су стигли војни аташеи свих држава, које су за време Светског рата војевале на страни Савезника.

На почасној трибини: изасланик Њ. В. Краља ђенерал г. Павловић, Претседник Краљевске Владе г. Никола Узуновић, министри: г. г. Бож. Ж. Максимовић, ђенерал г. Миловановић, Улмански и др., претседник Народне скупштине г. Др. Коста Кумануди, претседник Сената г. Др. Томашић, страни дипломатски кор, Суд О. г. Б., претставници Краљ. Аакадемије, Држ. савета, врховни рабин г. Др. Алкалај и т. д.

са Министрима: г. г. Божом Максимовићем, Гргом Анђелиновићем, др. Деметровићем, Улманским и др. Новаком. Претседник Сената, г. др. Томашић, дошао је са сенаторима у друштву претседника Народне скупштине, г. др. Косте Куманудиа и потпретседника г. Хасанбеговића. На челу генералитета дошао је командант Београда армиски ђенерал г. Војислав Томић са Министром војске и морнарице арм. ђенералом г. Миловановићем. У првим редовима био је и маршал Двора, дивизиски ђенерал г. Аца Димитријевић, који

На пет минута пре 9.30 часова довезао се у пратњи епископа г. Венијамина Њ. Св. Патријарх, кога је у црним одеждама дочекало око 70 свештеника а после Њега дошао је изасланик Њ. В. Краља, ђенерал г. Павле Павловић.

Чим је стигао изасланик Њ. В. Краља и заузео почасно место на трибини, Њ. Св. Патријарх, уз асистенцију епископа г. Венијамина и око 70 свештеника, отпочео је опело. На јектеније наизменично су одговарала певачка друштва: Прво београдско и хор студената Теолошког факултета.

Пре опела радио репортер објавио је почетак свечаности, па је музика интонирала „на молитву” и опело је отпочело.

Говор Њ. Св. Патријарха

После завршеног опела Њ. Св. Патријарх одржао је следећи говор:

— Земља на којој стојимо данас јесте света земља, земља града Београда, града мученичког, који је кроз све векове свога постојања трпео велике муке и невоље, да би оправдао ону мисију, коју му је Господ Бог доделио. И онда када нас није било, и у оном преисториском времену, овде су људи живели, основавши овај град. Од тада па све до данас, овај град није мировао, јер положај на коме је чинио га је привлачним. Овде је велика крв у току векова проливена, како преисториског времена тако и доцније за време владавине моћне Римске империје и Византиске царевине.

Али никада од како се зна није овај град тако пострадао и тако заливен крвљу као 1914 и 1915 године, када се на овом месту у љутом бојном окршају решавала судбина херојског, маленог а у истини великог српског племна и Краљевине Србије, као и великог српства потлаченог и васколиког словенства поробљеног. Тада је била силна борба. Страх и трепет на земљи и у ваздуху, силна тутњава од које се небо проламало овладали су тада овим белим градом. Но благодарећи Божијем благослову, победила је и тада велика идеологија изражавана кроз векове: гинути часно за своју веру, за своју отаџбину, за своју рођену груду и за свог љубљеног Краља. (Поклици: „Живео Краљ”, „Живео Краљ”)...

...То су били врло трагични и болни догађаји. Није наша реч моћна да то изрази, нити има кога песника у свету, који би то могао описати, те трагичне моменте, којима је био подрвргнут српски народ за време оне неравне борбе са вековним непријатељем, борбе не противу српског народа, него противу правде, противу слободе.

Падали су овде људи као снопље, падали јунаци без крика, борили се до последњег даха. Окупили се тада беху у крилу овог поносног града браћа са свих страна. Брат брату пружао је руку. Придружише се и они из Сремског добровољачког одреда и борци са осталих југословенских страна, да у последњем тренутку манифестују ону вековну идеологију српског народа, хрватског и словеначког, која је морала на крају крајева да победи и која је победила.

Београд је био Пијемонт изградитељства и сабиратељства, као и наследник

вековних традиција и аманета не само српског, него васколиког југословенског народа. Београд никад није претендовао на неку хегемонију над осталим градовима: над Загребом, ни над Љубљаном, ни над царским Скопљем, ни над Цетињем, ни над Сарајевом, него је вршио увек ону мисију коју му је Господ Бог, кроз историју и векове доделио. Београд је био сабиратељски. Прикупљао је не само српски него и велики словенски род. У Београду су налазили уточишта сви они који су били потиштени под ропством турским или аустроугарским, или ма којим другим.

Дична Шумадија, она мала Шумадија, онај дивни и племенити народ, који је био од вајкада на херојској нози у борби са вековним непријатељем, не за своје добро, јер то за њега лично није било потребно, него за све остале, за опште добро, у првом реду, разуме се, српско, а потом словенско, за ослобођење и уједињење урадио је много тај народ из Шумадије.

Па и она деца са оних кршевитих брда Босне и Херцеговине, и Јужне класичне нам Србије и Војводине, и свих других крајева, долазили су у Београд, без разлике вере и племена, и налазила уточишта у Београду, мајци свих градова југословенских и искреном граду љубави и братства. Београд никад није ни за један тренутак као Пијемонт српства и југословенства помишљао да потчини кога од своје браће, већ на против да их сложи у братству и љубави и у заједничкој борби за изграђивањем вековне мисли и српског, и хрватског, и словеначког народа. У оним трагичним моментима робовања у Београд су долазили и велики бискуп ђаковачки Штросмајер, и покојни Стјепан Радић, и Рачки, и други велики синови хрватски, словеначки, и бугарски, а да и не говорим о српским. Долазили су они у Београд и упирали очи у њега. Када је покојни Стјепан Радић хтео да иде у Русију, нашу вековну покровитељицу, свраћао је у Београд и тражио од митрополита Михаила препоруку. И у Русију је ишао као носилац наше заједничке југословенске мисли. Није издвајао хрватство, српство и словенство.

То вам је био Београд. То је Београд и данас у пуном смислу свога сјаја и величине, што је он потпуно кроз све векове и заслужио. Било је додељено, специјално српском народу, да овај град, у најтежим тренутцима 1915 године залије својом чистом родољубивом крвљу, крвљу својих синова, који су падали, као што рекох, као снопље да данас ми живимо у њему, у нашем дивном и великом белом граду као престоници свеколике Југосла-

вије, у коме је седиште нашег узвишеног и јуначног Владара, тјеговог Величанства Краља Александра Првог. („Живео Краљ“, „Живео Краљ“).

Та велика идеологија српског народа нашла је живог одјека у уједињењу, којим руководи наш узвишени Владар, водећи увек рачуна о оном неисцрпном извору наше националне снаге, свога васколиког народа и српског, и хрватског, и словеначког, у овој моћној држави Југославији, водећи рачуна да то буде у братству и љубави али да се никада ни за један моменат не смеју заборавити оне жртве малене Шумадије, предратне Краљевине Србије, које је она уложила и узидала у темеље ове велике и снажне државе.

И зато данас дубоко клањајући се пред овим посмртним остацима бесмртних душа, оних који су на овом месту пали у борби за наше опште добро, борећи се противу вековног непријатеља, сетило се да је њиховим костима синула слобода и уједињење не само српству, него и хрватству и словенаштву.

Верујмо нашој престоници славној, чувајмо је као зеницу ока свога, јер нам је Господом Богом предана у аманет да кроз њу испунимо вековну тежњу југословенског народа, на славу не само нас самих, него и наших пријатеља, и свих оних који желе да се кроз мир, љубав и слогу заведе братство свеколиких народа без даљег проливања крви.

Доста је било, браћо, проливања крви, чувајмо сада своју рођену грудну да се не посрамимо и не огрешимо пред бесмртним душама славних ратника, чувајмо наше славе, наше отаџбине и града Београда.

Нека је вечан покој душама палих и бораца и ратника за очување слободе Београда. Слава им.

Говор г. Ђорђа Роша

Одмах после говора Њ. Св. Патријарха, у име живих учесника у одбрани Београда, говорио је капетан—инвалид, г. Ђорђе Рош, који је и сам тешко рањен на самом месту где су костури ископани. Г. Рош се са својим ратним друговима опростио овим јуначким речима:

— Ратни другови!

Ви сте витешки вршили Вашу дужност, доследни завету Ваших предака. Судбина и воља Свевишњег хтела је, да поднесете на тај жртвеник оно што Вам је најдрагоценије било — Ваше животе. Са пуно самопрегоревања полетели сте у смрт...

Као један од Ваших другова који су Вас на овоме месту водили, ја сам очевидац Вашег херојства. Окићени белим зумбулом јурили сте у сигурну смрт, док су Вам на уснама изумирале речи: Живео Краљ! Живео Београд! И умрли сте у верности љубљеном Краљу, Отаџбини и Београду. Умрли сте уједињени и Ви из Шумадије, и Ви из Срема и Баната, и Ви са Вардара, Брегалнице и Косова Поља. Официри, војници, добровољци, жандарми, грађани и нејака деца. Ваша крв текла је по олуцима ових улица, сливајући се у једну велику заједничку свету жртву. Сви заједно за један идеал: за слободну, велику, сложну и сретну Југославију.

Прохујало је готово 20 година од тих крвавих али славних дана. И као што је песник певао Наполеоновим гренадирима, да ће они из гробова устати, када буду поново чули звуке фанфара и тресак добоша победоносних армија — тако сте се и Ви појавили на знак војничке трубе са бедема Царскога Скопља, где се окупљаху Ваши у животу остали ратни другови.

Ви нам говорите немо али разумљиво: „Чувајте оно за што смо животе дали. Збијте се око нашег љубљеног Краља, нашег највећег ратног друга. Будите сложни онако као што смо и ми сложни пошли у смрт: И Ви што водите и Ви што сте вођени. Тако скупљени и сложни осигурајте, кроз векове напаћеном Југословенском Народу слободу и срећу. Не дозволите, да наше жртве — стотине хиљада Ваших у ратовима за ослобођење палих другова буду узалудне и да по други пут пропадне Душаново Царство“.

Спавајте мирно ратници — ветезови ове легенде. Ваши ратни другови неће Вас изневерити. Југославенски народ поштује и цениће Ваше жртве. Југославенска омладина ићи ће Вашим великим примером.

Ја се пак у име Ваших живих другова са дубоким пијететом клањам Вашим Сенима и праштајући се од Вас кличем: **Хвала вам витезови! Хвала вам за ваше жртве и хвала вам на вашој опомени, хвала вам и бесмртна вам слава!**

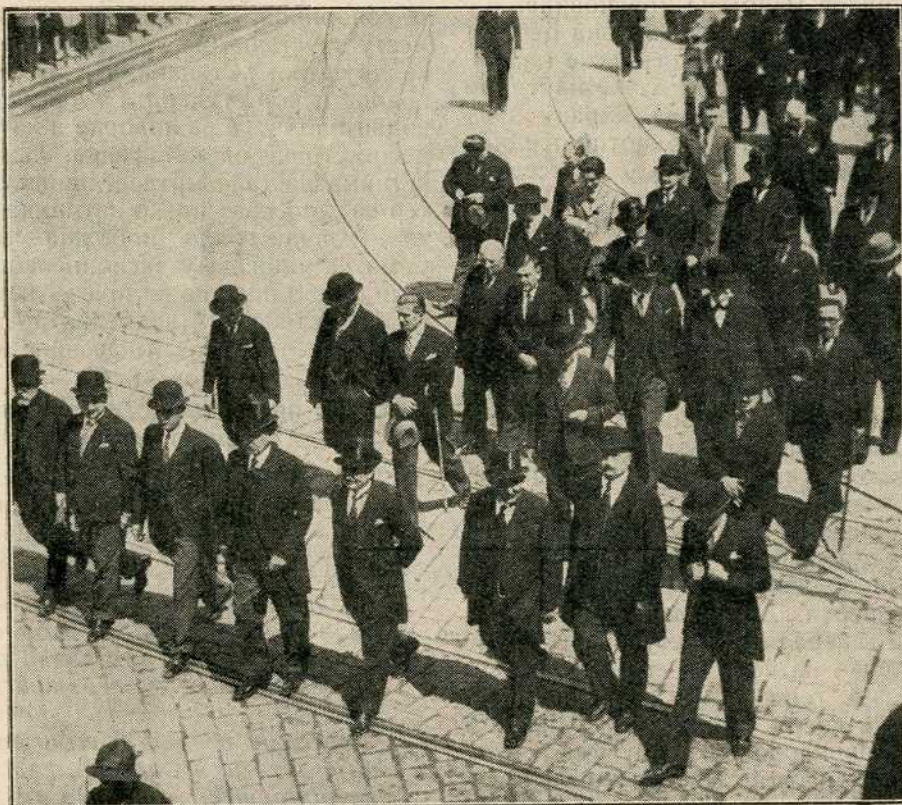
Пред крај говора г. Роша у ваздуху су се појавиле две ескадриле авиона, који су једини хуком својих мотора нарушавали побожни мир и тишину која је владала за све време опела. Један авион се, као птица из јата, издвојио и спустио скоро над ковчег. Тада је авиатичар из авиона спустио на ковчег са костурима ловоров венац.

Кретање поворке

За време док су авиони кружили над ковчегом, са катафалка су два добровољца из Сремског одреда, два жандарма и два подофицира из десетог кадровског пука подigli ковчег и поставили га на лафет. Око лафета, као почасна стража, заузели су места осам подофицира, у пуној ратној опреми са шлемовима. И тад је поворка кренула.

Напред је нсио крст један од живих учесника одбране Београда, каплар Крста Недић, а кољиво је носио Милутин Јанковић, који је као добровољац у Сремском одреду такође учествовао у одбрани Београда. Иза крста и кољива ишла је војна музика, а иза ње ступао је, са пет малишана обучених у четничка

сни вод 18 пешадиског пука са потпуном опремом и шлемовима на главама, а за њима корачао је уз звуке посмртног марша почасни вод жандармерије, који је овим одавао почаст изгинулим жандармима у одбрани Београда. Врло дубок утисак оставили су на присутне наши Соколи. Они су тога дана одложили своју годишњу делегатску скупштину за по подне, па су сви, са делегатима из целе земље дошли да у лепим соколским одорама узму учешћа на сахрани и тиме у име свих Сокола одаду последњу пошту и признање палим херојима. Они су ишли са заставом на челу, поред које је корачао потстарешина Сокола г. Гангл. Иза Сокола и соклица ступала је са својом заставом Јадранска стража,

Претседништво Суда О. г. Б. са Одбором О. г. Б. и члановима Управе Удружења Бранилаца Београда

одела, погнуте главе стари четнички војвода, Таса Донић. Сигурним корацама за војводом Донићем ступали су, са девет црних застава, наши четници са реденицима и оружјем, који су из целе земље дошли да се поклонe сенима изгинулих бранилаца Београда и да их испрате до вечне куће. Поред четника ишли су делегати из Скопске Црне Горе, на челу са г. Илијом Сидићем, који су из Јужне Србије дошли, да се као ратници и браниоци Београда, опросте са својим изгинулим друговима. Четници и бив. ратници из Јужне Србине на присутне су оставили дубок утисак. Одмах иза њих војничким кораком ступао је поча-

на челу са министром г. Пелешем, па су онда у два реда ишли скаути са својим заставицама, а иза њих ученици и ученице средњих школа. Са лица ученица и ученика, нестало је за тренутак оног уобичајеног детињег безбрижног осмеха. озбиљни и скрушени ђаци су корачали са мислима упућеним онима, који за њихову слободу и напредак положише своје животе. Иза ђака средњих школа ступали су по осам у реду студенти Београдског универзитета. Поворку ђака и студената завршавало је преко десет београдских певачких друштава са својим заставама, а иза певачких друштава ишло је око 70 свештеника, у

цирним одежама и са воштаницама у рукама, на челу са епископом г. Венијамином. Пред свештенством осам дечака у црквеним одежама носило је крстове, рипиде и чираке са запаљеним свећама. Иза свештенства седам вранаца вукли су лафет са ковчегом, за којим су ишле породице изгинулих бранилаца Београда, брат погинулог потпоручника из десетог кадровског пука пок. Мих. Ерића, и брат погинулог војника пок. Ристића, а са десне стране са сузама у очима тужно је корачао брат погинулог жанд. наредника пок. Чедо Петровића. Иза њих сва у црнини, као Мајка Југовића, стегнутог срца, ступала је седа старица мајка погинулог великог јунака капетана пок. Велибора Великића, а поред ње ишле су г-ђа пок. мајора Љубомира Николајевића и удова погинулог Радојице Јовановића.

Иза родбине погинулих бранилаца Београда ступао је Суд и Одбор Београдске општине, на челу са претседником г. Милутином Петровићем. На челу Одбора за сахрану ишао је г. Добра Богдановић, први потпретседник Удружења бранилаца Београда и претседник Одбора.

Иза Одбора за сахрану ишао је претседник Краљевске владе г. Никола Узуновић, са министрима: г.г. Божом Максимовићем, Миловановићем, Деметровићем, Новаком, Гргом Анђелиновићем и Улманским, у истом реду са претставницима Сената и Народне скупштине. Са нашим министрима ишао је и грчки Министар привреде г. Песмазоглу, који је такође дошао да ода почаст изгинулим јунацима. После Владе ступали су претставници нашег и страног дипломатског кора, са претставницима Академије наука, Државног савета, Касације, Апелације, Универзитета итд. Генералитет је предводио командат Београда, армиски генерал г. Војислав Томић.

Одмах иза генералитета ступала је група живих бранилаца, на челу са својим бив. командантима: г.г. генералом Момчиловићем, пуковницима Игњатом Кирхнером, Миланом Радојевићем, Гавриловићем и другима. Групу живих бранилаца Београда сачињавали су ратници из свију крајева наше земље који су за време одбране Београда служили у свима јединицама и родовима војске.

Нарочиту су пажњу на себе свраћали остаци јуначког Сремског одреда, који су ишли са својим последњим старшином, сада капетаном-инвалидом г. Живком Кезићем.

Крај поворке сачињавали су многа витешка и културна друштва са својим заставама, официрски кор и неколико хиљада грађана.

За време кретања поворке

За све време кретања поворке звона су звонила на свима црквама. Авиони су кружили над Београдом и хуком снажних мотора одавали последњи поздрав палим херојима за слободу и част наше престонице. Све ули-

це од Дунава до гробља биле су поседнуте масом народа, да се тротоарима није могло кретати. Шпалир по улицама сачињавала су деца основних школа, која су бацала цвеће на ковчег са костурима изгинулих бранилаца Београда. Сви балкони и сви прозори на београдским кућама били су потпуно начичкани светом, који је такође на ковчег бацао цвеће. Доклегод се поворка кретала улицама, радио репортер је живо и лепо описивао кретање по ворке и догађаје, које је преносило неколико радио звучника тако да су и они на гробљу и они на Теразијама знали шта се догађа на Дунаву.

Моменти на Теразијама

На Теразијама код „Москве” постављена је говорница, обмотана сва у црно. На овом месту зауставио се лафет са ковчегом. Певачка друштва: „Станковић”, „Обилић”, „Маринковић” и хор студената Теолошког факултета издвојили су се из поворке и заузели место са десне стране од катафалка. Тад је међу присутнима настала мртва тишина. Радио репортер са „Москве” преко звучника објавио је:

— Свуда влада побожна тишина и мир. Само се чини да у васиони лебде душе оних који храбро падоше на прагу наше отаџбине, за мир, слободу и напредак престонице велике, моћне и сложне Краљевине Југославије.

Говор претседника Београдске општине г. Милутина Петровића

Тада се на Теразијама, у име града Београда опростио његов претседник г. Милутин Петровић овим лепим и дирљивим речима:

— *Београђани!*

Ове свете кости мученика који храбро падоше на бранику Отаџбине евоцирају у нама низ узвишених слика на којима ће се васпитавати и загрејавати наша поколења.

Кад је велики Његош рекао: „А Муције, шта је и Сцевола, кад Обилић стане на поприште!”, он није ни мислио да ће плејаде нових Обилића кренути одушељено у бој на душмана, који је хтео да заузме и покори малу Србију, да ће земља бити покривена безбројним костурницама, у којима ће наћи уточишта хероји, што дадоше без страха и колебања своје животе за Краља и Отаџбину, за своје огњиште, за своју родну груду.

Београд, горда и поносна престоница имала је своје Термопиле, свој Ватерло, али и своју Марну.

Циганлија, Дунавска и Савска обала, тврђава, сви би имали да испричају по какву историју, која иде у најлепше стране епопеје светског рата.

Лили су крв борци, падали у одбрани свога седога града, који је био жижа и

понос не само Срба, већ и осталих Југословена, у који су упирали очи, и њиме загревали своја срца снажним надама а ојачаном вером у дане ослобођења и уједињења. Борили се и падали не само Београђани, већ и они из других крајева Србије, па и они храбри синови осталих делова Југославије, који похиташе да се нађу својој браћи у невољи и положише своје животе за част и величину Отаџбине; не само наши борци са свих страна наше велике националне и храбре војничке јединице наших великих савезника браће по оружју и по идеалима; не само одабрани челични пукови наше узданице војске већ и жандарми, финанси, добровољци; не само младићи, које су једва гариле

Београд ће умети те жртве да цени и поштује и над њима ће увек припаљивати оно кандило болног сећања и дубоке захвалности.

Опростите, драге сени, што смо вас узнемирили у вашем тихом спокојству, што вас уморне и исцрпене крећемо на овај последњи напорни марш. Ми знамо да је свугде груди Отаџбине, да вас, ма где лежали, прати усмомена и захвалност свих нас. Али ми хоћемо, указујући овај побожни пијетет вама, доводећи вас овамо, да вас понова удружимо са вашим друговима палим за исту мисао, за исти циљ. Хоћемо да извршимо једну свету дужност према вама. Хоћемо да покажемо новима и младима, да они, који умиру

Претседник О. г. Београда г. Милутин Петровић говори у име целокупног грађанства Престонице

науснице, већ и старци чија су плећа била натоварена бременом година, али зато срца била испуњена снагом и одушевљењем.

Храбри синови наше мајке Отаџбине! Ви пролазите кроз велики и слободан град. Ваши снови, ваши идеали, ради којих сте положили ваше животе, остварени су. Сава и Дунав, не само да нису више границе ваше Отаџбине, већ ни вашег поносног града Београда, ради кога падосте. Београд, вековни титан, који је одолевао увек свима невољама и искушењима, данас је пружио своје руке и преко Саве и преко Дунава, грлећи своју браћу и са оне обале.

И данас, Београд плаче али се и радује. Плаче, јер види жртве, које су пале за његову слободу и величину, радује се јер у његових синова има нешто што је јаче од смрти, а то је љубав према Отаџбини.

за Краља и Отаџбину, вечито живе, праћени благодарношћу Отаџбине.

Као да гледамо, како из зидина београдских излазе и корачају уз вас — војнике Краља Петра Великог Ослободиоца, и узвишеног вође и узданице нашег целокупног народа Краља Александра I — мушка и одважна, мрка и препланула лица, са шешанама и кубурама, војници неумрлог Војда Карађорђа, коме је слободан Београд био једна од првих брига. Пролазите сви поносно улицама великог и слободног Београда, сада престонице велике Југославије праћени погледима ваших другова из дана борбе и крви, праћени захвалношћу нових поколења, која нису имала ту част да буду непосредни неимари слободе и уједињења наше велике Отаџбине. Вас гледају хиљаде оних који осташе, да леже на разним ограшјама: Мачквом Камену, Бобијама и Буква-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

ма, Церу, Кајмакчалану, Добром Пољу, и на оним другим положајима где се борило за Краља и Отаџбину.

На вас ће поносно гледати велика ратничка фигура Краља Петра Великог Ослободиоца, са великог споменика, који ће Му благодарна Отаџбина баш овде подићи. На вас ће другарски гледати онај усамљени Незнани Јунак са плаве Авале, који са вама није хтео да гледа мирно у огњен час, нити да презре своју браћу, нити да се оглуши о њихове невоље и болове. Ви сте запалили зубљу слободе нашој пространој Отаџбини, која ће као вечна ватра горети у оном националном храму на Авали, што ће га подигнути наш Врховни Командант као вечити симбол и сећање на највиши али и најтежи период наше националне историје. Нека и наш бол за вама буде изражен онако како се најдубљи бол изражава: ћутањем. Наместо језика и очију нека говоре наша срца.

Ваша уста не говоре, али ми осећамо шта нам ви поручујете, шта нам ви заповедате:

„Ми смо пали за Краља и Отаџбину. Ви се величите нашим примерима и учите како се служи Краљу и како се воли Отаџбина. На нашим костима изграђена је нова Отаџбина. Наше дело је свршено. На вама је да га чувате и негујете.“

А ви, учесници ове тужне светковине, из Београда и ви из других крајева наше простране државе, који сте схватили своју дужност према мртвима и који знате да су њихова дела бесмртна — несумњиво показујете да сте припремни да њиховом примеру увек следите.

И зато у име свих вас можемо довикнути онима који положише животе за Отаџбину:

Јунаци! Пођите са миром! Ми смо чули и разумели вишу поруку. Ми ћемо кроз озбиљан и миран и културан економски рад наставити ваше херојско дело. Ми ћемо се залагати за исте идеале за које и ви. И слободна и велика Отаџбина лебдиће нам увек, као и вама пред очима, и за њу и за нашег Краља бићемо увек готови да пођемо истим путем којим и ви, кроз смрт у вечни живот.

Пођите с миром! Београд, Србија, Југославија иду са вама!

Слава вама и вашим безбројним друговима!

После говора г. Милутина Петровића, који је од присутних пажљиво саслушан, као командант десетог кадровског пука из одбране Београда, са својим војницима се опростио генерал г. Миливоја Момчиловић.

Говор генерала г. Миливоја Момчиловића

— Као Ваш командант из 1915 године обраћам се Вама, драги ратници моји!

Провиђење је хтело, да част за одбрану престонице не падне у део само ратницима из једног краја наше Отаџбине.

Провиђење је хтело, да Ви и Ваши другови за одбрану наше миле Престонице, за одбрану нашег дичног и лепог Београда, будете сакупљени и уједињени из свих крајева сада сложне, моћне и велике Отаџбине, Краљевине Југославије.

Њ. В. наш омиљени Краљ Александар I, тадашњи наш Врховни Командант, поверио је одбрану Његове престонице Вама и Вашим друговима и Ви сте то поверење потпуно оправдали. Тако сте, још тих критичних дана из 1915 године дали доказа целом свету о својој вољи, о својој жаркој жељи за уједињењем, са онда маленом Краљевином Србијом.

Ваши неопојани гробови, Ваши сада, скоро после 20 година, нађени костури сведоче нам, како сте смело стајали на бранику своје Отаџбине, сведоче нам да нисте ни стопе узмакли пред огромном надмоћношћу непријатељевом; сведоче нам колико сте били решени да му дозволите улазак само преко Ваших мртвих тела.

Скоро пуне две деценије, храбри моји ратници, прохујале су од дана, када сте Ви, пуни младости и пожртвовања, без страха кренули у смрт са бедема древне београдске тврђаве, да по заповести Вашег команданта на Дунавском кеју и Јалији примите неравну борбу са надмоћнијим непријатељем и да му покажете, како се гине за Краља и Отаџбину, како се умире за част и слободу. И пали сте на прагу престонице, на прагу нашег дичног Београда. Вашој надчовечанској храбрости дивио се и сам непријатељ, који је замишљао, да после ураганске ватре његових многобројних топова највећих калибара, неће никога наћи на обали Дунава. Цео свет Вама се дивио, јер сте се борили скоро три дана, до последњег даха, до последње капи крви своје, борили сте се док нисте изгинули један до другог. И тек тада, када је из Ваших јуначких срцаца истекла и последња капљица крви Ваше, непријатељ је могао ући у Београд.

Дубоко дирнут, што Вам се одаје пуно признање са Највишег Места, да Ваше жртве нису биле узалудне, јер је на Вашим костима подигнут нови Београд, обновљена престоница Краљевине Југославије, у којој струји нов, снажан, миран и слободан живот,

Дубоко дирнут, добри моји јунаци, што се сенима Вашим са пијететом и захвалношћу клања цео Београд, Београд, кога сте Ви волели више него себе,

Ја Вам се на растанку, на путу у Вашу вечну кућу, где почивају толике хиљаде Ваших старешина и другова, такође изгинулих у одбрани Београда и Отаџбине, ја Вам се као Ваш командант дубоко клањам и из дубине срца свога кличем: **Слава Вам и хвала јунаци!**

Говор првог потпретседника Удружења бранилаца Београда г. Добре Богдановића

Кад је генерал г. Момчиловић завршио свој говор, на говорницу је ступио први потпретседник Удружења бранилаца Београда и потпретседник Београдске општине, г. Добра Богдановић, који се и сам у одбрани Београда борио као ђак-водник у деветнаестом кадровском пуку. Он се са сенима храбрих бранилаца опростио овим лепим и узбудљивим говором:

— У име Удружења живих Бранилаца Београда, као I потпретседник Удружења, хоћу да се опростим са нашим палим друговима, и још једном да захвалим многобројним незнатим јунацима, који почивају у темељима новог Београда.

Никада Београд није доживео болнији али и осећајнији дан него данас, када се престоница, а преко ње цео југословенски народ клања сенима својих витешки палих синова, и када са племенитом гордошћу Београд показује још једном колико је његова душа велика, колико он уме да буде захвалан за борбу и жртве великих синова свога народа, и колико моралне снаге налази у њиховом за све историје света безпримерном херојству и жртвовању!

Постављен судбином на вратницама Запада, наш горди, велики и мученички Београд, хиљадама година преживљава дане патњи, славе и херојства. Да није било Београда, изчезла би давно култура Запада, која се само благодарећи њему културно развијала у миру, док је Београд својим грудима две хиљаде година одбијао све најезде Варвара. О камене зидине Београда разбијале су се хорде Римљана, Авара, Хуна, Сармата, Гота, Гепида, Византинаца, Монгола и Османлија, да се, најзад, пре непуне две деценије разбију и огромне армаде Ђесарове војске!

У овом тренутку побожном и болном — када се из заборава садашњице отимају и васкрсавају ти велики часови херојске Одбране Београда — оживимо за моменат те тешке, крваве али и поносите успомене, оживимо овде, пред овим све-

тим костима незнатних храбрих витезова, на њиховом последњем путу ка кући вечитог мира и тишине, ка нашем националном Пантеону, где у Костурници Бранилаца Београда почива 4.000 њихових, наших другова.

Те тужне и суморне јесени 1915 године, када су плакала оба неба, и оно горе, и оно у души нашој, још једном се одиграла историја Митскога Голијата и Давида.

Густе и непробојне армије Ђесарове војске нагрнуле су на Београд да га здробе и збришу са географске карте као гњездо Пијемонта Југословенског националног полета, као центар целокупног духовног живота свих Јужних Словена!

Један део српских регуларних трупа из Одбране Београда био је отпослат на друге положаје, а Београд је остала да брани једна шака српских Леонида, војника из неколико пукова, добровољаца, жандарма, омладине, па чак и праве нејаке деце!...

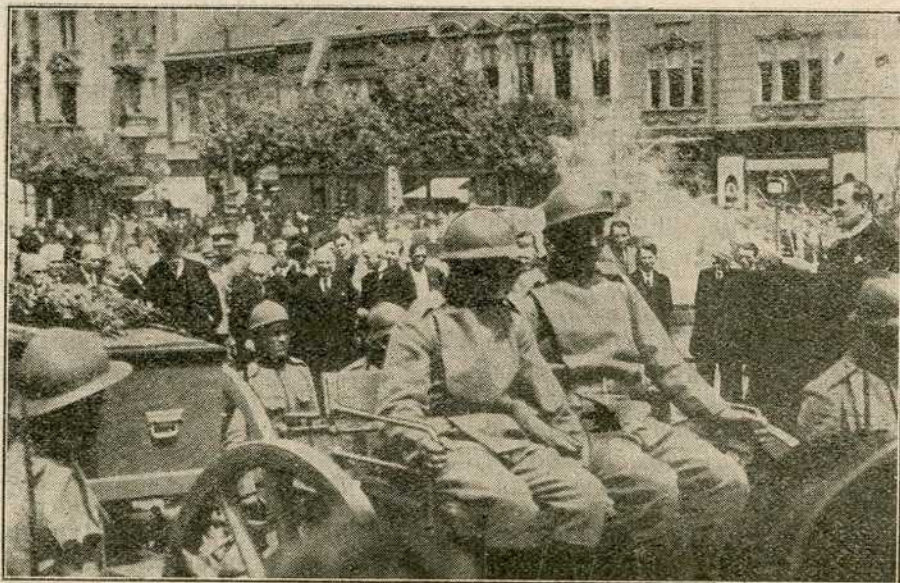
Дозволите ми сени палих другова, најбољих међу најбољима, да у спомен Вашег херојства евоцирам само неколико слика из тих мучних дана фанатизованог јунаштва; неколико слика из момената, када смо Вам и ми, ђаци водници из 19 кадровског пука, дојурили са Бугарске границе да заједнички са Вама, већ израњављеним и премореним, који сте примили прве и најјаче ударе непријатеља у борби за свога узвишеног и љубљеног Краља и нашу милу отаџбину, за наш драги Београд.

Топови са Аустриских монитора и Божаниске косе просипали су тада ураган ватре и смрти. Београдска калдрма била је већ буквално преорана са преко 100 хиљада топовских ђулади и граната. На свима крајевима мученичког Београда модро-црвени пламени запаљених домова дизали су своје злокобне стубове к небу.

Београд, наш драги Београд горео је, док су велики пловни објекти непријатељске флоте, под заштитом топовске и митраљеске ватре, отпочели прво истаовривање десетине и десетине хиљада Ђесарских војника... И оно што историја човечанства непамти, што се никада није до тада догодило, херојство каквог нема у историји херојизма људи и народа, одиграло се тада у та три последња али и најкрвавија дана Одбране Београда у септембру месецу 1915 године. Пред многобројним и богато снабденим непријатељским армадама, пред десетине и десетине хиљада модерно наоружаних освајача, иставили су своје груди неколико хиљада недовољно наоружаних вој-

ника, помогнутих четницима, жандарми-
ма, добровољцима и дечаџима, ђацима,
голоруким без муниције, са једва којом
четничком бомбом око паса. То није била
обична војска; то је била фаланга хероја!
Са бајонетом у руци, са мало муниције,
гладни, неиспавани, изранављени и изму-
чени дано-ноћном борбом, али са јунач-
ким срцем, решени од првог до послед-
њег да само преко својих мртвих тела
дозволе да се обесвети свето огњиште
њиховог драгог Београда — они су, ето
тако, написали најпоносније дане наше
народне историје!

Опет је настала борба прса у прса. На
једног нашег борца долазило је десетине
непријатељских војника. Проређена фа-
ланга наших витезова бранила је и даље
пожртвовано част Београда. Падали су са
песмом на уснама, фанатизовани, решени
унапред да положе своје животе на прагу
свога светог града. Свака стопа тада из-
губљеног земљишта заливена је крвљу и
животима наших палих другова. На сва-
кој подигнутој уличној барикади — а не-
пријатељу су требала три пуна дана да
освоји улицу по улицу, од Дунава до
Славије — расејане су гомиле најбоље

Потпретседник Београдске општине и претседник Одбора за сахрану г. Доброслав Богдановић, говори у
име Удружења бранилаца Београда

А када се ипак бројно надмоћнији
непријатељ искрцао на тле Београда, на-
стала је једна дивља и избезумљена
борба, борба прса у прса, клање до из-
немоглости, крчење крвавог пута бајоне-
тима кроз густе и збијене редове аустриј-
ских трупа.

После двадесетчасовне надчовечанске
борбе, крваво јутарње сунце на хоризон-
ту зоре, 25 септембра 1915 године, оба-
сјало је закрвављени Дунав пун лешева
аустријских војника. Бесарове трупе, и
ако десетину пута многобројније, биле
су још једном десетковане и одбијене, и
добрим делом и подављене у таласима
Дунава! Своје свето огњиште браниоци
Београда нису дали да се оскрнави!...

Али су онда дошла опет нова и све
многобројнија аустријска појачања, чи-
таве нове армаде свеже и одморне војске
и гоњене у смрт аустријским митраље-
зима са монитора, који им овога пута
нису дали да се побеђени и осрамоћени
врате.

српске деце, најбољих српских синова!

И када је после три дана и три ноћи
незапамћене људске клинице, освануо по-
следњи крвави дан, аустријске су трупе
ушле у Београд пуст, порушен, запаљен.
Његовим разривеним улицама посејани
су били мртви витезови, са поломљеним
бајонетима и мржњом према освајачу у
укоченим зеницама!

Кости тих витезова, који су тако по-
жртвовано и са жаром највише нацио-
налне љубави бранили част наше престо-
нице, њену свету слободу, понос старог
и непобедног Београда — ето, ту леже,
ту пред нама, ископане из темеља Бео-
града — а Београд, велики Југословенски
Београд, подигнут је цео на костима сво-
јих бранилаца!

Као што се по Христовој параболу
добра дела чине тајно, без позе и хвали-
сања, тако се и дужност према Отаџбини
врши из дубоког моралног осећања, без
разметања, без геста, без користољубља.
Оличење те велике истине, јесу ови не-

УНИВЕРЗИТЕТСКА
БИБЛИОТЕКА

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

www.unibg.rs

Пали јунаци из легендарне Одбране Београда! Ми знамо само то, да су ово кости наше најмилије деце, наших најбољих синова, наших најхрабријих бранилаца Београда. Поименце чије су оне — то не зна нико! Ми у њима видимо хиљаде палих бранилаца Београда, чије су кости и даље остале расејане под улицама и темељима Београда. Они, који су пре двадесет година дали беспримерно херојство у одбрани свога дичнога града, пали су на крвавом ограшју, не тражећи ни већу њиву, ни већи положај, нити какве заслуге и награде! Пали су храбро, као што падају јунаци, пали су некористољубиво, као што падају синови наше Отаџбине.

И ми сви, који данас удишемо слободу и мир у сенци њихових трофеја, не можемо им се боље одужити за њихов безмерни дуг Отаџбини и Београду, него да се пред овим последњим светим остацима трошног људског тела заветујемо, сви колико год нас има, од деце до стараца:

Да ћемо поштовати њихову велику успомену; да ћемо бити највећи чувари мира и слободе, који су овако скупим жртвама плаћени; да ћемо увек — ако затреба — ићи за њиховим светим примером; и да ћемо своју децу, наду и понос Југославије, учити вазда да се на мученичкој и херојској смрти бранилаца Београда уче љубави према завичају и према својој родној грудии!

А Ви, незнани хероји Београда, који сте своје младе и невине животе узидали у храм његове слободе и среће — путујте у вечност мира и спокојства, јер сте свој дуг према Отаџбини беспримерно одужили, јер за собама остављате ослобођени, велики Београд, чија деца никада неће осрамотити Вашу успомену, чији ће се потомци показати достојни Ваших жртава и Ваше мученичке смрти!

Нека Вам је слава вечита, вечита док траје наш горди Београд!

После узбудљивог говора г. Добре Богдановића, у име академске омладине говорио је г. Иван Радојковић, студент права Београдског универзитета.

Говор студента г. Ивана Радојковића

— У овом часу тишине и бола, када безброј занемелих душа, уз пијетет и дубоку захвалност одаје дужну почаст светлој сени Бранилаца Београда, — у тај општи венац поште и признања, и ми млађи нараштаји, Југословенска омладина — желимо да уплетемо неколико скромних цветова. Јер ми смо живи изданак оног покољења, које је дивовски

пролетало кроз страховиту кишу граната и пушчаних зрна, газило по врелој крви рођене браће и синова, улажући своју младост и херојску снагу у одбрану свога поноса и свог достојанства.

Пуних 19 година раздваја нас овог тренутка од оних тешких дана, кад је једна храбра генерација наших ратника, преморена од напора, измучена болом, и крај свега, надчовечански истрајна, — нашла своју смрт на крилима овог града, борећи се за основна човекова права и жртвујући своју снагу идеалу слободе. И заиста, то је био неописиво дирљив тренутак. Гледало се смрти у очи, и — гинуло се. Тешко је било губити животе, а још теже растати се од овог убавог града, на који су вековима налетали непријатељи. Имала се прихватити девиза: не дати га или погинути. И њихова несрећна судба нашла је најзад у овом последњем свој трагични исход.

Ведрa духа и челичне снаге, они нису никад посустали. Из њих је била енергија и зрачила младост. Они нису осећали ни тмурне дане, ни бесане ноћи. Поуздана нада у храбру мишицу и непоколебљива вера у правду, проводиле су их кроз највеће патње и пожртвовања. Неизмерна љубав према родној грудии и неугасла чежња за златном слободом, гонила их је да лавовски пролећу кроз језиву атмосферу ватре и фијука. Њихова бујна тела и младалачку снагу разносиле су непријатељске гранате. И они су падали, часно и достојанствено, без гласа, без јаука, без писке, без бола. Њихова топла крв је оросила ово тле, њихов последњи поглед се зауставио на њему и њихов задњи поздрав, који је у крајњем тренутку прострујао кроз њихово биће, — упућен је одагле њиховој деци и свима вољеним и драгим.

У последњем часу они су помислили сигурно на своју драгу дечицу, али можда тада нису знали, да ће се ускоро на њиховим костима изградити слобода, у којој ће њихова деца моћи несметано да им чувају успомену. А овај данашњи свечан дан јесте један доказ више, да се тај болни факат и остварује. Пре можда него ико други, та иста деца, у знак признања и вечите благодарности, имају њихове свете хумке да залију врелом сузом. Да покажу, да не заборављају на оне који су за увек отишли из живота, да би њихова будућност била светлија, на оне, из чије је мученичке смрти васкрснуо један нови живот, а из којег зато треба да — попут капи њихове крви — прену искре захвалности, поштовања и признања.

То је и наша дужност и наш завет. И ово неколико наших једнодушних и спон-

палих откуцаја, нека буду видан доказ да их остварујемо.

Нека је вечита хвала јуначким Браниоцима Београда, који су своје драгоцене животе великодушно заложили за слободу, правду и човечност, које су најзад морале победити, и том идеалу посветили своје снове, своју крв и херојску снагу.

Пружимо им овог пута искрен, дубок и захвални поздрав, и завет целокупне Југословенске омладине!

Слава им!

Истим редом, као са Дунава, поворка је са ковчегом прошла испод импровизоване капије, која је била подигнута у част и славу изгинулих бранилаца, окићена црним драперијама, државним грбовима и зеленилом, на чијем је врху црним словима било исписано: „Слава и хвала храбро палим браниоцима Београда.“

За све време док се поворка, праћена авионима, кретала улицама, звучници су преносили посмртне маршеве и звона са црква, тако да је изгледало као да се цео Београд

Командант града Београда армијски ђенерал г. Војислав Томић отпратио је посмртне остатке Бранилаца Београда до саме Костурнице палих Бранилаца

Београдска певачка друштва са посмртним остацима изгинулих бранилаца Београда опраштају се песмом „Хеј, трубачу“

По завршеним говорима, београдска певачка друштва: „Обилић“, „Станковић“, „Маринковић“ и хор студената Теолошког факултета, отпевали су сложну и громко песму „Хеј, трубачу с бујне Дрине“. То је била песма са којом су браниоци Београда, пре скоро пуних двадесет година, храбро пошли у смрт.

После отпеване песме, која је на присутне оставила дубок утисак, поворка се кренула ка гробљу.

претворио у храм из кога се разлежу звуци и откуцаји срца побожног пијетета захвалности према палим браниоцима.

На гробљу

Кад је почетак погребне поворке са крстом и кољивом прошао кроз гробљанску капију, крај поворке био је тек на Теразијама. Према улазу у костурницу места су заузели четници са својим заставама и делегати из Скопске Црне Горе. Света је на гробљу било исто толико као и на Теразијама.

У Костурници банилаца Београда владала је тишина и побожан мир. Воштанице, које

УНИВЕРЗИТЕТСКА БИБЛИОТЕКА

су у костурници припалиле мајке и сестре, чији синови и браћа изгибоше на бојним пољима као незнани јунаци, лагано су догоревале. Када је на улазу у гробље са звоника одјекнуо тужан звук звона, који је објавио улазак лафета са костурима на путу у њихову вечну кућу, једна седа старица, сва у црнини болно је завапила:

— Сине, ево ти твоји другови долазе!

Ковчег су до самог гробља допратили Министар војни г. Миловановић, командант Београда г. Војислав Томић, председник Народне скупштине г. Коста Кумануди, председник Сената г. Томашић, Министри г.г. Божа Максимовић и Анђелиновић, претставници Београдске општине: г.г. претседник Милутин Петровић, и Добра Богдановић, кмет-правник г. Д. Вујић, са Одбором за сахрану и претставници страних држава.

Говор г. Свете Милутиновића

Последњи се опростио са својим ратним друговима, пред нашим националним и светим Пантеоном, г. Света Милутиновић, новинар, један од живих јунака наше минувале епопеје бола и поноса, овим дирљивим речима:

— Никад незаборављени моји драги ратни другови,
са Дунавског кеја и Јалије!

Дозволите да се Ваш ратни друг, у име најмлађих бранилаца Београда, оних дечака, који напустише радионице и школе, оставише школске уџбенике, алатке и скамије, па уместо машке за мету и фудбалске лопте зграбише чврсто брзометке и бомбе у руке, па Вам добровољ-

Једна група живих бранилаца Београда из Скопске Црне Горе и бранилаца Београда — четника из свих крајева државе, са заставама четника и заставом легендарног сремског добровољачког одреда

Кад је ковчег са костурима понесен ка улазу у Костурницу, четници су своје заставе са мртвачким главама и укрштеним костима спустили у знак одавања поште изгинулим браниоцима.

Маса света опет је прекрила цело гробље. Око 50.000 Београђана дошло је и заузело места око Костурнице.

У побожној тишини епископ г. Венијамин уз асистенцију 70 свештеника над ковчегом обавио је последње опело, па је затим посмртне остатке прелио вином. „Вјечнаја памјат” отпевао је хор студената Теолошког факултета.

но притекоше у помоћ, да са Вама заједно својим дечачким животима бране част неправедно нападнуте Отаџбине; дозволите да се у име тих дечака — јунака данас, на овај тужни историски дан, са искреним болом у срцу, са Вама на вечном растанку опростим.

Ви сте били војници, млади кадровци из свих крајева малене наше предратне Србије, а ми смо били млади београдски дечаци; дечаци који су уместо у школи играња или на дансингу уз фијуке непријатељских куршума заиграли први валцер и танго у своме младом животу

на бојноме пољу, а партнерка која се вила око наших слабачких и нежних дечачких тела, била је страшна и грозна хладна смрт!

Моја генерација, ондашњих дечака између петнаесте и шеснаесте године, дала је Сремском добровољачком одреду преко 250 добровољаца од којих њих око 220 храбро изгинуше са Вама заједно на Дунавском кеју и Јалији, тако да нас је данас из те генерације — дечака добровољаца остало још свега око 20 у животу, али сви са ожиљцима на телу од непријатељских куршума и шрапнела, који ће нас до смрти потсећати на најтрагичније дане наше Престонице и њене легендарне одбране, када смо својом дечачком врелом крвљу заливали београдске улице, попрскали београдске куће и својим младим телима попунили рупчаге разривене непријатељским гранатама.

Тешко је и болно, некадашњи моји ратни другови, данас, после скоро пуних двадесет година, гледати у ваше трошне костуре; тешко, јер Вас ја знам како сте млади и снажни изгледали у животу, јер смо тада заједно у Горњем граду, на Ади Циганлији и Маџар-Ади певали, играли, и последњи залогај војничких порција делили, један другог после заморне мртве страже, на киши и зими, шињелима покривали и заједнички делили радост и патње. Али, авај! Ваше руке, које су ме некад покривале, које су ми у рову комад хлеба пружале, сад су суви костури, а Ваши шињели којим сте ме често младог покривали када сам уморан био

у дубоком сну иструлили су заједно са Вашим топлим телима.

Тешко је, добри моји другови, данас и помислити а камо ли знати, да се у костурници, у коју Ви сада за навек одлазите, сада налазе преко 220 костура и мојих милих другова — дечака, који би тек сад требало да живе и да својим родитељима буду узданица, радост, потпора и у старачким данима нежни синови и утешитељи!

Па ипак, другови, понosite се, јер се ми живи са Вама мртвима поносимо, и почивајте мирно у тој историјској костурници, коју Вам саградише Ваши ратни другови, јер ми, које је само пуки случај одвојио од Вас те не лежимо са Вама заједно, верујемо да ће на Вашим костурима понићи вечни мир, вечан као и Ваш сан, слобода и љубав и социјална правда на радост нашу и будућих генерација, због којих Ви своје младе животе положисте!

Нека Вам је вечни мир, венча слава и нека вечна успомена на Вас живи докле год траје ове костурнице и нека Вам је вечна хвала и — до виђења моји ратни другови!

После говора г. Милутиновића, ратни другови изгинулих банилаца спустили су ковчег са костурима у костурницу. Затим су ратници улазили у костурницу и својим изгинулим друговима палили воштанице и сећали се успомена на заједнички проведене часове и борбе из најтрагичнијих дана наше престонице, мученичког али гордог и славног Београда.

С. М.

Књижевне белешке

Комунално-социјални рад града Брода

(Емил Патаки. Штампано у Броду 1934 г.)

Захваљујући савременим директивама Савеза градова који, као врховни комунални форум у нашој Краљевини, даје и идеолошке и практичне потстреке нашим градовима за спровођење комуналне политике — многи наши градови приступили су похвално програмској социјалној делатности. Скопље, Осигек, Љубљана, Загреб, Сушак, Нови Сад, Ниш, Брод, Сарајево итд. и тд., већ су и у своме комуналном животу манифестовали лепе резултате на пољу социјалне акције, нарочито на помагању неупослених грађана путем правичног, специјалног социјалног приреза.

О овом социјалном раду у нашим градовима посветићемо у часопису Београда специјалну расправу; а сада ћемо се задржати на приказу једне књижице о комунално-социјалном раду града Брода.

Г. Патаки описује детаљно резултате комунално-социјалне делатности града Брода, који има ту срећу да му на челу буде један лекар са смислом за социјалну политику и урођеним хуманизмом, г. д-р Хенри Дуфек, који се и на пленумима Савеза градова истаклао пледирањем за једну социјално правичну комуналну делатност.

Овај мали али значајан град наше лепе Славоније добио је тако цео низ комунално-социјалних установа, као: пучких кујни, треза за исхрану неупослених, дечје обданиште, убошки дом, склониште невољних грађана. Нарочита је пажња посвећена дечјој заштити. Поред дечјег обданишта, и др. градска управа Брода исхрањује 250 сиромашне и радничке деце. Свакога дана око 320 сиромашних ученика бродских основних школа примају бесплатно топлу храну од стране народне кујне градске управе. Исто тако градска општина облачи и одева 460 сиромашних ученика својих школа итд. итд.

О целокупном овом социјалном раду, који је још у зачетку, али који је ипак дао добре резултате, детаљно говори г. Патаки. Ми би желели само једно: да се сви наши градови угледају на социјалну делатност Брода, Новог Сада, Осигека, Загреба, Љуб-

љане, и осталих социјално већ формираних градских управа.

„Деца и родитељи“

Месечни часопис — нега, исхрана, васпитање деце — здравље родитеља

(Уредници: Д-р Миливоје Сарван — Д-р Жика Марковић, дечји лекари)

Истовремено када југословенска унија за заштиту деце организује дечје дане, подсећајући нас на велику важност дечјег питања, појављује се и часопис „Деца и родитељи“ намењен поучавању родитеља о свему што морају знати о нези, исхрани, васпитању деце, као и свом сопственом здрављу.

Појављивање часописа „Деца и родитељи“, првог и јединог своје врсте у нашој земљи, преставља несумњиво један значајан догађај у ширењу хигијене у нашем народу, јер је круг оних који су били жељни знања о здрављу и о болести детета бивао све већи, а нови лист одговара потпуно потребама оних за које је писан.

Доследан своме програму, часопис „Деца и родитељи“ доноси у овом првом броју следеће чланке:

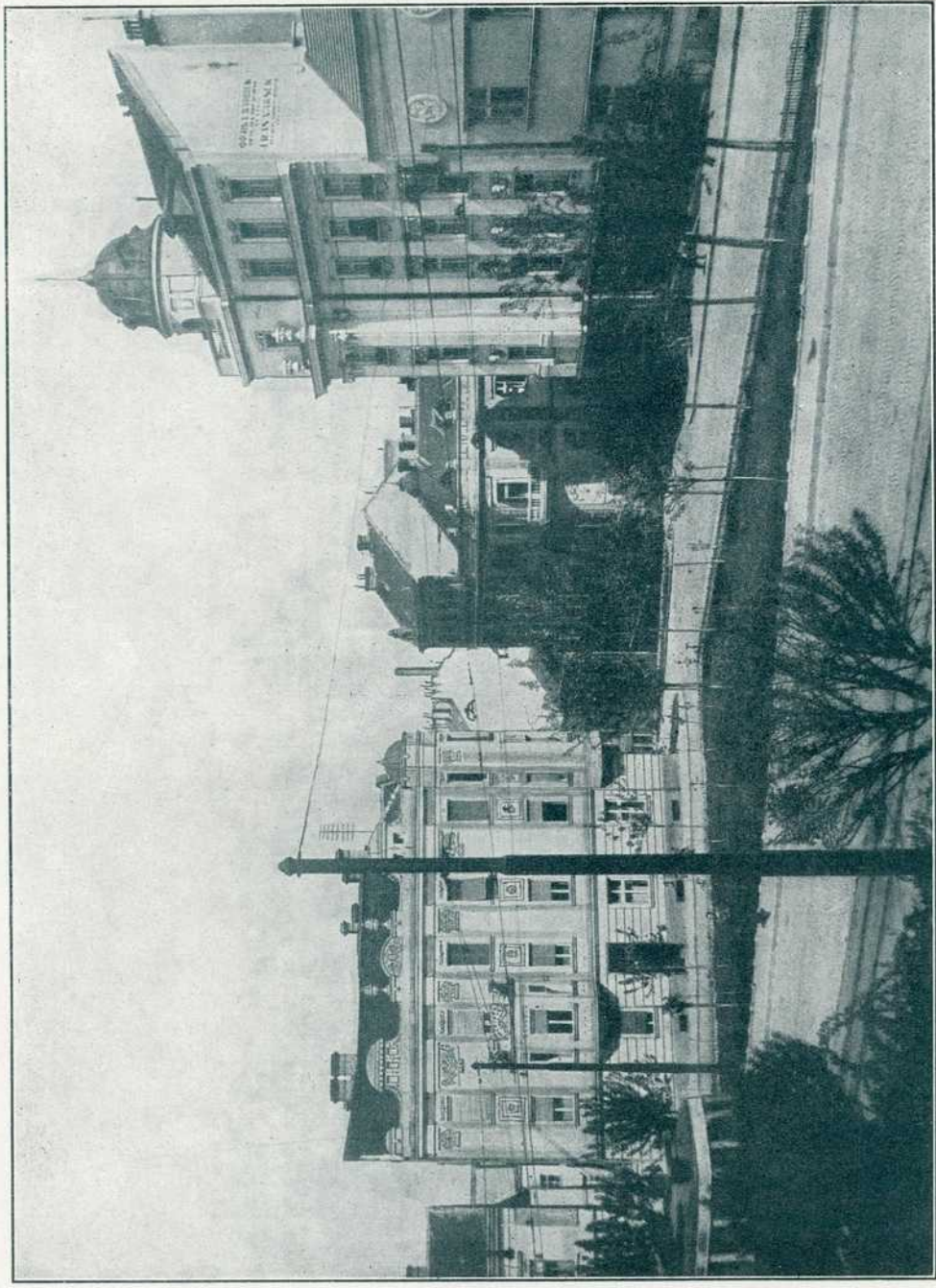
Проф. Д-р М. Амброжић: Рахитис или енглеска болест. — Д-р Бранко Драгишић: Д-р Жика Марковић, дечји лекари) Мало дијете и опасности којима је изложено. — Д-р Марија Вајс-Гајић: Јединче. — Д-р Ж. С. Ђорђевић: Љубав и васпитање. — Д-р Миодраг Швабић: Хигијена школског детета у родитељској кући. — Д-р Љубомир Вуловић: О затвору код деце. — Д-р Надежда Станојевић: О бледом детету. — Проф. Д-р Милош Богдановић: Хигијена трудноће. — Проф. Д-р Димитрије Антић: О артериосклерози. — Милена Атанацковић: Највећи капитал једног народа јесу деца.

Кратке поуке: Одојче: — Опасности по одојче. — Мир и сан. — Ново дечје рубље. — Из васпитања: Не треба попуштати. — Деца и штедња. — Васпитање и развод брака. — За трудне жене: Жена у трудном стању и путовање. — Трудна жена и затвор. — Трудноћа и одлив крви. — Трудна жена и исхрана.

WWW.UNILIB.RS

НОВИ БЕОГРАД → БЕОГРАД Д'АУЈОУРД'НИ

Кнез Михајлов венац, испод Малог Калимегдана
Le rond du Prince Mihailo, près du parc Petit Kalimegdan

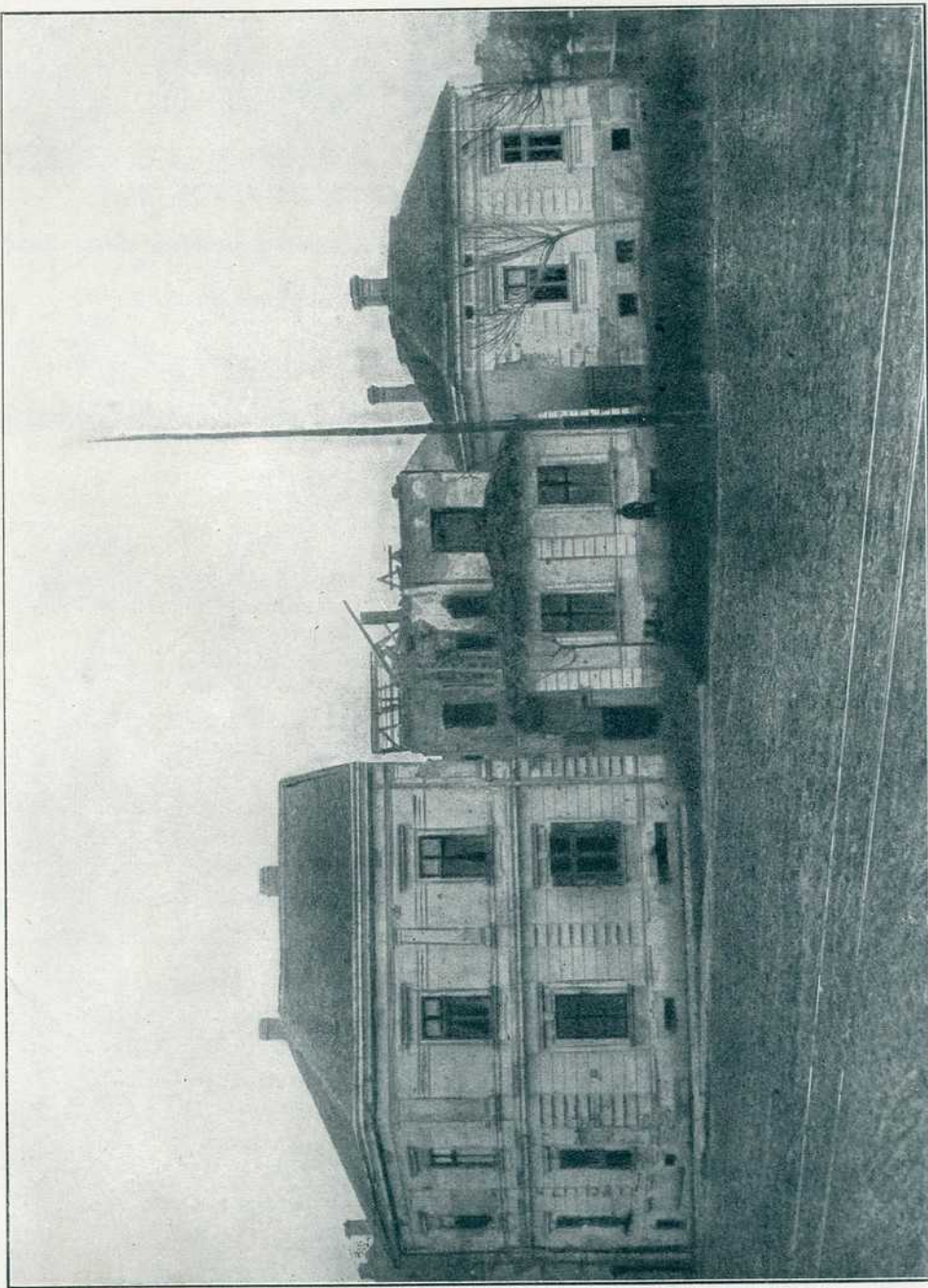
(Из фото-архива Отсека за штампу, про-паганду и туризам О. Г. Београда)

(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd)

WWW.UNILIB.RS

УНИВЕРЗИТЕТ БЕОГРАД
АКАДЕМИЈА СТАРИ БЕОГРАД — АНСИЕН БЕОГРАД

Исти венац пре двадесет година
Le même rond avant vingt ans

(Из фото-архива Отсека за штампу, про-паганду и туризам О. г. Београда)

(Photo-archivé du Bureau communal de la presse de Beograd)